

Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra kulturologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Martin Mejzr

Příběh místa a jeho lidí: vilová čtvrť Čechovy sady v Kolině

The story of the place and its people: Residential area Čechovy sady in Kolin

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Barbora Půtová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:_____

podpis autora:_____

Na tomto místě bych rád poděkoval za to, že práce mohla vůbec vzniknout. Rodině za základní a nezbytnou podporu při studiu, PhDr. Barboře Půtové, Ph.D. za celkové vedení a odbornou pomoc při procesu vzniku celého textu, PhDr. Vladimíru Czumalovi za prvotní inspiraci, Jaroslavu Pejšovi z kolínského archivu za neocenitelné podněty ke kolínským historickým reáliím, RSDr. Ladislavu Jouzovi z kolínského muzea za poskytnutí některých důležitých informací a vodítek, a v neposlední řadě knihovnicím v kolínské knihovně za opakovanou trpělivost.

Abstrakt

Vilová čtvrť Čechovy sady vznikla na začátku 20. století jako rezidenční oblast místní společenské elity, jejímiž stavebníky vil byli např. umělci, učitelé, podnikatelé či architekti. Za „První republiky“ se z tohoto místa stala reprezentativní a klidová zóna s příjemným parkem, jen na dohled od městského centra. Ovšem zlomové dějinné události, jimiž byly druhá světová válka a následně především nástup komunistické moci v únoru 1948, změnily celkové politické, ideologické, sociální a kulturní klima doby. To se podepsalo na osudech konkrétních lidí a také, jak se autor v práci snaží vykreslit, i na osudu samotného místa. Na příkladu vil v Čechových sadech předkládaná práce analyzuje proměnu v pojetí bydlení, architektury a životního stylu. Po první polovině 20. století, která přála individuálnímu a honosnému vilovému bydlení hluboko zakořeněnému v evropské kultuře, byl záhy, v rámci „společenské odvety“, v Čechách nastolen kolektivistický a socialistický koncept bydlení, architektury a celé kultury obecně. Vila, jako symbol „kapitalistické“ éry, zde neměla místo a byla odsouzena ke strádání stejně jako lidé, kteří ji vlastnili, bydleli v ní a obecně její ideu „představovali“. V případě Čechových sadů to vedlo až do záhuby, protože většina zdejších vil byla na konci sedmdesátých let zbourána a poskytla tak symbolicky místo panelovému sídlišti.

Abstract

The Kolin's villas quarter "Čechovy sady" was founded at the beginning of the twentieth century as residential area of local social elite. The buildings owners were for example artists, teachers, entrepreneurs or architects and builders. During the "First republic" it became place of representative and resting belt of greenery of near surroundings, just in sight of the city center. However, the turning points of history - the second world war and mainly the communist coup in February 1948 - totally changed political, social, economical, ideological and cultural course of events. These historical moments left its marks on the people of Čechovy sady, and also on the fate of the whole "place". Present bachelor thesis analyses by way of the example of villas quarter Čechovy sady the transformation of the conceptions of housing, way of life and architecture. It attempts to explain that the villas architecture in the Czechoslovakia of the second half of the twentieth century was the unsuitable type of building, therefore there was established the collectivist and mass concept of society, policy, and also housing and architecture. And the "Villa" as a symbol of individual and civic housing and architecture lost its spot and meaning. In the case of Čechovy sady it constituted the symbolical conclusion - Instead of the villas quarter there was built a housing estate in the late seventies.

Obsah

Úvod.....	- 8 -
Autorská motivace, sonda do tématu	- 9 -
Teoretická, myšlenková a metodická východiska	- 11 -
Prameny, literatura a struktura práce	- 16 -
Vliv modernizace na vývoj města.....	- 20 -
Vilová architektura v průběhu věků, aneb z „Itálie až na konec světa“	- 23 -
Historismus a vily v Českých zemích.....	- 28 -
Vilová čtvrť Čechovy sady – expozice	- 33 -
František Krátký, fotograf a malíř.....	- 40 -
Otakar Palán, básník a profesor na gymnáziu	- 44 -
Antonín Hlaváček, urbanista a městský inženýr	- 56 -
Čechovy sady mezi dvěma světovými válkami	- 61 -
Vila rodinu Žertů	- 65 -
Čechovy sady a druhá světová válka, konec idyly	- 71 -
Vily v době nemilosti, kolektivismus v architektuře	- 75 -
Čechovy sady v době socialismu	- 80 -
Čechovy sady – epilog.....	- 84 -
Závěr	- 89 -
Zdroje, literatura a prameny.....	- 92 -
Prameny archivní povahy	- 92 -
Nevydané prameny.....	- 93 -
Závěrečné práce	- 93 -
Encyklopedie, slovníky a kompendia.....	- 93 -
Články v periodikách, sbornících či knihách	- 94 -
Literatura	- 95 -
Seznam vyobrazení	- 98 -
Vyobrazení v textu.....	- 98 -
Obrazová příloha.....	- 101 -

Úvod

„Nevím-li přesně, jak začít knihu, je to proto, že je tu ještě něco nejasné. Neboť bych rád začal větou filosofii danou, psanými a mluvenými větami, jakými knihami. A zde člověk naráží na obtíž, že „vše plyne“. A tou je asi třeba vůbec začít.“¹

Běžný pracovní den. Stojím před honosným vchodem do prvorepublikové vily rodiny Žertů, za éry socialistické totality „Vojenské správy“. Antické sloupy, velký portál, tympanon a bytelné zdobené dřevěné dveře se jaksi míjejí účinkem tváří v tvář tříproudé silnici, která vede jen tři metry opodál. Wittgensteinova parafráze Herakleitova výroku, že „vše plyne“ zde tak nabývá prostřednictvím červené, oranžové a zelené na blízkém semaforu a tím periodicky „vyplivávané“ masy automobilů poněkud mechanický a strojový rozměr. *Panta rhei* – vše plyne, vše se mění. V moderní době je to ovšem jen prázdné klišé antického výroku – dřív než se něco stačí vůbec změnit, už svět zběsile přispěchává s další proměnou, jakoby vůbec nechtěl dát samotným změnám čas na uzrání, jakoby se nechtěl sám sobě podívat do tváře.

Velký dům, na jehož vnější vizáži se mísí snad veškeré stavební prvky a „kudrlinky“ rozpracované od doby zrodu naší euro-atlantické civilizace, je tak pouze reliktem zašlých časů – a to byl postaven ve 20. letech 20. století! V rychle uhánějících peřejích moderního světa se věci relativně mladé zákonitě stávají přežitky. Slunce zachází a vychází stále ve stejných intervalech, za to „časy“ zacházejí a vycházejí čím dál rychleji. Proto je také člověku v dnešním světě vlastní pocit ztracenosti, dezorientace, diskontinuity a chaosu – pocit roztržtosti světa, kdy vedle sebe existují nejrůznější socio-kulturní a dobové prvky, někdy až v absurdních a surrealistických souvislostech. Může to vzbuzovat nejen úděs-nejistotu, pocit vykořeněnosti a nejistého očekávání blížícího se „konce“, ale i fascinaci, to už záleží jen a jen na úhlu pohledu. V mé mysli se otevřel mišmaš antických sloupů, secesních masek, sgrafit, semaforů a sfing, panelového sídliště z „husákovské“ éry, silničního průtahu městem, zbytečně zbořených vil, několika mála velkých

¹ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Rozličné poznámky*. Praha : Mladá fronta, 1993. s. 20.

stromů připomínajících (a upomínajících) sad, v němž se odedávna konal dobytčí trh; mišmaš socialistické samoobsluhy, reptajících důchodců, maminek s kočárky a „rozhýkaných“ studentů z blízké budovy gymnázia – mišmaš synchronnosti a relativnosti času. Údės, který tak trochu fascinuje. Fascinace, která děsí.

Autorská motivace, sonda do tématu

„Místa uchovávají vzpomínky. (...) Vzpomínky jsou součástí pochopení toho, kdo jsme byli - základu toho, kým jsme dnes. (...) Místa, kde jsme strávili dětství, jsou naší součástí, stará místa součástí naší kulturní identity. Nesmíme se nechat minulostí uvěznit - ale bez ní bychom ztratili své kořeny.“²

Dnes se píší příběhy o ledasčem. Snahou této práce bude rekonstruovat příběh vybraného místa – čtvrti několika vil vystavěných na předměstí města Kolína na přelomu 19. a 20. století (s jednou výjimkou), a v přímé souvislosti s tím také vykreslit nejrůznější osudy lidí, které jsou s tímto místem spojeny. Zkrátka, jak praví název této práce: „Příběh místa a jeho lidí“. Není totiž místa bez člověka, a ani člověka bez místa – lidé místa tvoří a jsou jimi zároveň utvářeni³. Ztratí-li se člověk, ztratí se i místo. Místa mají rovněž úžasnou schopnost uchovávat vzpomínky, to poznáváme jak na individuální rovině, když vzpomínáme např. na zašlá místa našeho dětství, ale i na rovině sdílené – skupinové, společenské či obecně kolektivní – taková místa jsou nedílnou součástí naší kulturní identity a společného vztahu k minulosti. Z vilové čtvrti Čechovy sady zbyl dnes již pouhý jeden dům a samotný název ulice – místo tedy stále určitou „paměť“ má. Naštěstí tato paměť přežívá i ve vzpomínkách lidí, archivech, muzeích, pozůstalostech, v písmostech, knihách a dalších pramenech nejrůznějšího charakteru a výpovědní hodnoty – je „tvrdým chlebem“ historika a jeho pracovní rutinou tuto paměť ucelit a znovu přivést „na světlo světa“, respektive na papír. Mou

² DAY, Christopher. *Duch & místo*. Brno : ERA, 2004. s. 128.

³ „Naše prostředí nás ovlivňuje a my zas ovlivňujeme je.“ Tamtéž. s. 21.

ambicí je vykreslit dějiny vybrané čtvrti a „jejích“ lidí, vybraného architektonického celku a jeho obyvatel, „místa“ chcete-li, popsat běh dějinných událostí, které se tohoto místa přímo týkají a to v nejširších dobových souvislostech – ať už kulturních, sociálních, politických či ideologických – a ukázat tak, že tyto jednotlivé výseky a „dílečky“ celého „koláče“ s názvem minulost jsou nedělitelné, synchronní, souvztažné a vzájemně se prolínající.

V prvním desetiletí 20. století začala na kouřimském předměstí Kolína vznikat v místech zahrad, sadů a dobytčího tržiště moderní vilová

1. Čechovy sady v sedmdesátých 20. století

čtvrť, odpovídající tehdejším individuálním nárokům na bydlení a představám o životním stylu. Stavebníky vil byly z naprosté většiny zástupci místní společenské elity, kteří tak dávali najevo své sociální postavení a finanční možnosti. V letech tzv. „První republiky“ se stala z letích Čechových sadů honosná rezidence místní kolínské „smetánky“, reprezentivní a vyhledávaná klidová zóna s příjemným parkem, tak trošku kolínský „moderní bulvár“. S druhou světovou válkou a německou okupací Československa ovšem nastalo temnější období; v jedné z vil se po tom, co byli její obyvatelé označeni za „rasově nevyhovující“, usídlila místní pobočka NSDAP a celkově celé období „protektorátu“ vykulminovalo na začátku r. 1945 vystěhováním obyvatel Čechových sadů, a to kvůli vojenským záměrům německé armády – byli zde ubytováni vysocí němečtí důstojníci. Ani konec druhé světové války ovšem nepřinesl návrat do „starých kolejí“ – kurz společenských, kulturních a politických změn směřoval ke kolektivismu, a pro vily jako symbol předchozí, „individualistické“ epochy tak nastalo období nepřízně. Komunistický převrat v únoru 1948 byl jen stvrzením nastoleného

směru a „formálním“ začátkem velkých změn, které zanechaly velkou sociální a kulturní mezeru – znárodnění, konfiskace, násilné vypořádání se s majetnickými vrstvami společnosti (jazykem tehdejší ideologie „buržoazí“), a následně hledání nového způsobu využití vil, a to jako reliktní minulé, „kapitalistické“ epochy. Některé vily v Čechových sadech se tak stávají sídly státních či místních institucí, do jiných musejí majitelé přijmout a nastěhovat nájemníky, obecně je socialistická éra z hlediska vil dobou funkčního „tápání“ na základě jejich „ideologicky“ nevyhovujících parametrů. Když následně s normalizací přišla nová vlna budování sídlištních komplexů, dostaly se „zastaralé“ vily v Čechových sadech do hledáčku místního stavebního odboru. Kvůli výstavbě panelového sídliště a budování „lepších zítřků“ tak byla tato vilová čtvrť na konci sedmdesátých let zbourána.

Teoretická, myšlenková a metodická východiska

V předkládané práci se pokusím o vykreslení dějin vilové čtvrti Čechovy sady v rámci dobových souvislostí, a to zejména s ohledem na **provázanost proměny daného místa a osudů konkrétních lidí**. Tuto provázanost pak budu ilustrovat na obecné proměně socio-kulturně-ideologicko-politických faktorů a okolností, které se promítly i do pojetí bydlení a architektury.⁴ Z hlediska kulturologie a přínosu jejího přístupu chápu a pojmám danou problematiku jako jeden celek, postihující všechny „roztříštěné“ kategorie lidské kultury⁵ (ať už společnost, kulturu,

⁴ „Práce moderní architektury je přirozeně velmi úzce sepnuta s organizací společnosti a společenských tříd, stavby jsou jednak výsledkem hospodářského a technického i sociálního stavu své doby, a jednak jsou soudobému ekonomickému a sociálnímu životu tím, čím je řečiště proudu řeky.“ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932. s. 34.

⁵ „V rámci věd o člověku a kultuře, které dnes zahrnují celou řadu koncepcí nejrůznější povahy, stáří, hierarchie, a souvislostí, se tendence k integraci a systémovému výzkumu sociokulturního prostředí reality projevila snahou o vybudování kvalitativně nového přístupu a nové disciplíny – kulturologie...Předmětem kulturologie je studium kultury jako systému artefaktů, sociokulturních regulativů a idejí. Na rozdíl od jednotlivých speciálních věd, které studují kulturu z různých úhlů a v různé rovině abstrakce, **kulturologie se pokouší tuto roztříštěnost překonat a odhalit vnitřní vztahy**, které

každodennost, ekonomii, politiku, ideologii atd.) jako nedělitelné, vzájemně se doplňující a ovlivňující, souběžné a souvztažné. Domnívám se totiž, že mnou zvolené lokální téma je velmi příhodné pro rozkrytí vzájemných vztahů různých dimenzí lidské kultury, hmotného i nehmotného prostředí. Teoretickými a metodologickými pomocníky mi byly zejména disciplíny a vědecké přístupy, pro které je tento pohled „zevnitř“ ohniskem jejich zájmu. V prvé řadě se jedná o **historickou antropologii** a **dějiny každodennosti**. Tyto historické subdisciplíny se od šedesátých let 20. století postupně rozvinuly (a zároveň se v rámci historické vědy postupně osamostatnily) především jako reakce na makrohistorické přístupy sociálních dějin, které se zaměřovaly na nadosobní mechanismy a struktury (např. společnost, hospodářství, politiku) a jejich dějinné proměny. Tato orientace na tzv. „velké dějiny“ ovšem přehlížela konkrétního jedince, proto se někteří badatelé obrátili k výzkumu člověka a jeho unikátní historické zkušenosti.⁶ Vymezení se vůči makrohistorickému dějepisectví rovněž znamenalo popření role

člověka v dějinách jako pasivního „příjemce“ historických dějů, protože podle nově rozvíjených hledisek „...dějinné struktury a procesy utvářejí dějiny jen do té míry, pokud se týkají lidí, kteří spoluurčují jejich ráz a interpretují je, kteří si je ovšem především

2. Čechovy sady v sedmdesátých letech 20. století (2)

osvojují a kteří je spoluutvářejí. Člověk je tedy pojímán jako spoluvůrce struktur a jako takovému musí být přiznána role jak předmětu, tak "nositele"

mezi jednotlivými dimenzemi kultury reálně existují.“ SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha : Portál, 2000. s. 194-195.

⁶ DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie : Vývoj, problémy, úkoly*. Praha : Dokořán, 2002.

dějin."⁷ Svěbytným vývojovým trendem, který byl v 60. letech čistou reakcí na makro-dějinné přístupy, byla tzv. mikrohistorie, jež se zaměřovala na výzkum lidové kultury a dějin „malých lidí“. Toto nazírání dějin takříkajíc „zespoda“ souviselo velice často i s ideovým zaměřením jednotlivých historiků – mnozí z nich byli totiž přesvědčení marxisté a „levičáci“ a, ať už vědomky či nevědomky, obhajovali ve svém historickém zkoumání nižší skupiny společnosti.⁸ I když je dnes mikrohistorie již překonaným přístupem, její orientace na lokální témata či konkrétní historické jednotlivce je dodnes nevysychajícím zdrojem inspirace napříč historickou vědou. Pro mě samotného je jejím přínosem fakt, že v historickém bádání nemusí jít pouze „o zachycení detailů v celku, nýbrž detailů celku; (mikrohistorikové, pozn. autora) chtějí **na malých prostorech a jednotkách – které většinou představují životní prostor konkrétních lidí – demonstrovat vzájemné prolínání různých rozsáhlých oblastí skutečnosti a vůbec odkrýt životní souvislosti, které jsou makroanalýzou nezachytitelné. V neposlední řadě si tyto výzkumy kladou otázky po našem sektorálním myšlení a rozkrývají spojitosti politických, společenských a kulturních dimenzí skutečnosti.**"⁹ Od mikrohistorie pak vede přímá linie ke zrodu tzv. historické antropologie. Tu je třeba vidět v kontextu celkové proměny paradigmatu, kterou prodělaly společenské a humanitní vědy v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století. Tento tzv. „obrat ke kultuře“ lze pozorovat na celé škále oborů – praporečnickem zde byla především americká kulturní antropologie, kde pojem kultura byl ústředním pojmem již delší období. Symboličtí antropologové, např. Clifford Geertz nebo Mary Douglas, začali klást důraz na kulturu jako na unikátní **system symbolů a významů**, který je sdílený a vytvářený členy určité společnosti. Tento systém je konstruktem lidského myšlení¹⁰, a abychom jej pochopili, je třeba na něj nazírat vždy

⁷ Tamtéž. s. 40.

⁸ K vývoji a podstatě mikrohistorie viz blíže např. PETRÁŇ Josef. Mikrohistorie aneb o nedějinnách. In *Dějiny ve věku nejistot : Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha : Lidové noviny, 2003. s. 201-208.

⁹ DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie : Vývoj, problémy, úkoly*. Praha : Dokořán, 2002. s. 45.

¹⁰ „...výchozím předpokladem už není objektivní realita, nezkoumá se její "odraz" ve vědomí lidí, předmětem zkoumání je vědomí lidí jako konstituující prvek reality. Lidé

z pohledu dané kultury, z perspektivy jejich členů (domorodců). Pro nezasvěceného člověka je ovšem velice obtížné odlišnou kulturu „zevnitř“ pochopit, proto kladli antropologové velký důraz na pochopení, výklad (interpretaci), a na „překlad“ do „jazyka“ naší kultury – každou kulturu „četli“ a chápali jako „literární text“¹¹. Tyto antropologické a etnografické přístupy, rozpracované na „materiálu“ z prostředí domorodých kultur celého světa, si po svém přisvojila německá historická antropologie, která se etablovala v průběhu osmdesátých let 20. století. Největší důraz kladla právě na správné pochopení dějinných událostí a jejich „překlady“ do dnešního „jazyka“. Důležitý je pro ni rovněž obousměrný vztah mezi člověkem a dějinami, protože *„dějiny jsou pojímány jako dílo vytvářené lidmi, a naopak člověk je definován jako dějinami formovaná bytost.“*¹² Historická antropologie se zaměřuje na **vystopování specifických hodnotových a myšlenkových a významových schémat dané doby, která se pak promítají do vzorců a stereotypů jednání, chování a myšlení konkrétních lidí**. Člověk zkrátka nemůže vystoupit z „rámu“ svojí doby a kultury. Důraz na jednotlivce „z masa a kostí“ a jeho kulturu pak spojuje historickou antropologii s dějinami každodennosti, které se pokoušejí odhalit všední a každodenní svět člověka, jeho základní představy, požadavky a potřeby, a to jak se vyrovnává s jejich naplňováním. **Ve výzkumu materiální kultury** (zde je zase návaznost na etnografii), **např. odívání, bydlení, výživy, spotřebního chování, pracovních poměrů atd., se pak zrcadlí dennodenní způsoby jednání, hodnotové a kulturní vzorce a preference konkrétních lidí, určitých společenských vrstev dané dějinné epochy.**¹³ Z předmětu zájmu dějin každodennosti je zřejmé, že jsou

nežijí ve skutečnosti, nýbrž skutečnost v lidech, lidé nejednají podle toho, jaká je skutečnost, ale podle toho, jak si tuto skutečnost ve svém vědomí symbolicky vytvářejí - reprezentují.“ TŘEŠTÍK, Dušan. *Mysliťi dějiny*. Praha : Paseka, 1999. s. 66.

¹¹ V prostředí americké kulturní antropologie vznikla rovněž samostatná větev tzv. historické antropologie (etnohistorie), jejímž nejznámějším zástupcem je Marshall Sahlins. O celém proudu symbolické a interpretativní antropologie blíže SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie*. Praha : Karolinum, 2005. s. 527-562.

¹² DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie : Vývoj, problémy, úkoly*. Praha : Dokořán, 2002. s. 12.

¹³ BECHER, Ursula A. J. *Geschichte des modernen Lebensstils : Essen, Wohnen, Freizeit, Reisen*. München : C. H. Beck, 1990.

až „nekonečně“ širokým oborem a do jisté míry svou orientací na běžné potřeby člověka (na jeho „přízemnosti“) „banalizují“ dějiny a jejich události. Jejich předností ovšem je, že na základě proměn základních potřeb lidí jsou schopny velice pečlivě sledovat a mapovat proměny kulturních zvyklostí, životního stylu a hodnot lidí, s jak se do toho všeho promítá daná doba. Jedna z jejich odnoží, **dějiny bydlení**¹⁴, jsou pro mě pak přímým vodítkem k teoretickému „svorníku“ a nosného pilíře mnou zvoleného tématu a problému – tedy mezi místem a jeho lidmi, mezi hmotným a socio-kulturním prostředím, mezi architekturou a člověkem, To vše na příkladu vilové čtvrti Čechových sadů.

Tímto klíčovým svorníkem jsou postupy vypracované **sociologií architektury**, případně **sociologií bydlení**. Tyto sub-obory tradiční sociologie jsou charakteristické svou nevyhraněností, příčností a „hybriditou“, jež jim umožňuje čerpat inspiraci z nejrůznějších společenskovedních disciplín a využívat materiál širokého záběru. Ke svým klasickým tématům jako bylo studium **sociálních souvislostí a společenské stratifikace a jejich odraz v bydlení**, či **vztah bydlení k politice a ideologii**, se pak jejich hledisko od šedesátých a sedmdesátých let rovněž přiblížilo antropologickým postupům, a to zejména v přijetí „všeobjímajícího“ pojmu kultura. Sociologie bydlení tak začala studovat **bydlení jako výraz hodnot, významů a kulturních vzorců**¹⁵, a zároveň ve svém sociálně-vědeckém zájmu neopominula ani **výzkum rolí a ideových orientací těch, kdo se na tvorbě bydlení a architektury podílejí**, ať už stavebníků, stavitelů či urbanistů.¹⁶ Na druhou stranu, ani samotná kulturní antropologie nenechala fenomén bydlení a architektury stranou svého zájmu – americký antropolog, Amos Rappaport, analyzoval obydlí a jeho uspořádání v kulturách po celém světě jako symbolický výraz

¹⁴ BURKE, Peter. *Co je kulturní historie?*. Praha : Dokořán, 2011. s. 92-93.

¹⁵Obecně se kulturními vzorci se zabývala americká kulturní antropoložka, Ruth Benedictová. Ta tvrdí, že lidé se nemohou na svět dívat nezaujatě, ale přijímají ho skrze naučené či vrozené soubory zvyků, norem a způsobů myšlení. Viz BENEDICTOVÁ, Ruth. *Kulturní vzorce*. Praha : Argo, 1999.

¹⁶ Viz celé MUSIL, Jiří. Jak se formovala sociologie bydlení. In *Sociologický časopis*, 2005, Roč. 41, č. 2. s. 207-225.

sociálních, politických, psychologických a náboženských principů.¹⁷ Evropská sociologie bydlení a architektury či historická antropologie ovšem měly bohatý zdroj východisek i ve vlastní tradici – stěžejní v tomto ohledu jsou civilizační koncepce Norberta Eliase, které v dlouhé časové perspektivě sledovaly proměny v uspořádání obytných prostorů. Změny ve vnitřní dispozici domů pak podle Eliase zrcadlí proměny kulturních a sociálních návyků, stereotypů a hodnot.¹⁸ Velmi podobně se na celou věc díval i český teoretik umění a propagátor moderní avantgardy, Karel Teige, o němž bude ještě řeč. Jeho slova, že „**půdorys...je vlastně šifrou sociálního obsahu architektury**“¹⁹ jsou naprosto výstižná.

Prameny, literatura a struktura práce

Mou snahou tedy bude spojit výše zmíněné přístupy a pohledy do jednoho velkého „obrazu“ proměny místa a jeho lidí na problematice vilové čtvrti Čechovy sady. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádný vývoj bádání o tomto tématu, při třídění pramenů jsem vycházel z úsilí integrovat dějiny místa a jeho lidí. Z provázanosti těchto dvou základních kategorií, **lidí a místa**, se vcelku plynule zformovala i celková, „podvojná“ kategorizace zdrojů. Základními prameny ke zkoumání „**místa**“, čili architektonického rozměru vilové čtvrti Čechových sadů mi byly zejména dokumenty stavebního archivu Odboru výstavby při Městském úřadě Kolín²⁰. Zde se nachází jak základní stavební dokumentace k jednotlivým stavbám (zejména stavební plány), tak i prameny úřední provenience, které se staveb přímo týkají, ať už to jsou různá stavební povolení, kolaudační schválení, úřední nařízení atd. Někdy se ve změní úředního materiálu objevily i cenné vzpomínky majitelů, které se týkaly všemožných soudních pří. Bohužel se u několika domů stavební plány a půdorysná řešení nedochovaly – v tomto

¹⁷ RAPOPORT, Amos. *House form and culture*. Prentice-Hall : Englewood cliffs, 1969.

¹⁸MUSIL, Jiří. Jak se formovala sociologie bydlení. In *Sociologický časopis*, 2005, Roč. 41, č. 2. s. 217-218.

¹⁹ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932. s. 35.

²⁰ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv.

ohledu mrzí zejména neexistence plánů k Palánově vile „Vlastě“, asi nejhonosnější stavbě Čechových sadů. Další, neméně důležitou skupinou primárních pramenů k budovám jsou výpisy z pozemkové knihy Katastrálního úřadu pro Středočeský kraj s pracovištěm v Kolíně.²¹ Výpisy ke konkrétním budovám totiž obsahují neocenitelné informace o změnách majetkové držby pozemků a nemovitostí, závazků či finančních břemen k nim. O dvou „hraničních“ obdobích Čechových sadů – počátku výstavby na přelomu 19. a 20. století, a naopak zboření vil na konci sedmdesátých let minulého století – mě informovaly dokumenty, které se nacházejí ve Státním okresním archivu v Kolíně²². Jsou to zápisy Okrašlovacího a Literárního spolku, a dále pak protokoly ze zasedání pléna MNV a útržky v Kronice města Kolína. Literatura k vilám v Čechových sadech je, jak jsem naznačil výše, velice skoupá. Jedná se prakticky o pár letných zmínek v odborné literatuře²³ či o něco málo více „obsáhlejší“ statě v lokálních, většinou památkově a patriotisticky laděných knihách²⁴.

Jednotlivé **lidské osudy**, případně konkrétní osobnosti a jejich unikátní historickou zkušenost, lze rekonstruovat zejména na základě tzv. „ego-dokumentů“ – ať už memoárů a osobních vzpomínek²⁵, dopisů a pozůstalostí²⁶, básní²⁷ či pramenů „orálně-historického“ původu²⁸, které, pokud je to možné, dávám do vzájemné souvislosti a korelace, čímž se projeví

²¹ ČÚZK, Katastrální úřad pro Středočeský kraj, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha.

²² SOkA Kolín.

²³ Např. HERMANOVÁ, Hana; PODRAZIL, Jiří; ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Praha : Foibos, 2010. S. 228.

²⁴ Např. KAMARÝT, Jan; KAMARÝT, Ladislav. *Zmizelý Kolín*. Havlíčkův Brod : Tiskárny Havlíčkův brod, 1998.

²⁵ PALÁN, Otakar. *Mé vzpomínky*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1939.

²⁶ Regionální muzeum Kolín.

²⁷ Z obrovského množství básní Otakara Palána jmenujme např. PALÁN, Otakar. *Tristium colonia*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937.

²⁸ Velice cenné pro mě bylo setkání s paní Olgou Voldánovou-Žertovou, která je se svým bratrem Bedřichem dědičkou poslední stojící vily. S paní Voldánovou jsem se několikrát setkal, a protože si nepřála, aby byly naše rozhovory nahrávány, sepsala vzpomínky týkající se vil v Čechových sadech. Viz VOLDÁNOVÁ-ŽERTO VÁ, Olga. *Rodina Žertova a její zásluha o rozvoj průmyslu v Kolíně*. Nevydáno. Dále mi poskytla také starší text VOLDÁNOVÁ-ŽERTO VÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

jejich výpovědní hodnota. Obraz života a paměti jednotlivců pak dotvářejí jednotlivé studie²⁹ či knihy³⁰, které se těchto osobností týkají. Některé zdroje se pochopitelně dotýkaly obou rovin mého tématu – v tomto případě jde zejména o závěrečné práce o kolínských historických „reáliích“,³¹ v nichž jsem vyhledal o Čechových sadech a lidech s nimi spojenými opět pouze několik roztroušených zmínek a informací. Zvláštní a naprosto neocenitelnou skupinou pramenů jsou dobové fotografie. Z nich lze vyčíst různé detaily a souvislosti o běžném a každodenním životě lidí, o jejich životním stylu o způsobu jejich prezentace, o proměnách a vývoji měst, jejich čtvrtí a částí, zkrátka detaily a informace, které jsou z ostatních druhů zdrojů těžko abstrahovatelné. Velké množství se jich nachází v již zmíněných institucích – Regionálním muzeu v Kolíně a ve Státním okresním archivu v Kolíně. Některé velmi cenné mi poskytla pamětnice paní Olga Žertová-Voldánová.³²

Budu se snažit o to, aby se text rozvíjel pokud možno v diachronní perspektivě – tedy, aby sledoval postupné proměny zvoleného problému, vilové čtvrti Čechových sadů a „jejích lidí“, se zaměřením na specifické stránky lidské kultury, především na její projevy v hodnotových vzorcích, schématech a stereotypech promítnutých do architektury a bydlení. Protože výběr a zadání tématu předurčuje k **reflexi souvislostí mezi hmotným a duchovním rozměrem kultury**³³, bude třeba několikrát odbočit a po časové linii se „anachronicky“ vrátit a konkrétní problematiku blíže osvětlit. To ovšem v samotném textu náležitě vypíchnu. V samotném začátku jsem

²⁹ JOUZA, Ladislav. Mudr. František Dvořák. In *Archeologické rozhledy XLVIII*, č. 4, 1996. s. 550-558.

³⁰ SCHEUFLER, Pavel. *František Krátký : Czech photographer 100 years ago*. Praha : Baset, 2004.

³¹ ZUBÍKOVÁ, Klára. *Architektura a urbanismus města Kolína 1850 - 1950*. Olomouc, 2004. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění.; HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin. HANZLOVÁ, Marie. *Typologie vil v českých zemích v období historismu*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění.; KUČEROVÁ, Hana. *Stavební vývoj města Kolína jako prostředek realizace ambic městských elit v letech 1918-1939 na příkladu stavby spořitelny, divadla, obchodní akademie a sboru Církve československé*. Praha, 2009. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin.

³² Viz pozn. 28

³³ Opět musím odkázat na kulturologické pojetí lidské kultury. Viz pozn. 5

povinen, v co největší zkratce uvést čtenáře do problematiky vilové architektury, modernizace a zrodu měst. Následně pak prolínám samotný „Příběh vilové čtvrti Čechovy sady a jejich lidí“ s pasážemi o obecném dobovém kontextu, který s tématem úzce souvisí. Některé z kapitol uvádí citáty, které obsah dotyčných kapitol ve zkratce charakterizují. Krátce se musím ještě zmínit i o zdrojích, které nejvíce ovlivnily způsob, jakým nahlížím na svou práci, a jak zároveň přistupuji ke struktuře samotného textu. Nejvíce inspirativní v tomto ohledu pro mě byla edice „Slavné vily“³⁴, kde jsou jednotlivé budovy představeny v dobových souvislostech, v kontextu potřeb, hodnot a společenského postavení jejich stavebníků a majitelů, ale i jejich stavitelů a architektů. Každá oddělená epocha, kterou lze z hlediska vilové architektury komplexně charakterizovat, pak začíná samostatnou stří o širokých dobových sociálních, kulturních, ekonomických případně ideologických konotacích. Této struktuře se bude držet i předkládaná práce.

3. Secesní dekor na jedn z vil v Čechových sadech

³⁴ Např. HERMANOVÁ, Hana; PODRAZIL, Jiří; ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Praha : Foibos, 2010. Nebo PANOCH, Pavel. (ed.). *Slavné vily Pardubického kraje*. Praha : Foibos, 2009.

Vliv modernizace na vývoj města

„Hle, proč nemohou mít dějiny ani zvířata, ani lidé žijící v přírodním ráji, ani andělé v nebi, nýbrž jen lidé žijící a kolísající mezi přírodou a nebem, mezi žaludkem a duchem! Mezi vlčicí a chrtem – jak by řekl Dante. A zde, mezi dvěma světy, leží – Město. Zde a nikde jinde. Zakládá se a staví se z bahenných cihel a z touhy a v touze jít vzhůru. Žije z této touhy a umírá s ní. Proto dějiny Města jsou i dějinami člověka a jeho kultury a vznik měst či hrazených míst je všude počátkem dějin. I u nás, jak se již řeklo, vzestup k transcendentnu v době gotické znamená vznik města a vznik stavu. I u nás město historicky ohlašuje především odklon člověka od přírody a jeho obrat k nepřirozenému a umělému či – chcete-li – uměleckému. Jeť město svou podstatou umělecké dílo...“³⁵

„Dlouhé“ 19. století, doprovázené sykotem parního stroje, duněním lokomotiv, pachem kouře z továrních komínů, a později tichým a monotónním bzučením elektrických zařízení, bylo stoletím, které proměnilo svět okolo nás, jako žádná jiná doba předtím. Prostřednictvím vědy a techniky se evropský člověk vydal za vidinou vysněného ráje, který se zdál být na dosah ruky. Nebyl to ovšem už onen biblický ráj, který symbolizoval křesťanský Bůh, ten byl odsunut stranou a na jeho piedestal nastoupili bohové noví – pokrok a rozum, potomci osvíceneckých myslitelů. Novým náboženstvím se tak stala víra v racionalismus a všeobecnou technickou konjunkturu. Obrovská změny, kterých doznal lidský svět, se podepsaly i na rozvolnění a transformaci sociálních vazeb – lidé pohlédli do očí „svobodě“ a „vlastnímu sebeurčení“. Tzv. individualismus, jak je tento fenomén někdy nazýván, měl svůj výraz v politické rovině, kde je charakterizován bojem za občanská a volební práva, ale také v samotném pojetí kapitalismu jako volné hospodářské soutěže či ve faktické společenské a geografické mobilitě. I Darwinova myšlenka „přirozeného výběru“ jako souboje jedinců je dítětem této doby. 19. století je také érou zrodu volného času – samotný čas, toto věčné „jablko sváru filosofie“, však přestává definitivně být připodobňován k plynutí řeky či střídání čtvera ročních období, jak tomu bylo dříve, a je zcela pragmaticky převeden na zboží a na jednotku, která začíná hýbat světem –

³⁵ DEN, Petr; FUNKE, Jaromír. *Pětkrát můj Kolín : Můj Kolín*. Praha : Aventinum, 1947. s. 15.

„čas jsou peníze“. I když velká civilizační konjunktura přetrhala vazby se světem minulosti a tradice, je paradoxně 19. století její velkou oslavou. Tento postoj, jenž lze sledovat na rostoucím vědeckém zájmu o lidskou historii, zrodu historizujících slohů a památkové péče či vzývání historického umění v galeriích a muzeích, nových to „chrámech“, je třeba vnímat jako „druhou stranu mince“ celkového pokroku. Konjunktura vyvolávala sice opojení a nadšení, byla ovšem i pramenem strachu a pocitů úzkostné nevědomosti, kam pokrok směřuje. Někdy až hysterický a náboženský vztah k minulosti tak měl být snahou o posvěcení daného stavu a zároveň pevným bodem v čím dál tím rychleji pulzujícím a měnícím se světě.

Celková transformace se pochopitelně podepsala i na tváři soudobých měst. Průmyslová revoluce, železnice a možnost společenského vzestupu a „sladké plody civilizace“ přivedly rostoucí zástupy obyvatelstva před „městské brány“. Města vlivem přelidnění, zhoršujících se životních a hygienických podmínek boří své hradby a volně a nekontrolovatelně se rozlévají do okolní krajiny. Stroj, nadějný symbol doby a „dítě“ průmyslové revoluce, jenž, když budeme parafrázovat Marxův slavný výrok, měl člověka „osvobodit“ od těžké práce, ho ovšem v něčem „přelstil“ – vytrhl ho z náruče matky přírody a jejích sil, od slunce, vody a zvířat, a vrhl ho do neznámé divočiny asfaltových a zakouřených měst, neutuchající dopravy, tikajících hodin a přesně měřeného pracovního času. Rytmus střídání ročních období, střídání dne a noci byl nahrazen „věčným“ svitem umělého pouličního osvětlení. Město, které bylo nejdříve tak přátelské, vlídné a nabízelo všechny vymoženosti moderní doby, se stalo nesnesitelným. Přehlnutost, špína, ruch, stísněnost, společenská a majetková nerovnoměrnost vedou k psychologickým, existenciální a sociálním tlakům, které je potřeba řešit. Objevuje se systematická snaha o to, aby se město stalo důstojným a příjemným místem pro život – vzniká tak fenomén asanací, přestaveb a celkového ozdravení města, spojený s urbanistickým plánováním, rozšiřováním a dlážděním ulic, výstavbou kanalizace, vodovodního napájení a zaváděním městské zeleně (příkladem pro mnoho evropských zemí byla tzv. Hausmannova přestavba

Paříže v letech 1852–1870). Ozdravení města zde bylo snahou o ozdravení společnosti.³⁶

Ve stejné době, kdy vznikla systematická snaha město zušlechtit, většinou pod hlavičkou států monarchií či velkých mecenášů, zrodila se jako reakce na „nelidské“ městské podmínky spontánní tendence odvratu a útěku z měst, sklon návratu k přírodě a krajině jako kořenům lidské podstaty. Tento pocit, který vznikl v prostředí nejvíce industrializovaných oblastí západní Evropy, hlavně v Anglii, a který lze pozorovat i na vzniku nových uměleckých hnutí jako je romantismus, vedl k tomu, že lidé prchají do přírody, na venkov a jeho krajiny, kde získávají vytoužený klid a načerpávají životní síly. Protichůdnost a komplementárnost obou jevů – tedy, že z venkova se lidé stěhují do města, a naopak zdejší obyvatelstvo opouští městské prostředí – je v procesu urbanizace a vzniku moderních měst charakteristická.³⁷ Stěhování z center měst se nejvíce děje ve společenských vrstvách, které jsou s rozvojem měst nerozlučně spojeny – s buržoazií a měšťanstvem.³⁸ Zde je třeba hledat původ moderní vilové architektury.

³⁶ Celý úvod je zde autorskou koláží a variací na dané téma vycházející z knihy HORSKÁ, Pavla; MAUR, Eduard; MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta : Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha : Paseka, 2002. A dále také z úvodu knihy JIRÁNEK, Tomáš; LENDEROVÁ, Milena; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti : Život v 19. století*. Praha : Karolinum, 2009. s. 9-15.

³⁷ „Vývojem kapitalismu jsou uvedeny v činnost protisměrné síly města: centripetální, jež přitahuje vesnickou populaci do města, centrifugální, jež vyhání starousedlické obyvatele z centra k obvodu.“ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932. s. 114.

³⁸ Slovo „buržoazie“ pochází z francouzského „bourgeoise“ a je synonymem k výrazu měšťanstvo. S příchodem industrializace a vznikem moderních měst se pojem přenáší obecně na majetné vrstvy. Viz PETRUSEK, Miloslav. (Ed.). *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996. s. 139.

Vilová architektura v průběhu věků, aneb z „Itálie až na konec světa“

„Předmět (...) jest zcela rázu uměleckého, zcela sociálního.“³⁹

Fenomén vily není ničím novým, úzce souvisí s rozmachem a pádem městských společností, a doba modernizace, industrializace a urbanizace tedy tento jev pouze „znovuoživila“. Dodnes v sobě výraz „vila“, a cítíme to ve zvukovém i významovém nádechu slova, má stále určitou honosnost, ušlechtilost a velikost. Jako architektonický typ je vila nositelem věčného dualismu města a venkova, civilizace a přírody – vůči městu se vymezuje, z jeho kultury na druhou stranu nerozlučně vyrůstá a na venkov, kam směřuje, tak přináší civilizační hodnoty. Vila je zároveň také zprostředkovatelem lidské ideje a potřeby vlastního bydlení. To je však leckdy nelehká úloha. A dějinný osud tohoto typu obydlí, které se již několikrát v dějinách dostalo na výsluní a následně opět upadlo v nemilost, ať už to bylo vlivem nejrůznějších historických okolností či nezvratných civilizačních cyklů, to jen potvrzuje. Proto tento druh příbytku již tolikrát v historii změnil funkci, vnější ráz i vnitřní uspořádání a strukturu – určité konstanty ale přetrvávají. V původním smyslu byl ve starověkém Římě „vilou“ označován soběstačný hospodářský komplex budov na venkově, s olivovými háji, polnostmi a sady, jehož centrem bylo sídlo majitele – celkový objekt je přímo určován jako tzv. „villa rustica“ – venkovský statek.⁴⁰ Sémanticky znamená latinské slovo „villa“ tedy „statek, usedlost, dvorec“, a někdy přechází (vlivem středověkého významu) až ke smyslu „vesnice“ či „sídliště“.⁴¹

Bylo by nad rámec této práce podrobně popisovat vývoj a proměny „vily“ od antiky až do moderní doby. Pouze v souvislosti s vymezením tématu musím vyzdvihnout několik hlavních rysů vilové architektury, které se v dějinách objevily opakovaně – vila jako ztělesnění a demonstrace hodnot,

³⁹ WIRTH, Zdeněk. Villa. In *Styl : Časopis pro architekturu, umělecká řemesla a úpravu měst.* roč. 2, č. 1. Praha : Mánes, 1910. s. III.

⁴⁰ KOL. AUTORŮ. *Ottův slovník naučný.* díl XXVI, Praha : J. Otto, 1907. s. 698.

⁴¹ ŘÍHA, Jan. *Křížkův slovník latinsko-český.* Praha : I. L. Kober, 1889. s. 932

postavení a bohatství jejího majitele, a také snaha o napojení městských kulturních vzorců na venkovské prostředí, útěk od neduhů města do přírodní idyly a krajiny. Římští, renesanční či moderní měšťané ve svých sídlech naplňovali ideu „bukolického“ venkova, kde v klidu a harmonii krajiny, přírody a zeleně prostřednictvím četby, hovorů s přáteli a zájmu o umění zušlechťovali sebe-sama.⁴² V průběhu trvání samotné římské kultury dostal tento ideál až mytický charakter – celý proud antické poezie (nazývaný jako agrárníci či pastorální tradice), který se vine skrze celé římské dějiny, vzývá vilu jako útočiště před vřavou města. Básníci, jako Cato starší, Vergilius či Horatius⁴³, velebili vilu jako symbol zachování tradičních římských hodnot, symbol panenského a ušlechtilého venkova oproti městskému ruchu a jeho zvrácenosti. V antické literatuře tak **vila nabývá archetypálního významu, který převezmou a po svém modifikují i další éry**. A to přímým způsobem – četbou a odkazem na antické autory se pyšní jak renesanční aristokraté, tak i moderní měšťané. Všeobecně známý fakt, že vilová architektura má své kořeny v antice, zde tedy není pouhou architektonickou analogií či pouhou podobností zabírající místo, souvislost mezi antickým Římem, renesanční Itálií a moderními vilami je mnohem větší než by se na první pohled mohlo zdát. A to především z hlediska předávání kulturních vzorců, symbolů a ideových schémat.

⁴² Celé HANZLOVÁ, Marie. *Typologie vil v českých zemích v období historismu*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění. s. 6-16, 26-29. Marie Hanzlová ve své práci (je důležité poznamenat, že pod vedením prof. Šváchy) jako zdroj k historii antické vily primárně využívá knihu Jamese Ackermanna: *The Villa: Form and Ideology of Country Houses*, 1990. Ta je ovšem v českých knihovnách nedostatkovým zbožím.

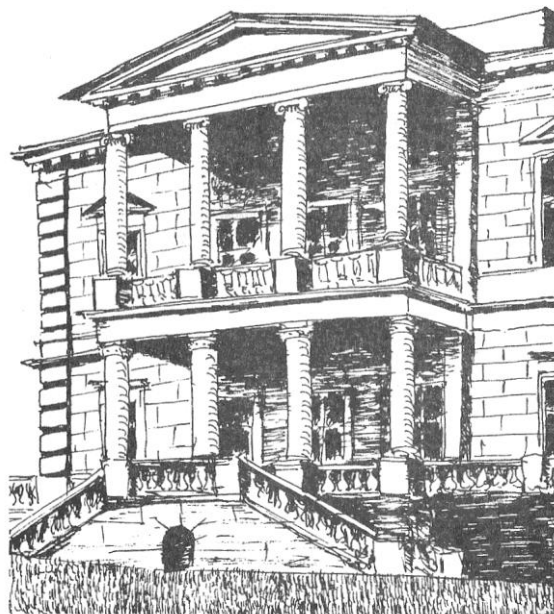
⁴³ Např. „Má-li se ve shodě s přírodou žít a před stavbou domu/nutno je především najít si stavební prostor, pak ptám se:/znáš snad vhodnější místo než blažený venkov? Kde zimy/ve větším teple lze trávit, kde zmírňuje mileji vánek/zuřivost jak Psi hvězdy, tak divoké pohyby Lva, jenž/zběsile řádí, jak dopadne na něj žár žhavého slunce?“ HORATIUS, Q. Flaccus. *Vavřín a réva : Ódy, Epódy, Satiry, Listy*. Praha : Odeon, 1972. s. 239.

Oklikou přes Anglii se idea vilové architektury v 19. století šíří po celé euro-atlantické kultuře, včetně „zámoří“. Ve střední Evropě se vila transformuje do **ztělesnění a manifestace antické tradice**, což bylo důsledkem mnoha souběžných příčin a okolností. Industrializace a všeobecná konjunktura dala vzniknout nové společenské třídě – buržoazii a měšťanské aristokracii. Ta nabyla v průběhu 19. století velkého vlivu a usilovala o pevné zakotvení a uznání na společenském žebříčku. To vyžadovalo, aby si vytvořila identifikační symboly a znaky, které by se staly srozumitelným a plně obhajujícím atributem jejího nabytého postavení. Zároveň měla její „nová“ identita vyjadřovat historickou návaznost a sepjetí s konkrétní tradicí. Imitace zde ovšem nebyla slepým napodobováním minulosti, ale vytvářením nového na historickém základě – bylo to posvěcení přítomnosti a budoucnosti minulostí. To vše v sobě antika ztělesňovala – byla základním kamenem evropské civilizace a její kulturní odkaz byl synonymem ušlechtilosti a vznešenosti. Zámožní měšťané, průmyslníci a podnikatelé 19. století se tak ve své životní „filosofii“ cítili být následníky Římanů či renesanční aristokracie a antika jim prostě poskytla možnost jak vyjádřit svůj vkus, původ, smýšlení a společenské postavení. Ať už to bylo formou četby, sběratelskou vášní uměleckých děl, diskusemi a dalšími způsoby „péče o duši“. Antika byla maskou, která určovala celkový životní styl a do toho zapadala i „vila“, která byla dostatečně reprezentativním a komfortním obydlím.⁴⁶

Neméně závažným faktorem vzniku moderní vilové architektury, který je v přejímání antické vilové tradice implicitně a nedělitelně obsažen, souvisí s již zmíněným mytickým významem vily, jako klidným a zušlechťujícím útočištěm před vřavou světa. Ideál útěku do vlastního sídla v přírodě a venkovské krajině je s vilou nerozlučně spjat, vila měla být vzorovým příkladem propojení krajiny a lidského obydlí, což dokládá i vnitřní výzdoba vil s krajinnými motivy, ať už to jsou vily v Pompejích či moderní vila

⁴⁶ BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994.

Lannova (viz obr. 5).⁴⁷ Skutečným naplněním se tak stala **zahrada**, jako prostředník volně krajiny a vily jako lidského obydlí.⁴⁸ To mělo jak utilitární význam, tedy možnost obdělávání vlastní půdy a užitek z ní, tak i hlubší filozofický podtext. Vila a zahrady měly být jedním harmonickým celkem, zosobněním návratu člověka do přírody, souladu a „dialogu“ mezi stavbou – lidským dílem a přírodními silami. Zároveň však hypertrofovaná a přehnaná péče o vlastní zahradu souvisí s věčnou snahou člověka přírodu polapit a přetvořit „k obrazu svému“. Z této polaritě vyrůstá i moderní zahradnictví, a jeho dva typické modely – anglický a francouzský. Jak známo, anglická zahrada, která je mladší, má svůj původ v romantismu a jeho myšlenky o volnosti, nevázanosti a divokosti. S touto tendencí, která vznikla zhruba koncem 18. století, úzce souvisí i anglický odklon od striktní vilové a zahradní architektury palladiánského (respektive francouzského) typu, a hledání ideálu na anglickém venkově. O Johnu Nashovi a anglické „cottage“ a linii vedoucí k „howardovské“ koncepci „Zahradních měst“ je psáno již výše. Moderní vilová architektura v pokročilém 19. století kombinovala všechny dostupné prostředky, a podle své libosti, individuální volby konkrétních stavebníků a podle preferencí jednotlivých geografických oblastí jich také využívala.

5. Lannova vila v pražské Bubenči.

⁴⁷ HANZLOVÁ, Marie. *Typologie vil v českých zemích v období historismu*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění. s. 13.

⁴⁸ „Poměr villy k zahradě je zásadně asi takový, že je zahrada pokračováním domu.“ WIRTH, Zdeněk. *Villa*. In *Styl : Časopis pro architekturu, umělecká řemesla a úpravu měst*. roč. 2, č. 1. Praha : Mánes, 1910. s. IV.

Historismus a vily v Českých zemích

*"Napodobování tu není způsobem identifikace s tím, co je napodobováno, ale sebevyjádřením toho, kdo napodobuje."*⁴⁹

Zhruba poslední čtvrtina 19. století je v architektuře českých zemí charakterizována rozvojem tzv. historismu. Ten má hluboké společenské konotace, vztahuje se ke stoupajícímu národnímu uvědomění a snahám se svébytně projevit nejen na politické úrovni, ale i kulturní – rodí se tzv. „florentinský“ styl, který bude později nazván novorenesancí. Odkaz na antickou kulturu, jež je zprostředkována právě renesancí, zde nemá pouze návaznost na evropskou tradici, ale je i výrazem „distance“ od německy mluvícího prostředí, které se v té době stylizovalo zejména novogotikou či v samotném Německu klasicismem. Novorenesanční tvarosloví se následně, díky práci některých architektů (jako byl např. Antonín Wiehl)⁵⁰, výrazně počestňuje. Druhá polovina 19. století je rovněž charakteristická i poněkud protichůdnou a ambivalentní tendencí k rozmachu národnímu stylu. Je to rostoucí důraz na individuální volbu stavebníka, jeho názorových, stylových a myšlenkových priorit.⁵¹ Z tohoto napětí pak vyrůstá obrovská změť, mozaikovitost a plasticita architektury konce 19. století, která vykulminuje eklecticismem a „nekonečným“ kombinováním a variováním nejrůznějších historických architektonických rysů a stavebních prvků. Secese se pak

⁴⁹ Tamtéž. s. 79.

⁵⁰ KOL. AUTORŮ. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha : Academia, 2004. s. 712-713.

⁵¹ „Zásady villy dají se formulovati dosti přesně. Stavebník skoro vždy má přání, aby jednak unikl stádnímu bydlení v městě, jednak připravil sobě a rodině nejpohodlnější, nejzdravější a nejvolnější pobyt ve vlastním domě. Není jiných ohledů než jen na sebe, není příčiny také mysliti na budoucí obyvatele. Vše diktují vlastní poměry, od finanční schopnosti stavebníkovy až po nejmenší podrobnosti v zařízení. To vede k individualisaci, k spolupracovníctví stavebníka na díle architektově a tím již položena hlavní zásada. Z ní vyplývají další, protože přání stavebníkova jsou četná a rozmanitá jako život sám a málokdy se kryjí s přáními třeba jen souseda ve vilové čtvrti.“ WIRTH, Zdeněk. Villa. In *Styl : Časopis pro architekturu, umělecká řemesla a úpravu měst*. roč. 2, č. 1. Praha : Mánes, 1910. s. III.

počátkem nového století bude sice snažit o „oddělení“ od předešlého historismu, ale ve skutečnosti bude završením jeho éry.⁵²

V Čechách modernizační proces spojený s průmyslovou revolucí a společenským vzestupem tzv. třetího stavu (měšťanstva a buržoazie) byl oproti epicentru v západní Evropě poněkud opožděnější. A tím i nástup vilové architektury. Až od začátku sedmdesátých let „dlouhého století“ začínají na předměstí českých a moravských měst vznikat první vily a vilové čtvrti. Opravdu popelkou, a to v kontextu celé střední Evropy, je v tomto ohledu vilová kolonie v Brně – Lužánkách vzniklá již v 60. letech.⁵³ Například ve Vídni je postavena první vilová čtvrť až na začátku sedmdesátých let, její název „Wiener Cottage-Verein“ je pak i po jazykové stránce důkazem, že moderní evropská architektura má svůj původ v Anglii.⁵⁴ Ve stejné době jako ve Vídni také vznikají po obvodu Prahy vily bohatých podnikatelů a průmyslníků, jako byl např. Vojtěch Lanna, železniční a vodohospodářský podnikatel, jehož vila byla vystavěna na počátku sedmdesátých let v pražské Bubenči (viz obr. 5).⁵⁵ V průběhu dalších desetiletí se díky socioekonomickému vzestupu dalších povolání (**lékařů, učitelů, úředníků, architektů, právníků či umělců**) stává vilová architektura masověji sdílená, a zakládají se tak celé vilové kolonie. Rozvoj železniční dopravy zapříčinil, že vilové čtvrti už nemusejí být navázány přímo na obvod města, ale vznikají i

⁵² Trochu hanlivě a v rámci svého programového zaměření napsal Karel Teige, že historismus je „hledání včerejšího dne“ a secese pak marným pokusem o vypěstování nového stylu, doslova „agónií architektury“. Viz TEIGE, Karel. Předmluva o architektuře a přírodě. In ŽÁK, Ladislav. *Obytná krajina*. Praha : Svoboda, 1947. s. 8.

⁵³ ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar. Arnoldova vila nad Lužánkami. K první vilové kolonii v Brně. In ČERMÁKOVÁ, Jana; ČERVENÁ, Radana; JORDÁNKOVÁ, Hana; LOSKOTSKÁ, Irena; ŠIBÍČKOVÁ, Jitka. (ed.). *A VŮBEC... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. Narozeninám*. Brno : Statutární město Brno a Archiv města Brna, 2010. s. 394-427.

⁵⁴ HANZLOVÁ, Marie. *Typologie vil v českých zemích v období historismu*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění. s. 33-37.

⁵⁵ Motiv této vily je konstantou celé knihy esejí BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Mílka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994.

dále, většinou právě při železničních tratích. Jmenujme villegiatury, které vznikají na „dohled“ Prahy, jako jsou Černošice, Všenory či Dobřichovice.⁵⁶

Na konci 19. století se vilová architektura stává završením a kompilátem předešlých epoch. Z architektonického hlediska je **směsicí italské renesanční vily, klasicistního paláce a venkovského obydlí**⁵⁷, o kterém byla řeč v rámci původu moderní vilové architektury v Anglii. Přímý renesanční vliv můžeme pozorovat na recepci myšlenek jednoho z největších renesančních architektů, a rovněž stavitele mnoha vil v oblasti Benátska v severní Itálii, Andrea Palladia. Jeho dílo bylo autoritativním zdrojem inspirace pro celé novověké stavitelství. Palladiovy symetricky tvarované půdorysy⁵⁸, osová rozvržení traktů a samozřejmě antické tvarosloví se staly pravidlem zejména pro klasicismus, kde ideu antické vily přejímají aristokratické letohrádky, jako je u nás např. chotkovská Kačina na Novodvorskú. Odkaz jeho myšlenek můžeme vysledovat i hluboko do 19. století – bubenečská vila již zmiňovaného průmyslníka Lanny je toho důkazem. Nebyl to ovšem jen „palladiánský“ vliv, který se podepsal na vzhledu a struktuře vil v 19. století. Mnozí angličtí autoři, kteří se snažili o vzkříšení vily, jako měšťanského ideálu návratu do venkovské krajiny, nečerpaly zřejmě náměty ze skutečných návštěv Itálii, nýbrž z raně novověkých vedut a zobrazení italského venkova (jedním z autorů vedut a dřevorytů byl i pobělohorský emigrant Václav Hollar).⁵⁹ Na nich je **vila modelově zobrazována jako stavení v zemědělské krajině s vyčnívající asymetricky umístěnou věží, s verandou, případně lodžii**. A tyto části a stavební prvky právě přejímají stavitelé 19. století jako symbolický odkaz k renesančním a antickým kořenům. Jednou z prvních staveb tohoto „ne-palladiánského“ rázu v Čechách je Schubertova vila v Praze-Liboci (viz obr. 6) postavená krátce po r. 1875.⁶⁰ Při studiu architektury Kolína jsem však narazil na typicky italizující vilu s asymetrickou věží vystavěnou pro

⁵⁶ HERMANOVÁ, Hana; PODRAZIL, Jiří; ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Praha : Foibos, 2010. s. 9-14.

⁵⁷ BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994. s. 20.

⁵⁸ Tamtéž. s. 18.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž. s. 14.

místního děkana Jana Svobodu údajně již r. 1865.⁶¹ Tato budova (viz obr. 7) postavená místním stavitelem Josefem Doušou, která byla zbourána v sedmdesátých letech kvůli výstavbě sídla místní Komunistické strany⁶², by tak byla vyjímacím se unikátem vilové architektury v Čechách a jistě by stála za podrobnější studium.

Zmíněné stavební části vily (věž, lodžie, veranda) však stěží mohly mít na sever od Alp svou původní, čistě praktickou funkci jakou měly v Itálii – věž, jako holubník, či později jako vyhlídka na kontrolu rozsáhlých polí, ztrácí v moderní husté zástavbě svou účinnost a užitek; verandy a lodžie využívané v Itálii jako sušárny na ovoce se ve střední a západní Evropě, kde je o poznání chladněji, taktéž neuplatní.⁶³ V 19. století se proto jednalo čistě o symbol, manifestaci stavitelů a stavebníků o jejich příklonu k antice jako panevropskému základu a pilíři evropské kultury, a tím projev jejich společenského postavení a myšlenkové orientace. Lodžie a veranda nabyly nového smyslu – jako prostředníka vily a přilehlé zahrady. Přesně to charakterizuje Karel Teige: „*Princip jižní renesance, verandy, lodžie, sala terraina, dává zevnímu prostoru pronikat do interiéru budovy. Dům a zahrada jsou tu organickým výtvarným celkem.*“⁶⁴ V případě věže a jejího významu mohlo jít o symbolické a metaforické vyjádření „vzhlížení“ na jih, do slunné Itálie, ke ztracenému a vysněnému ráji v dávné antice.⁶⁵ Její asymetrické umístění pak lze vykládat jako podprahový a podvědomý výraz rozpadu řádů a univerzálního slohu, a rostoucí role individuální volby a estetických a uměleckých představ.

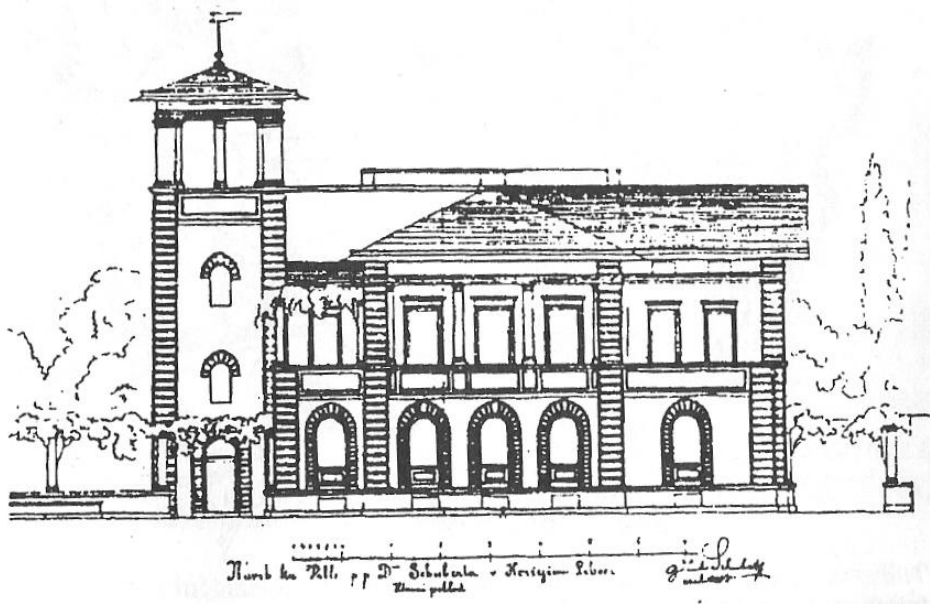
⁶¹ ZUBÍKOVÁ, Klára. *Architektura a urbanismus města Kolína 1850 - 1950*. Olomouc, 2004. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění. s. 69-70. Vázaný exemplář, který se mi dostal do ruky v kolínském archivu, má jak obsahové nesrovnalosti tak i formální, zejména v číslování stran – nesedí mezi celkovým číslovaným seznamem kapitol a samotným obsahem práce. Uvádím proto čísla stran z vnitřního obsahu.

⁶² Tamtéž.

⁶³ BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994. s. 15-19.

⁶⁴ TEIGE, Karel. Předmluva o architektuře a přírodě. In ŽÁK, Ladislav. *Obytná krajina*. Praha : Svoboda, 1947. s. 13.

⁶⁵ BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994. s. 39.

6. Schubertova vila v Praze-
Liboci.

7. Kolínská vila „Děkanka“.

Vilová čtvrť Čechovy sady – expozice

I Kolín, středověké královské město založené Přemyslem Otakarem II., zažilo ve druhé polovině 19. století zásadní proměny spojené s industrializací, urbanizací a industrializací. Výstavba železnice, jež z Kolína učinila uzlový bod několika tratí, ruku v ruce s výhodnou polohou v úrodném Polabí a na křižovatce několika silnic – to vše znamenalo, že Kolín mohl aspirovat na centrum blízkého regionu. Díky několika průmyslovým pionýrům, jako byl František Horský z Horskýfeldu, se rozvíjí cukrovarnictví a další související chemická a potravinářská odvětví zpracovávající jeho vedlejší produkty jako je třeba lihovarnictví. Na vzestupu je i strojírenství a vzhledem k narůstající poptávce po stavebních materiálech vznikají první cihelny⁶⁶. I když je rozvoj Kolína krátce zasažen prusko-rakouskou válkou v r. 1866, kdy ve městě řádí cholera, se město rozrůstá i co do počtu obyvatelstva – za dalších zhruba čtyřicet let se demograficky rozšíří o třetinu (z 9 199 obyvatel v r. 1869 na 16 470 v r. 1910)⁶⁷. To přineslo urbanizační problémy, a ačkoliv se s dlážděním a kanalizací začalo v městském centru již v šedesátých letech, ucelená a koncepční urbanizační práce je spojena až s příchodem architekta a pozdějšího purkmistra, Čeňka Kříčky, a urbanisty, ing. **Antonína Hlaváčka**, v druhé polovině devadesátých let. Zejména o Hlaváčkových zásluhách na systematické přeměně Kolína v moderní město se dále zmíním. Zalidňování města a jeho živelný růst, zhoršující se bytové poměry a problémy s infrastrukturou mají souvislost také s tím, že bohatí měšťané se ze svých domů v centru hromadně stěhují na okraj města, zejména na kutnohorské a kouřimské předměstí, a to nejdříve do velkých bloků vícepodlažních domů a později, na přelomu 19. a 20. století, vytváří i první vilové čtvrti. Na jejich vzhledu se podílí jak nastupující secese, tak i stále pevně zavedený a v té době kulminující historismus. Bylo to dáno

⁶⁶ HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin.

⁶⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl 3., KOLÍ – MIRO.

Praha : Libri, 1998. s. 32.

především souhrou osobní volby stavebníka, jeho vkusem a cítěním, a také preferencemi stavitele a architekta, podle toho jakým disponoval technickým a řemeslným umem a jaké byly jeho architektonické kořeny. Tyto čtvrtě jsou tak zajímavou mozaikou nejrůznějších stylů a architektonických a uměleckých prvků a tvarosloví, a přesvědčivě vypovídají o společenském a kulturním kvasu oné doby.⁶⁸

8. Zobrazení kouřimského předměstí z Potůčkovy Městské kroniky (1890). V místech velké zahrady vlevo dole bude stát vilová čtvrť Čechových sadů.

V místech na kouřimském předměstí Kolína, kde byla později vystavěna vilová čtvrť Čechovy sady, bývala původně velká zahrada, zvaná „Zákonníkovská“,⁶⁹ náležející k blízkému statku, který byl v době výstavby vil v držení Václava Formánka⁷⁰.

Fakt, že nová moderní zástavba vznikala právě převážně na místě zahrad, můžeme připočítat jak péči o „ochranu“ orné půdy, tak i praktickému faktu, že tak nebyla narušena infrastruktura a zachována síť komunikací.⁷¹ Opodál, po směru silnice na Uhlířské Janovice, stávaly velké vojenské kůlny vystavěné jako „skladiště válečných potřeb, zvláště sena a ovsa“.⁷² O nich vypráví v zachované vzpomínce i kolínský básník, Karel Leger: *„Kde jsou dnes Čechovy sady, r. 1866 ve válce na kvap byly postaveny polní pece, ale tuším, než se v nich se začalo péci, už tu byli Prusáci. Pece pak zbourány. Dále stály dvě ohromné dřevěné kolny, vysoké, černé, vojenská skladiště z r. 1757, pokud se*

⁶⁸ Polabská kulturní nadace Kolín 98-99. (kol.). *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999.

⁶⁹ VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem : Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*. Kolín : Bayer, 1888. s. 408.

⁷⁰ Týž. s. 404.

⁷¹ HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. s. 75.

⁷² Tamtéž. s. 408.

*pamatuji, vždycky prázdné, strašilo v nich, sovy a netopýři měli tam hnízda. K hlídání těch skladišť byla strážnice a v ní šikovatel s několika vojáky, ale konečně byli odvoláni, neměli co hlídat. Někdy kolem r. 1880 měl v přední z těch kolen sklad p. Fišer, majitel olejny. Byly tam veliké hromady řepky a mnoho sudů s řepkovým olejem. Jedné noci to shořelo, sudy popraskaly a olej se rozléval na všechny strany. Ve vedlejší zahradě tvořil hořící jezero a příkopem ubíhal. A tu kde kdo, hasiči, diváci nabírali olej do džberů a všemožných nádob, odnášeli si domů, mazali boty, řemeny. Z blízkých Polep přijeli hasit s voznicí, když viděli, co se děje, vodu z voznice vypustili. Nalili oleje a vrátili se. Ohořelé trosky a hromady seškvařené řepky dlouho tu strašili. Druhá kolna na to zbořena a místo upraveno na tržiště. A tu byl nadobro konec města, dále už jenom pole, jedna či dvě malé primitivní cihelny. Jít až do Hluboké cesty bylo pro nás děti odvážnou výpravou.*⁷³ Polní pece vystavěné v době prusko-rakouské války r. 1866, o nichž hovoří Leger na začátku, byly zbourány zřejmě někdy koncem osmdesátých let 19. století – historik Vávra o nich v r. 1888 totiž píše jako o stojících⁷⁴, avšak na mapě datované k r. 1890 z Potůčkovy městské kroniky zaznamenány již nejsou (viz Obr. 8.). Stromová alej, která bude později lemovat linii vil, byla zhruba od poloviny 19. století využívána jako dobytčí trh.⁷⁵ Proto byla dále od města mezi několika starými cihelnami v polovině devadesátých let vystavěna jatka. Připočteme-li ještě nedalekou okresní nemocnici z r. 1898⁷⁶, se kterou byla skrze kouřimské předměstí vedena i kanalizace, a těsně po přelomu století vznikající vilovou čtvrť Čechovy sady, jeví se nám celkový obraz kouřimského předměstí jako rozmanitá urbanistická mozaika, kdy vedle sebe živelně vzniká nejrůznější zástavba. Péči o samotný sad, kde se konal dobytčí trh, měl na starosti místní Okrašlovací spolek. Ten se staral jak o úpravu a

⁷³ LEGER, Karel. Naše ulice. In *Věstník Klubu československých turistů*. č. 7, ročník VII. Kolín : Odbor Klubu československých turistů, 1930.

⁷⁴ „Mezi touto zahradou a silnicí nachází se velká pekárna vojenská, na rychlo vystavěná v červnu roku 1866, v níž ale nikdy nebylo pracováno.“ VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem : Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*. Kolín : Bayer, 1888. s. 408.

⁷⁵ HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin. s. 83.

⁷⁶ Tamtéž. s. 77-78.

údržbu stromů a zeleně⁷⁷, tak i o celkový pořádek a vzhled sadu.⁷⁸ Na jednom z nejstarších dochovaných snímků Čechových sadů z doby kolem roku 1900 (viz obr. 9) vidíme část kouřimského předměstí směrem k městu. Na fotografii je zachycena barokní kaplička sv. Jana Nepomuckého z r. 1723, za ní legendární Linhartův hostinec, který býval dvorem šlechtické rodiny Hášů z Újezda, a jenž jako jeden z mála objektů přečkal velký požár města r. 1796. Vpředu pak samotné tržiště pro dobytek a velkou „formánkovskou“ zahradu se zahradním domkem, kde zakrátko vznikne několik moderních vil.⁷⁹ Po pravé straně, na začátku řady malých domků, se nachází dílna truhláře Dvořáka, jehož dcera, Ludmila Dvořáková, se stane jednou z nejslavnějších českých operních pěvkyní 20. století.⁸⁰

9. Nejstarší snímek místa, které bude nazváno Čechovy sady (zřejmě 1900-1901). Zhotovil ho fotograf František Krátký z věže své vily, jež zde stála jako první.

⁷⁷"Na kouřimském předměstí byly rokly před erárními kůlnami srovnány, na tom 20 jasanů vysázených koly upevněny, a jeden z jasanů vloni vysázených vylepšen." Nebo dále: „Ku vzácným jehličnatým stromům v sadě Čechově objednájí se příslušné tabulky s nápisy českými a latinskými." Viz SOkA Kolín, f. Okrašlovací spolek Kolín, inv. č. 1.

⁷⁸ „Občanstvo v obvodu, Žižkova třída, bylo oběžníkem požádáno, aby samo chránilo a šetřilo stromy, rostliny a trávníky tam, zejména, aby mládež napomínalo v tom všem, drůbeží a psům znemožniti sad poškozovat." Tamtéž.

⁷⁹ KAMARÝT, Jan; KAMARÝT, Ladislav. *Zmizelý Kolín*. Havlíčkův Brod : Tiskárny Havlíčkův brod, 1998. s. 137, 140, 149.

⁸⁰ JIRÁSKOVÁ, Jiřina. *Ludmila Dvořáková*. Praha : Supraphon, 1978.

Už notnou dobu text pracuje s názvem „Čechovy sady“, aniž bych blíže nastínil příčiny jeho vzniku. Pojmenování se vztahuje k významnému českému básníkovi poslední třetiny 19. století, představiteli tzv. generace „lumírovců“, Svatopluku Čechovi.⁸¹ Jeho úmrtí v únoru 1908 bylo v rámci projevení úcty jeho osobě impulsem k označení nejrůznějších staveb či míst jeho jménem.⁸² Kolínský Literární spolek krátce po Čechově smrti vznáší požadavek na vedení města, zda-li by se našlo vhodné místo, které by neslo básníkovo jméno, a kde by byl umístěn obelisk s plaketou.⁸³ Hlavním iniciátorem byl kolínský lékárník Otakar Storch.⁸⁴ Nakonec byl vybrán sad podél Žižkovy ulice, kde se konal dobytčí trh, a který označení nese dodnes. Protože péči o městskou zeleň, a tedy i „Čechovy sady“, obstarával místní Okrašlovací spolek, byla kompetence na vytvoření Čechova památníku přenesena i na něj⁸⁵. Z jeho iniciativy *„na slavnou paměť úmrtního dne 23. února 1908 byly zasazeny dvě lípy dne 2. května toho roku. A to jedna v sadě Čechově v nové příčné ulici.“*⁸⁶ K samotnému zřízení Čechova obelisku s plaketou ovšem nedošlo, a to zřejmě, jak vyplývá z písemných zápisů, kvůli neschopnosti obou spolků dohodnout se, kdo dodá hlavní část prostředků.⁸⁷ Věc tedy zřejmě vyšuměla do ztracena, a na Čechovu památku zůstal pouhý název sadu. V době vzniku názvu zde ovšem již velká část vil stála.

⁸¹ KOL. AUTORŮ. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. díl 1.(A-G). Praha : Academia, 1985. s. 408-413.

⁸² viz např. pražský Čechův most.

⁸³ „Pro sad Svatopluka Čecha má býti pořízen obelisk s plaketou. Spolky ze svých prostředků přispějí na pořízení plakety.“ SOkA Kolín, f. Literární spolek Kolín, inv. č. 3. list č. 11.

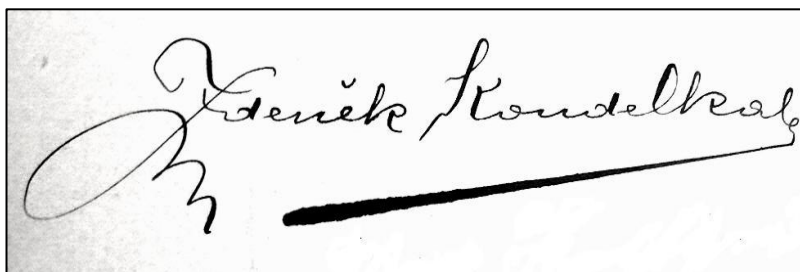
⁸⁴ SOkA Kolín, f. Literární spolek Kolín, inv. č. 3. list č. 12.

⁸⁵ „Literárnímu spolku sdělí se ku připisu ze dne 28. dubna 1908 ústně, že okrašlovací spolek podporovati bude každý počín ku zřízení důstojného památníku Čechovi, prozatím že označí sad jeho jménem nazvaný balvanem, na němž bude vyryt nápis Čechův sad.“ SOkA Kolín, f. Okrašlovací spolek Kolín, inv. č. 1.

⁸⁶ „Příčnou ulicí“ je zřejmě myšlena pozdější Grégrova ulice.

⁸⁷ K porovnání viz SOkA Kolín, f. Okrašlovací spolek Kolín, inv. č. 1. SOkA Kolín, f. Literární spolek Kolín, inv. č. 3, 4.

Většina staveb v Čechových sadech vznikla totiž krátce po začátku 20. století (konkrétně v letech 1900–1906)⁸⁸, výjimkou je vila rodiny Žertů vystavěná v letech 1926–1927⁸⁹, která, jak bude dále rozvedeno, spadá již do odlišného architektonického, časového a kulturního kontextu. Kromě této vily lze na ostatních pozorovat stylovou směs pozdního historismu, jenž je typický volnou kombinací rozličných historických slohů, a nastupující geometrické i dekorativní secese, která byla nositelem modernizujících trendů. A to jak na vnějším vzhledu a „tvářnosti“ budov, tak i na vnitřním členění a využití určitých architektonických a stavebních prvků. To, že na těchto vilách jen stěží lze uplatnit charakteristiky typické pro „čisté“ slohy a styly, je dáno několika důvody. Nesmíme opomenout, že Kolín jako menší město nebyl rozhodně ohniskem změn a novátorství. Spíše naopak, s jistou opožděnou setrvačností se zde objevují fenomény, které třeba v Praze byly již zavedené a běžné, ať už to byla např. zmíněná secese. K

A black and white photograph of a handwritten signature in cursive script. The signature reads 'Zdeněk Koudelka' and is written in dark ink on a light-colored background. The signature is enclosed in a thin black rectangular border.

10. Podpis stavitele Zdeňka Koudelky

tomuto jevu, kdy se impulsy z „epicentra“ různě šíří do „periferních“ částí, je nutno připočítat i tendenci typickou pro menší města – je to určitá konzervativnost v přijímání a etablování novot, a to v nejrůznějších aspektech lidské kultury a života. Postupné nabourávání vžitých stereotypů tak má za následek, že vedle sebe existují nové i staré dobové vzorce, jejichž poměr je dán případ od případu. Když tato východiska budeme aplikovat na aspektech architektury a bydlení na samotném příkladě vil v Čechových sadech, můžeme zde odhalit určité konstantní rysy. Většinou je lze odvodit od osobností stavitelů a architektů. Ty jsou, až na zmíněnou výjimku u později postavené „Žertovy“ vily, z lokální

⁸⁸ Krátkého vila č.p. 159 byla postavena r. 1900, Hlaváčkova vila č.p.166 r. 1901, stejně tak vila manželů Karnollových č.p. 167, Mrázkova vila „Šárka“ č.p. 168 r. 1903 a Palánova vila „Vlasta“ č.p. 171 r. 1906. Celé viz MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv.

⁸⁹ Tamtéž.

„líhně“. Někteří z nich mají sice na svědomí nebo se přičinili o velkolepé stavby v okolí, jejich záběr a význam ovšem nepřekročil hranice regionu.

Nejpočetněji je zastoupen Zdeněk Koudelka, který navrhl a vystavěl 3 vily a jeho jméno najdeme i u několika přestaveb a adaptací⁹⁰. Co se týče slohové tvářnosti a využití architektonických elementů, jsou jím postavené vily zajímavým příkladem posunu eklektického historismu, jenž nahodile a někdy až přes míru a zahlcujícím způsobem využívá stavebních prvků a motivů různých slohů, směrem k secesi a jejímu odlehčenému a zjednodušenému využívání rostlinných dekorů. První Koudelkova zdejší vila manželů Karnollových, č. p. 167 (viz příloha, obr. 1), z roku 1901⁹¹ se svou asymetricky umístěnou věží se jednoznačně odvolává ještě k renesančnímu odkazu italizujících vil, jako je např. Schubertova vila v Praze-Liboci.⁹² „Typicky“ eklektická je vila „Šárka“, č. p. 168 (viz příloha, obr. 2), z r. 1903⁹³, která je dle mého mínění právě příkladem přebujelého a dohasínajícího historismu. Jakoby Koudelkovi zde chyběla určitá inspirační lehkost a vila tak působí značně těžkopádným dojmem. I u této vily nacházíme prvky a rysy, které upomínají na antiku a renesanci, ať už je to třeba průčelní lodžie podepřená párem iónských sloupů. Nastupující secesní výraz ovšem Koudelka uměle využívá při stavbě vily „Vlasty“, č.p. 171, z r. 1906⁹⁴, jež byla vskutku majestátním počinem a byla oprávněně považována za nejhonosnější a nejhodnotnější stavbu Čechových sadů. I zde ale stále přežívají odkazy na antické a renesanční kořeny – asymetricky umístěná věž či lodžie. Koudelkův přerod směrem ke geometricky minimalistické secesi pak lze vysledovat na nerealizovaném plánu kompletní přestavby Krátkého vily, č.p. 159, pro „Akciové nákupní a výrobní družstvo československého lékárnictva“ z r. 1920⁹⁵. Podrobnosti o jednotlivých stavbách, dalších stavitelích a vybraných stavebnících budou obsaženy v následujících kapitolách.

⁹⁰ Viz dále. MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv.

⁹¹ Tamtéž. 167/III.

⁹² BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994. s. 89.

⁹³ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv. 168/III.

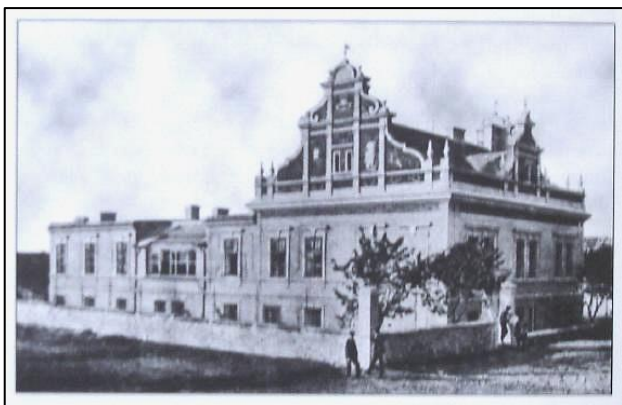
⁹⁴ Tamtéž. 171/III.

⁹⁵ Tamtéž. 159/III.

František Krátký, fotograf a malíř

První vilu v Čechových sadech si nechal vystavět umělec, fotograf a malíř, František Krátký (viz obr. 11; napravo). Narodil se r. 1851 v Sadské v rodině malíře, restaurátora obrazů a oltářů, a obecně člověka, který se vyznal v reprodukčních a tiskařských technikách. Měl tedy co podědit. U otce se na začátku sedmdesátých let také vyučil. Z dochovaných, a zároveň nepříliš důvěryhodných záznamů, to bylo údajně „v oboru chemigrafie a světlotisku“, což by znamenalo, že rodina Krátkých by byla jedním z průkopníků těchto technik v českých zemích. V letech 1872–1873 absolvoval Krátký tzv. „elementární školu malířské akademie“, přípravu na studium akademie samotné. Akademii podle dochovaných pramenů však studovat nezačal, navzdory tomu se po celý další život tituloval „akademický malíř“. V Kolíně se Krátkého jméno objevuje r. 1876, působí zde jako „malíř pokojů“, a posléze začíná pracovat ve fotoateliéru Antonína Pinkase na náměstí. Od r. 1880 se pak s bratrem Vilémem osamostatňují a rozjíždějí fotografickou živnost „František-Vilém Krátký“. V ateliéru zakrátko začíná také pracovat a vypomáhat Bohumila Bloudilová, sestřenice dnes světoznámého Josefa Sudka. Krátký má své představy o budoucnosti a praktickém využití fotografických technik, usedlé fotografování portrétů v ateliéru ho příliš nepřitahuje, rád by se vydal s fotoaparátem na cesty. V osmdesátých letech 19. století tak putuje po Čechách a fotografuje běžnou a každodenní rozmanitost světa – krajinu, pozoruhodné stavby, přírodní úkazy a hlavně člověka, který je v jeho tvorbě nezastupitelnou konstantou. Krátkého fotografie tím postupem času dostávají unikátní místopisný a etnograficko-dokumentární ráz. Roku 1890 začíná Krátký vydávat tzv. stereofotografie, podvojně snímky, které tak mají vyvolávat prostorově hlubší a plastičtější

12. Krátkého vila č. p. 159

Bloudilová, jimž z cest posílá nafocený materiál. František Krátký projíždí Francií, Balkán a Itálii a jeho cesty rovněž vedou i na východ, na Slovensko, Halič, Ukrajinu a Rusko, kde v r. 1896 fotografuje v Nižnym Novgorodu korunovací cara. Mnoho z jeho zahraničních snímků je také otištěno v nejrůznějších českých periodikách.⁹⁶

R. 1898 se Krátký rozhodne konečně usadit, bere si o 27 let mladší ženu Annu, a na svět mu přichází první potomci. R. 1900⁹⁷ odkupuje od zmíněného statkáře Formánka část jeho zahrady na kouřimském předměstí a na pozemku staví jako reprezentační a pracovní prostor svého podnikání a zároveň pro potřeby své rodiny vilu s ateliérem (Obr. 12). Celou stavbu projektoval a provedl místní zavedený stavitel a člen mnoha městských spolků, Jan Sklenář⁹⁸, známý z okolí svými stavbami kostelů, především velkolepé novorománské baziliky Nanebevzetí Panny Marie na Gruntě podle návrhu manželů Vomáčkových, či stavebním provedením kostelů v Ovčárech a Pečkách.⁹⁹ Později, v letech 1911–1912, si na kutnohorském předměstí vystavěl vlastní rodinnou vilu.¹⁰⁰ Sklenář, s velkou pravděpodobností na přání a dle potřeb majitele, Krátkého vilu řešil půdorysným tvarem „L“,

⁹⁶ Celý životopis je trestí údajů a líčení, jež pocházejí ze studie obsažené v knize SCHEUFLER, Pavel. *František Krátký : Czech photographer 100 years ago*. Praha : Baset, 2004. s. 7-32.

⁹⁷ ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 2778.

⁹⁸ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.

⁹⁹ Viz KOL. AUTORŮ. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha : Academia, 2004.s. 600.

¹⁰⁰ KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999. s. 29.

přičemž kratší obytná část byla v rámci reprezentace umístěna do Čechových sadů a Žižkovy ulice a delší pracovní část s ateliérem se odvracela od města.¹⁰¹ Svými dvěma vysokými postranními štíty a jedním středovým na straně do ulice se Krátkého vila jednoznačně odvolávala k dědictví české novorenesance. Výzdobu štítů a atiky si jako zdatný malíř Krátký provedl sám¹⁰², k „výplňkové“ rostlinné dekoraci využil tradičního kontrastu bílé a černé, barevnou škálu pak upotřebil na ústřední motivy na hlavních plochách štítů. Bohužel se z dochovaných fotografií a zobrazení nedá rozpoznat co vyobrazené postavy a náměty představovaly (Obr. 13). Lze se s velkou pravděpodobností domnívat, že odkazovaly k národní či osobní symbolice (třeba ve formě zobrazení konkrétních „patronů“). Novorenesanční stylizaci vily lze vidět jako souhru více faktorů – z pozice stavitele je zde patrný vliv „wielhlovské“¹⁰³ větve **novorenesance s jejími dominantními a sgrafitově zdobenými štíty**, a zanedbat ani nelze čistě lokální souvislosti – ve dvou fázích byla nedlouho před tím novorenesančně rekonstruována kolínská radnice. Obě stavby jsou si podobné se svou vizáží díky štítům se sgrafitovou výzdobou.

Období, kdy si nechává vystavět reprezentativní vilu, je pro Krátkého obecně příznivou dobou – své fotografické řemeslo v ateliérovém prostředí rozšiřuje o další koncese, zinkografii, světlotisk a fotochemografii. Rovněž se mu rodí první potomci, r. 1901 je to syn Jiří,

13. Sgrafita na štítě Krátkého vily

¹⁰¹ Není bez zajímavosti, že vila měla být mnohem velkorysejší – obytné křídlo podél Čechových sadů je na původním plánu z 2. března 1900 o něco delší a vévodit mu měly dva štíty s nápisy „Fotograf“, „Krátký“. Nakonec byl realizován pouze jeden štít. Viz MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.

¹⁰² SCHEUFLER, Pavel. *František Krátký : Czech photographer 100 years ago*. Praha : Baset, 2004. s. 16.

¹⁰³ KOL. AUTORŮ. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha : Academia, 2004. s. 712-713

který bude pokračovatelem ve fotografickém řemesle. František Krátký přenáší svou neotřelost i do ateliéru – jsou toho důkazem reklamní fotografie pro kolínskou „cikorku“. Jenže s koncem prvního desetiletí nového století se začínají nad Krátkého fotografickým podnikem stahovat mračna. Již dříve opouští Krátkého podnik zkušená Bloudilová, která si zakládá vlastní fotoateliér. Hlavní ranou pro chod ateliéru a celé firmy ovšem je, že František Krátký onemocněl r. 1911 oční chorobou a částečně oslepl.¹⁰⁴ I když r. 1912 přistavuje Krátký ještě brusírnu¹⁰⁵, o rok později odprodává „Fotochemigrafický závod“ litografovi Josefu Rellichovi ze Smíchova¹⁰⁶. Jednalo se zřejmě „pouze“ o koncese a technické zařízení, protože celou vilu Krátký prodává až na konci r. 1919 „Akciové nákupní a výrobní družstvo československého lékárnictva“ za tehdejších 139 000 Kč¹⁰⁷, s tím, že v obytné části vily byl Krátkému ponechán pro potřeby jeho rodiny jeden byt. František Krátký umírá r. 1924. Družstvo zde na základě plánů stavitele Zdeňka Koudelky (viz příloha, obr. 3) zamýšlelo velkolepou přestavbu celé vily na výrobní léků a pro reprezentační účely lékárnické firmy „Alchyma“.¹⁰⁸ Velkolepá secesně laděná rekonstrukce nakonec ovšem realizována nebyla, každopádně zajímavostí je, že v této době si ve vile zřizuje provozovnu místní lékárník, již zmíněný Otakar Storch¹⁰⁹, otec později slavného Otakar Storch-Mariena, vydavatele bibliofilů a majitele slavného pražského nakladatelství Aventinum. Již r. 1923 kupují vilu č.p. 159 manželé Jan a Jaromíra Nevolovi, kteří ji ovšem záhy, r. 1925, prodávají židovským manželům Bertě a Robertu Krausovým.¹¹⁰ Ti podélný trakt, kde byly lékárnické provozy, upravují na obytné prostory a vilu mají ve vlastnictví až do r. 1940, kdy jim byla kvůli jejich židovskému původu zabavena.

¹⁰⁴ Celé viz SCHEUFLER, Pavel. *František Krátký : Czech photographer 100 years ago*. Praha : Baset, 2004. s. 183-185.

¹⁰⁵ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.

¹⁰⁶ SCHEUFLER, Pavel. *František Krátký : Czech photographer 100 years ago*. Praha : Baset, 2004. s. 186.

¹⁰⁷ ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 2778.

¹⁰⁸ viz Koudelkovy plány. MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.

¹⁰⁹ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.

¹¹⁰ Celé ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 2778.

Otakar Palán, básník a profesor na gymnáziu

Profesor místního gymnázia, básník, Otakar Palán (portrét napravo; obr. 14), koupil vilu v Čechových sadech až r. 1909, kdy v linii Čechových sadů a Žižkovy ulice stálo již několik vilových staveb. I přesto jsem Palána zvolil trochu anachronicky jako druhého, protože Palánova osobnost představuje zajímavý **příklad přežívání kulturních vzorců a schémat zakotvených v 19. století.** Dr.

Otakar Palán se narodil 8. srpna. 1875 ve Větrném Jeníkově u Humpolce v rodině stavebního inženýra působícího krátce v Uhrách.¹¹¹ Otcův alkoholismus a nikdy nevyлéčený zánět okostice pravé nohy¹¹² ovlivnily Palánovo smýšlení na celý další život. Absolvoval gymnázium, první tři ročníky (dva z toho kvůli nemoci individuálně) v Německém (dnes Havlíčkově) Brodě, a poté, co se odstěhoval se svou matkou, dokončil studium v Českých Budějovicích. Od r. 1897 studuje Palán **klasičtí filologii** na Filosofické fakultě v Praze, studia dokončil r. 1905. Doktorát získal za práci „De quinta decima Ovidii epistula“ (O Ovidiově patnáctém listě). Krátce vyučoval na gymnázium v Truhlářské ulici v Praze či na gymnázium na Královských vinohradech, v r. 1907 se pak stal profesorem latiny a řečtiny na reálném gymnázium v Kolíně, kde působil až do výslužby r. 1936.¹¹³ Byl velkým nestorem kolínských skautů¹¹⁴.

¹¹¹ KOL. AUTORŮ. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce.* díl 3.(M-Ř), Sv. II (P-Ř). Praha : Academia, 2000. s. 754.

¹¹² Lamentování nad vleklou nemocí, která ho sužovala od šesti let, se stalo Palánovou literární konstantou. Podrobnosti popisuje v povídce „Má nemoc“. viz PALÁN, Otakar. *Mé vzpomínky.* Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1939. s. 48-50.

¹¹³ Celé viz KOL. AUTORŮ. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce.* díl 3.(M-Ř), Sv. II (P-Ř). Praha : Academia, 2000. s. 754.

¹¹⁴ „Měl jsem v leckterých věcech primát. Tak mám zásluhu, že jsem zavedl první skauting v Kolíně. Ale nic pod sluncem není hned dokonalé! Tábořili jsme o prázdninách na Bedřichově. Všeho bylo dost, ale voda ne a ne se vařit. Snad na kopci je

Vilu (obr. 15), která podle nápisu nad vchodovými dveřmi nesla jméno „Vlasta“¹¹⁵, kupuje Palán r. 1909 od místního stavitele Zdeňka Koudelky za 19 400 rakouských korun.¹¹⁶ Koudelka dům nechal vystavět již o tři roky dříve, a je možné, že ještě před Palánem zde bydleli nájemníci. Bohužel se nezachoval stavební a půdorysný plán vily, takže nelze popsat přesnou

15. Palánova vila č. p. 171
„Vlasta“

vnitřní dispozici domu, ovšem ze stavebního protokolu alespoň slovně víme, jak měla být stavba uvnitř koncipována: „*Villa bude jednopatrová se schodištěm ve zvláštním přístavku na jižní straně projektovaným nad nímž bude provedena věž přístupná po železných točitých schodech...Ve vile budou se nacházeti v souterrainu jeden byt o kuchyni a dvou pokojích, prádelna a sklep, v přízemí: jeden byt s kuchyní, třech pokojích a příslušenstvím a rovněž takový byt v prvním patře.*“¹¹⁷. S nejistou mírou

pravděpodobnosti můžeme porovnávat s vnitřní dispozicí vily „Šárky“ (č.p. 168, viz půdorysný plán; příloha, obr. 4), kterou Koudelka vystavěl v Čechových sadech jen o tři roky dříve za podobných okolností – obě stavby totiž nebyly stavěny na „klíč“ pro konkrétní objednavatele, ale byly až po dostavbě následně prodány.¹¹⁸ Svým univerzálním vnitřním členěním zřejmě skýtaly dostatek možností, aby si majitel (v našem případě Otakar Palán) dům

třeba Papinova hrnce. Rebus desperatis poslal jsem několik hochů do Nové vsi k nákupu různých vikuálii. Rozdal jsem konzervy hladovicím skautům, ale věci, které se měly vařit, byly bez použití doneseny večer zase do Kolína.“ PALÁN, Otakar. *Mé vzpomínky*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1939. s. 63.

¹¹⁵ Nedopátral jsem se konotací a souvislostí tohoto názvu. Domnívám se, že budou více souviset s osobností stavitele, Zdeňka Koudelka.

¹¹⁶ ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 2977.

¹¹⁷ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 171/III.

¹¹⁸ Můžeme pouze spekulovat co, tím daný stavitel sledoval. Klára Zubíková poznamenává, že se s tímto jevem v této době setkáváme u více stavitelů. Tvrdí dále, že se jedná zřejmě o strategii stavitelů a stavebníků, jak ušetřit na daních. Viz ZUBÍKOVÁ, Klára. *Architektura a urbanismus města Kolína 1850 - 1950*. Olomouc, 2004. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění.

16. Interiér Palánovy vily

zabydlel k „obrazu svému“. Zřejmě ve vile „Vlastě“ nechyběl salón (ve vile „Šarce“ tomu tak bylo), podle tehdejších zvyklostí umístěný do ulice. Je velice pravděpodobné, že se jedná o místnost, která je zachycena na několika snímcích v Palánově pozůstalosti¹¹⁹ (viz fotografie interiérů; obr. 16, 17), a která nese mnoho reprezentativních

rysů, jež nesly salóny 19. století – dřevěný biedermeierovsky laděný vykládaný nábytek, rohová zrcadla, lovecké zbraně a pušky, na zemi velké zvířecí kožešiny, po stěnách visely žánrové obrazy, paroží, a jiné trofeje. Je zde až nápadná shoda se šlechtickými loveckými zámečky a letohrádky. Tuto stylizaci interiéru lze přičíst snahám městského patriciátu o přiblížení jejich životního stylu vyšší šlechtě, a tím i reprezentaci společenského postavení.

O vnějším vzhledu Palánovy vily vypovídá velké množství dochovaných fotografií.¹²⁰ Z její podoby tak můžeme mnohem více vyčíst než z vnitřní dispozice a uspořádání. Stavitel Zdeněk Koudelka vilu dokončil r. 1906¹²¹ a na její vizáži je kromě eklektického historismu vidět i vliv nastupující secese, a to zejména na rostlinných štukových výzdobách. Jejich motivy kombinují např. imaginativní

17. Interiér Palánovy vily (2)

¹¹⁹ RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.

¹²⁰ RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.

¹²¹ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 171/III.

rostlinné dekory, které snově a až psychedelickým způsobem přerůstají v ženskou masku. Je zde rovněž užit i charakteristický secesní „trásňový“ dekor. Historizující kořeny vila nezapře svou lodžii umístěnou směrem do ulice, eklektickým kombinováním historizujících prvků na fasádě, verandou otevírající se do zahrady a především masivní vyhlídkovou věží. Ta budově naprosto dominuje, ostatně vzpomeňme obecně na reprezentativní a symbolickou funkci věže jako odkazu k společenskému postavení majitele a „krajinařskému“ vyhlížení do okolní krajiny¹²². Dokonce sám Palán věž své vily v podobné souvislosti zmiňuje v básni s všeříkajícím názvem „Má věž“: „Už je to deset hrozných, dlouhých let,/co paprsk slunce na čas zjasnil chmůru,/co pokus učinil jsem naposled/na svoji věž se vyšplhati vzhůru.// Však chvíli jen ten trval slunce třpyt,/zas v cestu postavil mi závoru/u půdy musil jsem se zastavit,/jen zrakem dostat se tam nahoru... Tam útulná nás malá síňka vítá,/z níž čtyři východy jdou na pavlány,/odkud se širošířý rozhled skýtá/na vlnící se kolem české lány.“¹²³ Autor dále podrobně, a s jistou dávkou fabulace, líčí pohled na všechny světové strany a popisuje pamětihodnosti a přírodní útvary, které lze z věže vidět.¹²⁴ Báseň končí jako obvykle chmurnou osobní vizí: „Jak bych ty obrazy teď viděl rád!/Už tenkrát bych byl schody snesl stěží./ Schodiště zdola aspoň uzřím snad/a rozloučím se navždy se svou věží.“¹²⁵ Kupolovité zastřešení věže jako strážci lemovaly čtyři zoomorfní bytosti (viz obr. 18), o nichž se Palán zmínil rovněž ve svých verších: „Však vzpomínka by neúplná byla;/tam v rozích čtyři sochy skví se v kráse/podivných tvorů, dle nichž tato vila/"u čtyřech potvor také nazývá

¹²² Viz kapitola Historismus a vily v Českých zemích

¹²³ PALÁN, Otakar. *Tristium colonia*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937. s. 36-37.

¹²⁴ „Nejhezčí vyhlídka je k severu,/kde křečhořský nám pomník boje líčí,/nad sametových lučin nádheru,/svůj vrchol s mohylou Bedřichov týčí.// Tam jará našich holobrádků síla/kdys všecky tvrdé prudké útoky/vítězně v okamžiku odrazila;/tam krve české tekly potoky.//Když obrátíme k jihu zrak svůj bdělý,/uzříme Kaňku velkou zvonici;/to město horníci si vystavěli./Dál Žižkův dub a velkou Lichnici.//Pak obraz prohlédneme na západě:/uprostřed lesů staré Štítary,/tu mocnou věž na pašineckém hradě,/Polepy, Vysoká a Bečváry.//Tam pohleďme, kde vychází nám zoře!/Nám celé město volá zdravici,/střech městských kolem nekonečné moře,/děkanský chrám svých věží trojicí.//Tam mezi záložnou a farní věží,/jak v ohrazené obrazové ploše za jasna vždy, však když jsou mraky, stěží:/je zcela jasná Sněžka, Krkonoše.“ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž. s. 37.

se.¹²⁶ Pod nimi byly na všech čtyřech stranách jednotlivé žánrové reliéfy zobrazující konkrétní obory lidské rukodělné činnosti (např. včelařství; viz příloha, obr. 5). Uvnitř věže, jak vyplývá z výše uvedeného stavebního protokolu, byl hlavní komunikační prostor vily – schodiště. K výstupu do

18. Detail věže Palánovy vily

vyhlídkového prostoru sloužily pak oddělené točité schůdky.¹²⁷ Ve výše uvedené básni o tomto prostoru majitel a autor vily v jedné osobě veršuje, že „*Tam schody ukončuje otvor malý,/jenž nahoru do vyšších vede sfér,/kde pro konsum jsme mouku schovávali,/když války zuřil kolem Lucifer.*“¹²⁸

Uvádí se, že vila byla vyzdobena díly „předních českých malířů a sochařů“¹²⁹. Mně osobně se toto tvrzení nepodařilo osvětlit, pouze jsem narazil na pozoruhodnou fotografii (viz příloha, obr. 6), kdy Palánův přítel, místní katecheta

páter Alois, stojíc na lešení na zadní verandě vily, vytváří nástěnnou malbu podle předlohy Špillarova obrazu „Topení smrti u Chodů“.¹³⁰ Volba tohoto výjevu z prostředí lidové kultury může být důkazem, jak zapůsobila Československá výstava konaná r. 1895 na povědomí široké veřejnosti a její zájem o národní folklór.¹³¹ Nepřehlédnutelným elementem Palánovy vily byly dvě sfingy, které „dohlížely“ nad přístupem ke vchodovému schodišti. V několika básních o nich píše sám Palán, např.: „*Dnes září opět slunce*

¹²⁶ Tamtéž. s. 36.

¹²⁷ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 171/III.

¹²⁸ Je myšleno 1. světovou válku. Viz PALÁN, Otakar. *Tristium colonia*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937. s. 36.

¹²⁹ KAMARÝT, Jan; KAMARÝT, Ladislav. *Zmizelý Kolín*. Havlíčkův Brod : Tiskárny Havlíčkův brod, 1998. s. 140.

¹³⁰ RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.

¹³¹ JIRÁNEK, Tomáš; LENDEROVÁ, Milena; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti : Život v 19. století*. Praha : Karolinum, 2009. s. 40.

plamen/uprostřed nebe nad námi,/já sedím jako Tutankamen/zas mezi svými sfingami//Jich zrak se strnule tak dívá/po třicet let již kamenně,/jich boků bělost jemně splývá/s tím mořem vůkol zeleně.“ Jejich velkolepost a vznešený vzhled k sobě poutaly i pozornost kolemjdoucích. Kolínský rodák, a dnes světoznámý fotograf, Jaromír Funke, zachytil někdy mezi lety 1930–1934 jejich strnulý a nepohnutý výraz na jedné ze svých fotografií v cyklu s výstižným názvem „Čas trvá“ (viz obr. 19).¹³²

Výše jsem zmínil několik Palánových básní, které se týkají jeho vlastního domu. Mně samotnému nepřísluší, a to i po přečtení velké části Palánova literárního díla,

19. Funkeho „Vlasta“

hodnotit jeho verše, překlady a ani charakter jeho osobnosti. Na první pohled je však patrné, že Palánova poezie je, bez jakéhokoliv osobního zaujetí a přílišné znalosti literární vědy, provinční kvality. Pro mě ovšem nabylo jeho dílo, čítající několik desítek básnických sbírek, které s vlastním podpisem¹³³ poněkud neskromně rozesílal širokému okruhu známých, přátel, a dokonce i významných osobností,¹³⁴ neobvyklý rozměr. Během toho, co jsem procházel velké množství jeho pochmurné elegické a intimní lyriky (často

¹³² Viz SOUČEK, Ludvík. *Jaromír Funke : Fotografie*. Praha : Odeon, 1970. Jedna z nejnovějších publikací přibližující Funkeho tvorbu je DUFEK, Antonín. *Jaromír Funke*. Praha : Torst, 2003.

¹³³ Jak vtipně poznamenal místní archivář Jaroslav Pejša, že v dnešní době bude vzácnější nesignovaný výtisk jeho básní než ten podepsaný.

¹³⁴ Palán zasílal své básně i osobnostem národního formátu, jako např. Petru Bezručovi, Jaroslavu Vrchlickému, Jiřímu Guth-Jarkovskému. Narazil jsem i na děkovný dopis z Kanceláře prezidenta republiky. Viz RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.

ve formě balady), z které je cítit bezbřehý žal, smutek a stesk, pocity zbytečnosti, životní nenaplněnost, osamělost a existenciální úzkost, to vše způsobené dlouhou a vleklou nemocí, totiž vysvitl z mnohých Palánových básní zajímavý **obraz jeho každodenního života**. Otakar Palán vydal svou první básnickou sbírku již na konci 19. století. Poté se ovšem na dlouhou dobu odmlčel – jeho druhá sbírka básní, pod názvem „Na prahu smrti“, vychází až r. 1933. K psaní, v kterém dle obsahové stránky jeho veršů nejspíše hledal útěchu před čím dál většími chmurami a osamělostí¹³⁵, ho opětovně přivedlo pravděpodobně i pravidelné setkávání s kolínskou literární elitou.¹³⁶ Po roce 1933 ovšem u Palána z kvantitativního hlediska dochází ke skutečné „literární“ explozi – co rok to minimálně jedna sbírka básní, a to až do konce První republiky. Později, asi i vzhledem k dobovým okolnostem, své tempo zmírňuje a po roce 1948 se již zcela odmlčuje.¹³⁷ Jeho básnický projev se výrazem a formou odvolává ke klasické římské poezii v podání **Vergilia a Horatia**¹³⁸, či k dílu národních generačních vzorů, Jaroslava Vrchlického a Svatopluka Čecha (symbolicky k místu, kde celý zbytek života žil).¹³⁹ Zajímavé jsou především jeho básně a verše, kde vzhledem ke své nemoci a omezené mobilitě reflektuje svůj život ve vile.

¹³⁵ Sám to zmiňuje v jedné básni: „Než v jedenáct se z lože zvednu/než na fotel se usadím/chci zrobit aspoň báseň jednu/myšlenku hledám, zvučný rým//Je pro mě lože jen a spaní,/nemohu chodit,/nelze ven;/nějaké hledám rýmování/bych trochu ukrátil si den//Zas na známá se okna dívám/jak třicet let na akát/a zase pravdu pouze zpívám,/co necítím, to nechci lhát.“ PALÁN, Otakar. *Co život dal*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938. s. 53.

¹³⁶ TYČ, Miroslav. *Náhledy na kolínskou literaturu : 1901-2001*. Kutná hora : Polabská kulturní nadace, 2002. s. 28.

¹³⁷ Poslední jeho sbírka je datována k roku 1946. Viz PALÁN, Otakar. *Vítězné hlaholy*. Milevsko : Bursík, 1946.

¹³⁸ PALÁN, Otakar. *Ohlasy z Horáce*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1935.; Týž. *Ohlasy z Vergilia*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1936.

¹³⁹ KOL. AUTORŮ. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. díl 3.(M-Ř), Sv. II (P-Ř). Praha : Academia, 2000. s. 754.

20. Osazenstvo Palánovy vily

Každodenní rutinou a stereotypem pro Otakara Palána bylo, pokud to počasí dovolilo, vysedávání na lenošce (fotelu) jeho lodžie¹⁴⁰ (viz příloha, obr. 7), vyhlížení ruchu na ulici a psaní lyrických básní. Nejvěrnějšími přáteli mu byly jeho psi¹⁴¹, a i navzdory početnému

služebnictvu líčí svou vilu jako pustou a tísňovou. (viz obr. 20)¹⁴² Rád se proto obklopoval mladými lidmi, rozptýlením byla jak přítomnost skautů, jimž dokonce propůjčil suterén své vily¹⁴³, tak i soukromé hodiny latiny pro studenty, které provozoval zejména po svém odchodu do penze.¹⁴⁴ S oblibou přijímal návštěvy z řad místní smetánky¹⁴⁵ a netrpělivě rovněž očekával dopisy od přátel a známých – občas byl velmi mile překvapen, když se zmiňuje, že „někdy přec mi štěstí přeje,/ že listonoš se utipně směje,/ že tolik má jen hejtmanství.“¹⁴⁶ Postupem času, zejména po tom, co musel ze zdravotních důvodů opustit svou pedagogickou profesi, se pro něj stává jeho

¹⁴⁰ PALÁN, Otakar. *Pod mečem Damoklovým*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938. s. 30.

¹⁴¹ PALÁN, Otakar. *Ultima thule*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937. s. 16, 33.

¹⁴² „Tak stále zvolna k smrti spěji,/sám sedě ve svém pokoji;/v kuchyni zdá se veseleji;/tam veselost bol zahojí,//Domněnku zcela zvrátil skutek,/až hrůzy té se srdce leklo,/ kolkolem černý visí smutek,/ jak celé Danteovo peklo.// Tam dvojnásob žal v duši sletí,/nic nemám komu záviděti,/když chvíli jdu tam posedět.// Tam nezní hovor, radost, píseň// a nad vším chmurná visí tíseň,/ do mučírny své toužím zpět.“ PALÁN, Otakar. *Znělková všehochuť*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938. s. 92.

¹⁴³ KDE ??? VOLDÁNOVÁ

¹⁴⁴ PALÁN, Otakar. *Sonety pokory a smíru*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937. s. 22.

¹⁴⁵ Důkazem toho jsou např. fotografie v jeho pozůstalosti s popiskem o návštěvě „kolínských soudců“. viz RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.

¹⁴⁶ PALÁN, Otakar. *Ultima thule*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937. s. 59.

vila osobním vězením¹⁴⁷. Proto byla pro něj každá příležitost vyjít z domu skutečným pozdvižením – to reflektuje např. ve své básni o odpočinku na zahradě: „Dnes vyjasnilo slunko tváře,/pozdního léta teplá záře/zas dostala se jednou k vládě./Kol zlato hýří zelení/a na mne kývá do vězení:/ "Pojď! jak je krásně na zahradě!"//Mne hnedle všecko všecko vábí ven/svůj ještě jednou prožít sen/v života západě./Nadarmo chorob krutí vrazi/jen čekají, až smrt mě srazí;/jsem zase v zahradě./Zde veselo je, jasno, milo,/když slunéčko nám zatopilo/k radostné náladě./Kéž propláchnout si mohu plíce!/Hrůz pro mne, strachů není více;/jsem zase v zahradě.“¹⁴⁸ Na zahradě, kde měl odpočinkový altán, také rád vítal vzácné návštěvy (viz příloha, obr. 8), a prostor zahrady mu poskytoval i dostatek úložného místa pro jeho vášeň – sbírání nejrůznějších stavebních článků z historických budov (viz příloha, obr. 9).¹⁴⁹ Zahrada při Palánově vile rozhodně nebyla tehdejší dobovou výjimkou, byla sdíleným ideálem, který k vilové architektuře neodmyslitelně patřil. Spojení vily se zahradou, zakomponování obytné budovy do obklopující zeleně, jež je pro moderní vilovou architekturu typické, se odvolává již na tradici antických autorů, jako byli Horatius a Vergilius.¹⁵⁰ V našem případě tuto nepřerušenu linii potvrzuje svou osobností i Otakar Palán, když malebně a stylizovaně píše: „**Já přání míval, jak je u Horáce/pro sebe domek, zahrádku svou mít**¹⁵¹/let několik však před svým skonem krátce/bych bez starosti, trudu mohl žít//Tam zelení by šuměl potok sladce/tam trávník poskytl by k spánku klid/tam unaven od životní své práce/moh pokojný bych odpočinek mít.//Zvuk v zahradě bych slyšel ptačích

¹⁴⁷ „V svém vězení uzavřen čekám,/jak ptáče uvězněné v klec,/chvil budoucích se bolně lekám,/a těším se jen na konec.“ PALÁN, Otakar. *Pod mečem Damoklovým*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938. s. 60. Nebo „A nikdo není tu, by k duši mé se shýbal,/ a láskou vyplnil ty smutné čtyři stěny,/ kdo duši zoufalou by ze soucitu líbal,/ přes vlny dovedl ji v přístav utěšený.“ Tamtéž. s. 18.

¹⁴⁸ PALÁN, Otakar. *Tristium colonia*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937. s. 57.

¹⁴⁹ ŠOURKOVÁ, Dita. *Veřejně a literárně činní učitelé na Kolínsku 1848–1948*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Katedra dějin a didaktiky dějepisu. s. 37.

¹⁵⁰ Viz kapitola Vilová architektura v průběhu věků, aneb z „Itálie až na konec světa“.

¹⁵¹ Viz pozn. 43.

*tónů/a šelest listí jako hlahol zvonů/a o čem se mi dávno ještě zdálo.*¹⁵² Tato skutečnost odkazu na dotyčné antické autory je dalším důkazem, že **Palán byl ve svých životních představách, své osobní prezentaci, myšlenkových schématech a vyznávaných hodnotách člověkem 19. století.** A potvrzuje to i jeho osobnost klasického filologa. Tato profese, podložená univerzitním vzděláním, byla v 19. století v dotyčných společenských kruzích vnímána doslova jako „kasta“. Filologové, studování znalci latiny, se stali nositeli a šířiteli antické kultury, jejích hodnot a vznešenosti. V době, kdy náboženství opouští svůj monopol výkladu světa, se z povolání a profese filologa stává „kněz“ moderní doby. Filologové měli být zárukou správné budoucnosti, protože ji svými znalostmi antických ideálů ukotvovali v minulosti a současnosti. Díky tomu jim byla prokazována společenská úcta. Tím, že představovaly šířitele a nositele hodnot antiky, nebyly pouze moderními „knězi“, nýbrž i „rytíři“. A to doslova, závěrečný rituál přijetí doktorátu z filologie byl totiž obdobou rytířského pasování.¹⁵³

Když se vrátíme k osobnosti Otakara Palána, jak jinak významově vysvětlit dochovanou fotografii, kde majestátně sedí v uniformě, s řády na prsou s mečem či šavlí svěšenou v levé ruce? (viz obr. 21)

Na druhou stranu, modernita a technický pokrok působily na všechny stránky lidské kultury a vytvářely nové prostředky identifikace s dobou. Takovéto působení symbolů „modernity“ se nevyhnulo ani osobnostem, které v jádru představovaly konzervativnost a tradici. Tou Otakar Palán bezesporu byl.

21. Palán jako rytíř – filolog (?)

¹⁵² PALÁN, Otakar. *Sonety smutných chvil*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937. s. 45.

¹⁵³ Celé viz BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994. s. 73.

Když pomineme rozšíření rozhlasu a radiových vln, které bylo otázkou až druhé poloviny dvacátých let¹⁵⁴, tak trochu paradoxně vlastní Palán jeden kolínský unikát. Stal se totiž vůbec první osobou, která měla v Kolíně automobil. Bylo to roku 1912 (viz obr. 22), a sám tyto okolnosti popisuje takto: *"Čekal jsem zhoršení své nemoci a věděl, že se budu musit dát vozit. Zprvu jsem zamýšlel zaopatřit si kočár, pak mi kdosi doporučil auto v novinách nabízené. Cestu z Prahy do Kolína vykonalo bezvadně. Zaplatil jsem je hned a přejal od majitele i šoféra, ježto řízení auta jsem neznal, ale také jsem nevěděl, co je to za pronárod tihle šofěři. Samá oprava a samé vydání. Dekorům dovedl však zachovat. Svezl jsem bezvadně všecky známé a po Kolíně se mluvilo, s jak nebezpečnou rychlostí jezdím po ulicích. Na venkově budil můj příjezd velkou pozornost obecnstva. Na příklad v Kouřimi, kde snad viděli prvně*

22. První auto v Kolíně

auto. „To jsou Angličané a půjdou na starou Kouřim. Jdeme s nimi.“ Městem sice jezdilo bezvadně, ale za městem více stálo, než se hýbalo. Konečně následovala havárie. Když jsem přišel k sobě, poznal jsem, že sedím ve

škarpě u silnice a vymknutá ruka bolela. Se zavázanou rukou šel jsem večer do sokolovny, kde mě ředitel Soukup seznámil s Macharem. Ten se o věc velice zajímal. „moderní prostředky mají své vady a vyžadují svou daň.“těšil jsem se, že kvůli ruce nebudu muset jít do války, jež právě začala, ale ta se mi brzo zhojila a musil jsem čtyřikrát k odvodům, jež mi velice ublížily, než několikaletý pobyt v zákopech. Byl to také poslední výkon mého vehiklu.

¹⁵⁴ Sám Palán se o svém radiopřijímači zmiňuje až v druhé polovině třicátých let. Viz PALÁN, Otakar. *Liber tristium*. Kolín : František Roušavý vdova, 1937. s. 22. Nebo také PALÁN, Otakar. *V předtuše jara*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938. s. 51.

Vyměnil jsem jej za tříkolku, jíž jsme jezdili ještě dlouho s katechetou páterem Aloisem, výborným šoférem. Rovnou cestu z Poděbrad do Kolína jsme urazili za čtvrt hodiny a při závratné rychlosti nedotýkali jsme se ani země..."¹⁵⁵ Jak sám Palán výše popisuje, byl jeho vůz v Kolíně vděčným námětem a zdrojem nejrůznějších příběhů. Jeden zachytil ve svých vzpomínkách i Otakar Štorch-Marién: „O jeho (Palánových – pozn. autora) dobrodružných jízdách po Kolíně a okolí se vypravovaly celé odyseje. Výlet do Velkého Oseka, vzdáleného jen několik málo kilometrů, měl prý za následek, že Palán zůstal takřka do smrti starým mládencem, protože otec v úvahu připadající slečny odmítl mu po absolvování onoho výletu svěřit ruku své dcery.“¹⁵⁶ Samotný Štorch-Marién celkově ve svých vzpomínkách k Otakaru Palánovi příliš sympatií nechoval. Dobíral si jak jeho učební metody, tak i jeho činnost literární. O jeho překladech píše, že „jsou školometné, takže nebyly brány na vědomí, stejně jako stoh jeho „básnických“ sbírek...sentimentálně patetických „meditativních“ veršovánek.“¹⁵⁷ S jízlivým tónem dokonce popisuje jednu příhodu z gymnaziálních hodin latiny, kdy jeden z jeho spolužáků profesora Palána zesměšnil: „Profesor Palán nám jednou recitoval svůj „básnický“ překlad kteréśi partie z Ovidia, opěvující nevím jakou božskou tanečnici. V příští hodině se Bedrna vytasil s vlastním veršovaným překladem a k radosti celé třídy pateticky přednesl vtipnou parodii latinských veršů, jako by se jednalo o soudobou barovou tanečnici. Profesor Palán byl konsternován. Protože však Bedrna byl zrovna v tu dobu jeho oblíbencem, mávl nad odvahou nebojácného žáka rukou a odbyl ji blahosklonným úsměvem.“¹⁵⁸

Na osobě Otakara Palána jsem chtěl ukázat **rozporuplnost a rozmanitost konkrétních dobových hodnot**, které tento profesor kolínského gymnázia, filolog a básník vyznával a celým svým životem ztělesňoval. To vše se promítlo jak do jeho díla a myšlenek, ale i do způsobu jakým se navenek prezentoval. Rozporuplnost hodnotových stereotypů

¹⁵⁵ PALÁN, Otakar. *Mé vzpomínky*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1939. s. 63-64.

¹⁵⁶ ŠTORCH-MARIÉN, Otakar. *Sladko je žít : Paměti nakladatele Aventina I*. Praha : Československý spisovatel, 1966. s. 44.

¹⁵⁷ Tamtéž. s. 43.

¹⁵⁸ Tamtéž. s. 47.

zakotvených v 19. století tkvěla v tom, že se pohybovala kdesi mezi nezadržitelným směřováním k občanské společnosti, a zpětným ohlídáním se k tradičnímu aristokratickému egoismu.¹⁵⁹ A to se myslím snoubí jak v samotné Palánově osobě, tak i ve hmotném prostředí, kterým se obklopoval – v jeho životním stylu, architektuře a bydlení.

Antonín Hlaváček, urbanista a městský inženýr

Na rozdíl od Otakara Palána byl městský inženýr Antonín Hlaváček (viz portrét, obr. 23) mužem, který do Kolína na přelomu 19. a 20. století přinesl „svěží vítr“ modernity. Současně má jednu z hlavních zásluh na urbanistické přeměně Kolína v moderní české město. Antonín Hlaváček se narodil r. 1865 v obci Příkazy¹⁶⁰ ve východních Čechách, nedaleko Rychnova nad Kněžnou. Vystudoval vyšší reálku v Hradci Králové¹⁶¹, a po splnění vojenské

povinnosti absolvoval v letech 1885–1890 inženýrské stavitelství na Českém vysokém učení technickém v Praze.¹⁶² Před tím než nastoupil do funkce hlavního městského inženýra v Kolíně, získal řadu zkušeností při realizaci nejrůznějších stavebních úkolů v Čechách i na Moravě. Působil i v technické kanceláři Ferdinanda Hauptmanna na Královských Vinohradech v Praze, kde například vedl opravu a stavbu několika železničních mostů na trati z Českých Budějovic do Hluboké, které byly poškozeny při povodni. Poté působil v dalších stavitelských „firmách“, připomeňme jeho podíl na stavbě

¹⁵⁹ BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994. s. 12.

¹⁶⁰ KOL. AUTORŮ. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha : Academia, 2004. s. 237.

¹⁶¹ HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin. s. 156.

¹⁶² KOL. AUTORŮ. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha : Academia, 2004. s. 237.

Společenského pivovaru v Plzni.¹⁶³ R. 1896 nastoupil jako městský inženýr v Přerově na Moravě, kde se věnoval především záležitostem městské infrastruktury, které byly spojené s budováním vodovodů, kanalizace, dláždění silnic apod. V Přerově však zůstal krátce, protože do stejné funkce nastoupil v Kolíně. Sám okolnosti jeho příchodu do Kolína popisuje takto: „Z Přerova jsem odešel přesto, že jsem tam měl definitivum a že jsem tam byl velmi spokojen a oblíben, v polovině měsíce srpna 1898, tehdyž byla vypsána v Čechách ve dvou městech místa městských inženýrů, jedno v Hradci Králové, v němž městské technické oddělení již po dlouhou dobu stávalo a jehož přednosta, stav se profesorem na Vyšší průmyslové škole v Praze, odešel na toto nové působiště, druhé pak při právě zřizovaném technickém oddělení městském v Kolíně. Kolín byl městem tenkrát větším než Hradec Králové, mimo to Praze bližším, což mě svedlo k tomu, že jsem se ucházel o místo v Kolíně. Uchazečů o ně bylo dost a já máje bohatou praxi soukromou i samosprávnou jsem toto místo obdržel. Nastoupil jsem ho 16. srpna 1898 a přinesl do něho zkušenosti z bohaté technické praxe i stavitelskou koncesi.“¹⁶⁴ Krátce po nástupu se Hlaváček naplno pustil do přeměny Kolína v moderní město. Zpočátku byla jeho technická kancelář nucena udělat několik základních kroků. Tím prvním bylo urychlené dopracování regulačního plánu. Kolín měl sice v té době polohopisný a výškový plán rozvoje města, komplexní a celková vize rozvoje ovšem chyběla. Vedení města proto svěřilo tento úkol ing. Bedřichu Pekovi, který ovšem regulační plán po mnohých neshodách se zastupitelstvem nedokončil. To dokonala právě až Hlaváčková městská technická kancelář – plán byl definitivně schválen v květnu r. 1901, a i když byl následně několikrát upravován, Kolín se podle něj rozvíjel zhruba do dvacátých let 20. století.¹⁶⁵ V této době, a to především Hlaváčkovou zásluhou, se Kolín dramaticky změnil, byla zbudována kanalizační a vodovodní síť, dlážděny a zpevněny komunikace, vzniklo a

¹⁶³ HLAVÁČEK, Antonín. Výňatek z dotazníku pro literární a umělecké sbírky města Kolína. In KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999. s. 7.

¹⁶⁴ Tamtéž. s. 7-8.

¹⁶⁵ HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin. s. 86-87

bylo přestavěno velké množství veřejných budov, na předměstích vznikaly na základě vytyčené šachovnicové urbanistické sítě (viz příloha, obr. 10) velké bloky rodinných domků a vil se zahradami¹⁶⁶. Antonín Hlaváček, jako velký příznivce ideologie „Zahradních měst“¹⁶⁷, dbal také o veřejnou hygienu a čistotu, vznikly veřejné městské lázně a plovárna a mnoho veřejných prostor bylo upraveno na park a obohaceno o vysázenou zeleň, jako např. městský ostrov, alej u lesoparku Borky či samotné Čechovy sady.¹⁶⁸ Vzhledem k velké šíři a rozmanitosti práce technické kanceláře¹⁶⁹ Hlaváček tomu přizpůsobil její složení odborníků. V době, kdy šel ing. Hlaváček do penze, „byli v oddělení tito úředníci: 1 inženýr se vzděláním vysokoškolským, 1 stavitel s titulem inženýr se vzděláním vyšší průmyslové školy, 1 hospodářský správce, 1 vodárenský správce, 1 správce sadů a lesů, 2 stavitelští kreslíči.“¹⁷⁰ Hlaváček rovněž založil při technické kanceláři archiv, kde byly uloženy stavební plány a dokumenty, a který tvoří základ archivu současného stavebního odboru.¹⁷¹

Jako stavitel realizoval s firmou svého společníka ing. Františka Třešňáka (viz obr. 24) mnoho staveb v Kolíně i jeho okolí. Průřezem jmenujme stavbu kolínské elektrárny ESSO podle projektu Jaroslava Fragnera, obecní chorobinec (dnes domov důchodců), přístavby v Zámeckém pivovaru v Kolíně, výstavbu budovy divadla podle plánů Jindřicha Freiwalda,

¹⁶⁶ Tamtéž. s. 95.

¹⁶⁷ Viz výše. Kapitola Vilová architektura v průběhu věků, aneb z „Itálie až na konec světa“.

¹⁶⁸ Hlaváček popisuje všechny aspekty přeměny Kolína v tomto období ve zmíněných vzpomínkách. Viz HLAVÁČEK, Antonín. Výňatek z dotazníku pro literární a umělecké sbírky města Kolína. In KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999. s. 7-12.

¹⁶⁹ Přesný název zněl „Městské technické oddělení“, později rozšířené na „technické a hospodářské“.

¹⁷⁰ HLAVÁČEK, Antonín. Výňatek z dotazníku pro literární a umělecké sbírky města Kolína. In KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999. s. 9.

¹⁷¹ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv.

a celou řadu rodinných domů a vil.¹⁷² Samostatně vyprojektoval pak řadu budov, z nichž se vyjímá novorenesanční budova Obecné školy západního obvodu z let 1907–1908, která koresponduje se stylistickým hávem kolínských veřejných budov té doby, jako je např. radnice či Občanská záložna. Další pozoruhodnou stavbou je Hlaváčkův projekt budovy městských lázní realizovaný v letech 1914–1915.¹⁷³ Objekt dnes slouží k pořádání diskoték (obr. 25).

25. Budova městských lázní.

R. 1901 si společníci ing. Hlaváček a Třešňák nechali na kouřimském předměstí, v budoucích Čechových sadech, vystavět reprezentační a velkorysou vilu. Budova (č. p. 166), kterou vyprojektoval sám ing. Hlaváček,¹⁷⁴ stála na rohu stromové aleje a nově vzniklé příčné ulice, jež byla později nazvána Grégrova. Dle

dochovaných plánů a fotografií se jednalo o dvoupatrovou budovu, již dominovala nárožní věžička s viditelným kruhovým, secesně laděným dekorativním vlysem.¹⁷⁵ Věžička byla umístěna jihovýchodní straně domu, a byla přístupná z obou nadzemních pater (viz obr. 26). Co se týče vnitřní dispozice, přístup do vily byl ze severovýchodní strany, kde se nacházely hlavní vstupní dveře, které vyústily do menší schodišťové haly. Ta byla klasicky hlavní komunikační tepnou domu a spojovala všechna tři podlaží. V suterénu byly podle zavedených standardů doby umístěny prádelna, byt

¹⁷² ZUBÍKOVÁ, Klára. *Architektura a urbanismus města Kolína 1850 - 1950*. Olomouc, 2004. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění. s.

¹⁷³ KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999.

¹⁷⁴ MŮ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv. 166/III.

¹⁷⁵ SOkA Kolín, f. Sbirka fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.

domovníka a zbylé „sklepní“ prostory.¹⁷⁶ Každé podlaží bylo obytnou jednotkou „sui generis“ a jejich půdorys byl identický. Byt byl od schodišťové haly oddělen chodbou („předpokojem“), nacházely se v něm tři rozlehlé pokoje a v severozápadním koutě domu pak nezbytné provozní prostory jako byla koupelna, toalety, přístěnek (viz příloha). Dle dokumentů z archivu stavebního odboru bydlel ve zvýšeném přízemí ing. Hlaváček s rodinou, a nad ním jeho společník ing. Třešňák.¹⁷⁷ Zřejmě z jeho popudu byl r. 1921 přistavěn v nejvyšším patře směrem do zahrady balkón.¹⁷⁸

Vraťme se ovšem ještě k osobě ing. Antonína Hlaváčka. Ten sice odešel z městského inženýra r. 1924 do výslužby, ovšem i v dalších dvaceti letech prakticky až do své smrti r. 1944¹⁷⁹ byl pravidelně zván ke každé větší akci, která se týkala urbanistických otázek. Pro ing. Hlaváčka byl Kolín místem, kde se snažil naplnit svůj sen o „českém Manchesteru“¹⁸⁰ – spojit potenciál průmyslových předměstských částí s obytnými soubory do jednoho celku, který je příjemný a dostatečně vybavený pro život moderního člověka.

26. Vila č. p. 166 společníků Hlaváčka a Třešňáka

¹⁷⁶ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv. 166/III.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Ing. Antonín Hlaváček zemřel v r. 1944 a ze stejného roku jsou i jeho vzpomínky otištěné ve zmíněném dotazníku. Psal je zřejmě krátce před svou smrtí. Viz HLAVÁČEK, Antonín. Výňatek z dotazníku pro literární a umělecké sbírky města Kolína. In KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999. s. 7-12.

¹⁸⁰ Toto heslo razil sám Hlaváček. Tamtéž. s. 12.

Čechovy sady mezi dvěma světovými válkami

„Město beze stromů, bez zelené výzdoby, bez stromořadí, lemujících dlouhé, zvláště předměstské ulice, připadá mi jako kamenná poušť. Ani stavba sebekrásnější neuspokojí plně oko, není-li doplněna úsměvem živé přírody: zelený nebo barevný rostlinný dekor, splývající s liniemi oken či terasy, změkčí a rozjasní vážnost kamene, a dva stromky s kulovitě sestříhanými korunami u vchodu jsou přívětivý pozdrav a milé uvítání. Podobně potěší se náš pohled, zajásá-li nám vstříc od nároží, kde se před námi otevřel pohled v dlouhou a širokou ulici, zeleň stromové aleje.“¹⁸¹

Především zásluhou ing. Hlaváčka se z některých částí Kolína staly po začátku 20. století příjemné klidové zóny s parkovou úpravou zeleně využívané jako relaxační lokality městského obyvatelstva, které zde vyhledávalo v uspěchanosti a hektičnosti doby vytoužený oddych. Jedním z těchto míst byly i Čechovy sady, jejichž „genius loci“ dotvářela linie secesně-historizujících vil. Atmosféra místa tak v sobě obsahovala i potenciál, který byl pro „poetické“ duše inspirativní a mnohdy „přetavený“ do uměleckého zachycení. Již jsem uváděl výňatky z Palánových básní, popisující některé reálie z jeho všedního života ve vile „Vlastě“. Palán ovšem při častém odpočívání v lodžie své vily obsáhl do svých básní často i události a momentky, které pozoroval před svým domem. Jedna z básní nese eponymní název „Má ulice“: *„Když jasný máj si v kraj náš cestu razí/usedám na čas přede dveře ven,/se zájmem hledím pestrá na obrazy,/jež střídají se stejně den co den.//Před osmou studentů kol kráčí řady,/jak mumie se k cíli ubírají/vesele v poledne se vrací tady/bystře si vedou, čile rozkládají.//Na lávce v parku řada dítek sedí,/toužebně hledí, žádná přetvářka,/v krám protější, před nímž shrbeně sedí,/ a svoje zboží hlídá cukrářka.//Tam zelení kdos po žebříku vstoupá/v ulici celé světla vzplanou v mžiku;/jich řada v uschlých akátech se houpá,/to montéři spravují elektriku.//Po protější se střeše stín krs žene/a ku komínu rychle sebou smýk:/tam usadí své tělo*

¹⁸¹ ZELENKOVÁ, Marie. Naše parky a aleje. In *Věstník Klubu československých turistů*. č. 3-4, ročník IX. Kolín : Odbor Klubu československých turistů, 1932.

*vyuzené/do černé hloubky hledí kominík.*¹⁸² Ne pokaždé to byly pozitivní nálady, které vedly Otakara Palána k básnickému zachycení ulice: „*Tma šíří se. U okna sedím,/ zrak upřen v liduprázdný venek;/ tak celé odpůldne v dál hledím/bez účasti a bez myšlenek.// Jak pusto v parku! Domů prchly děti,/ ta samota a temno vůkol děsí/ a na akátů starých suché sněti/se noční zvolna mlha věsí.*“¹⁸³

Nejen lidský klokot a okolní děj vedly Palána k básnění, mnohdy postačil pouhý pohled do korun stromů, aby vyhledal inspiraci: „*Na obraz ten již třicet let se dívá/ mé oko, stále beze změny stejný,/ akátu zeleň s modrem nebes splývá,/ je občas oživován děti hejny.// Mám sněti*

27. Grafika na téma Čechových sadů

*stromů všecky spočítány,/ znám všecky jejich tvary, ozdoby,/ v nich vídám pohádkové tváře, stany/a fantastických zjevů podoby.// ...Kdo mým se bude někdy oknem dívat,/ kdo bude v dálku upírati zrak,/ až v zemi prach můj bude odpočívát/a duše bloudit někde nad oblaky?*¹⁸⁴ Mnohem pozitivněji zachytila akáty v Čechových sadech Marie Zelenková ve své lyrické stati o kolínských parcích a alejích: „*Zvláštní ozdobou svého místa jsou veliké a rovněž prastaré akáty, tvořící stromořadí v Čechových sadech. Jsou dnes už snad jedinou alejí toho druhu u nás: ohromné, divoce malebné, stárnoucí a přec jako nesmrtelné. Co síly životní je v těch rozbrázděných pních, co zajímavých linií v rozložitých korunách! I ony mají ještě čas květu a hostí včely*

¹⁸² PALÁN, Otakar. *Na křídle nejkrajnějším*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937. s. 61.

¹⁸³ PALÁN, Otakar. *Znělková všehochuť*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938. s. 113.

¹⁸⁴ PALÁN, Otakar. *V předtuše jara*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938. s. 45

a ptactvo ve svém zeleném klínu. Jako sloupoví, nesoucí strop veliké dávné stavby, tu čnějí, a ten, kdo usedne pod nimi na lavičku, poslouchá maní šepot jejich listů a má dojem, že je na kraji lesa. Zdá se mi, že by tu měly ty stromy žít vždycky, že by nikdy neměly ustoupiti jakýmkoli změnám. Nejsou jen krásné, jsou přímo velebné.“¹⁸⁵

V letech krátce po 1. světové válce se zúročila urbanistická a „ekologická“ práce započatá již na konci 19. století a mnohé z parkových částí města se staly dostatečně reprezentativní a vyhovující pro městský veřejný život. Výstižně to líčí opět Marie Zelenková, když popisuje celkový ráz Čechových sadů: *„Jejich trávnickové plochy se podobají dlouhým zeleným kobercům, a obrovské akácie s mohutnými pni a rozložitou klenbou větví jsou ojediněle malebné. Široká cesta uprostřed je stále oživena a lavičky na ní nejsou nikdy opuštěny. I v době zimní zachovávají si tyto sady ráz parkovitý, a linie jejich stromů, třeba bezlistých, nepozbývají na zajímavosti. Za nimi potom v letní době okázalá květinová výzdoba volného prostranství před*

28. Kresba uhlem od Zdeňka Rykra

obchodní akademií, na němž stojí pomník prezidenta T. G. Masaryka, volá po vděčné pozornosti pozorovatelově.“¹⁸⁶

V přímé blízkosti Čechových sadů vzniká v letech 1924–1925 podle návrhu architektů Jana Mayera a Viléma Kvasničky velkolepá palácová budova Obchodní akademie¹⁸⁷ (dnes gymnázia), která dotváří proměnu této části kouřimského předměstí v moderní městskou čtvrť. To

¹⁸⁵ ZELENKOVÁ, Marie. Naše parky a aleje. In *Věstník Klubu československých turistů*. č. 3-4, ročník IX. Kolín : Odbor Klubu československých turistů, 1932.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999. s. 36.

nemohlo ujít „bystrému oku“ Otakara Palána: „*Kolínský krásný bulvard
příští/již v celé velikosti své/nám zvolna vzniká na Tržišti, budoucí naš
Václavské.//Zde činnost všech se spolků stýká,/ slavnosti každé září
svit:/sem nejprv k soše Masaryka/se všichni přijdou poklonit.// Po hlavní
třídě Kolín touží/a na jih sem se rychle dlouží/za místo parkům, vilám,
pomníkům.// A nejvíc celá třída ožije,/až bude vedle akademie/mít filiálku
městské museum.*“¹⁸⁸ Dominantní a majestátní vzhled Obchodní akademie,
lákal rovněž místní „ne-literární“ umělce. Je toho důkazem např. kresba
uhlem od avantgardního malíře a přítele Jaromíra Funkeho, Zdeňka Rykra,
umělce, jenž dobrovolně a za tragických okolností ukončil svůj život v r.
1940. Na této kontemplativně pochmurné kresbě (viz obr. 28) vidíme kromě
budovy Obchodní akademie i expresivně zachycenou siluetu vil v Čechových
sadech. V díle zmíněného Jaromíra Funkeho najdeme vedle již
představeného snímku Palánových sfinx u vchodu do vily „Vlasty“ ještě dvě
meziválečné fotografie, které se tematicky týkají Čechových sadů – je to
jednak snímek focený z věže Obchodní akademie, kde je v majestátném stínu
věže zachycen okraj sadů u vily č. p. 159 (viz příloha, obr. 12), a také
idylická fotografie z druhého konce parku. V jejím pravém rohu (viz obr. 29)
je již zobrazena poslední vystavěná vila této čtvrti, která stojí až do dnešních
dnů.

29. Čechovy sady na fotografii Jaromíra Funkeho

¹⁸⁸ PALÁN, Otakar. *Znělková všehochuť*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938. s. 70.

Vila rodinu Žertů

Rod Žertů se usadil na Kolínsku již v druhé polovině 17. století, a to na západ od Kolína, kde se později rozdělil do několika rodových větví obhospodařující blízké usedlosti – Břístí, Dolní Chvátliny a usedlost zvanou „U slunce“. Bedřich Žert (1848–1925), potomek „dolnochvátlinské“ rodové větve, sbírá, po absolvování pražské „Techniky“ v oboru chemických technologií, zahraniční zkušenosti zakládáním cukrovarů v zemích Rakouska-Uherska, Německa, ale i carského Ruska. Po návratu se usazuje v Kolíně, kde kupuje na jihozápadním okraji města starou šachtovou cihelnu, kterou r. 1881 modernizuje. Vedle cihelny vybudoval rovněž statek a byty pro zaměstnance. R. 1883 se žení s Emílií Pernerovou, dcerou „vrchního inženýra působícího při Rakouské společnosti státní

30. Inzerát na výrobky cihelny bratří Žertů

dráhy v Praze.“¹⁸⁹ Jejím strýcem byl již v té době zesnulý průkopník železnice u nás, Jan Perner. O dva roky později, r. 1885, nechává Bedřich Žert vystavět rodinný měšťanský dům č. p. 148 v Žižkově ulici na kouřimském předměstí. Po celý život se aktivně podílel na rozvoji kolínského průmyslu a byl členem řady spolků, akciových společností a rovněž se účastnil politického života v Kolíně. Jeho synové Bedřich a Rudolf šli dál v jeho šlépějích. Pomáhali otci s vedením rodinné cihelny a statku, a také se pokoušeli sami podnikat.¹⁹⁰ Bedřich Žert např. v r. 1912 založil spolu s Dejdarem továrnu na hospodářské stroje s vlastní slévárnou železa.¹⁹¹ Po

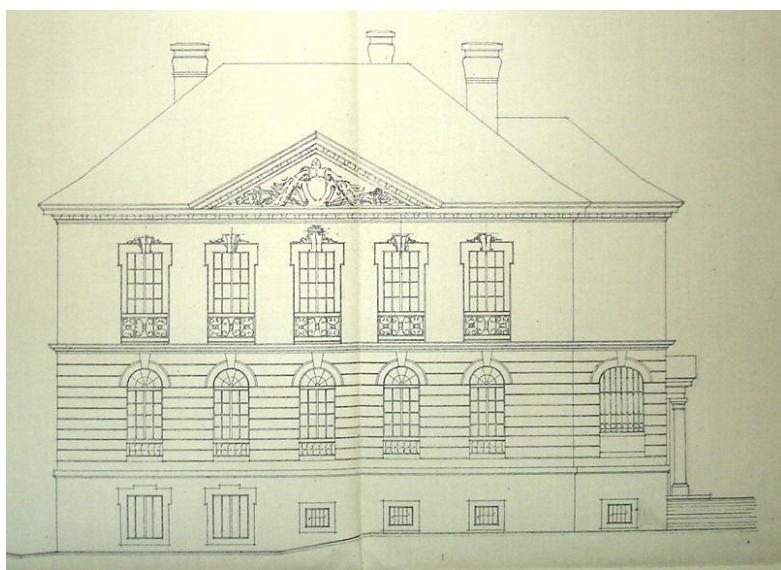
¹⁸⁹ VOLDÁNOVÁ-ŽERTO VÁ, Olga. *Rodina Žertova a její zásluha o rozvoj průmyslu v Kolíně*. Nevydáno.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin. s. 50.

smrti svého otce v r. 1925 přebírají oba bratři po otci vedení kruhové cihelny. Pokračují v tradici kvalitních cihlářských výrobků (viz obr. 30) a cihelnu dále modernizují – zařizují novou mlýnici, automatické topení pecí a zakupují moderní lis na výrobu tzv. falcových tašek.

Oba bratři se krátce po smrti otce rozhodnou vystavět reprezentativní rodinnou vilu. Od statkáře Formánka odkupují na okraji Čechových sadů kus jeho zahrady (podobně jako u ostatních vil)¹⁹², jen několik desítek metrů od původního rodinného měšťanského domu, a nechávají mezi lety 1926–1927 vystavět honosnou moderní vilu v klasicistním hávu.¹⁹³ Hned následující rok se zřejmě po vzájemně dohodě a vyrovnání mění vlastnictví vily na Bedřicha¹⁹⁴, který dům obývá se svou ženou Olgou a rodinou.¹⁹⁵ Autorem plánu a celého projektu z dubna r. 1926 (viz obr. 31, 32) vily byl pražský architekt Antonín Pfeiffer (1870–1938), známá a velká postava

31. Východní průčelí vily rodiny Žertů. Vyobrazení z plánů Antonína Pfeiffera

tehdejší architektury, žák Jana Kotěry, světoběžník s profesními zkušenostmi z Budapešti, Paříže či Bruselu, projektant honosného paláce Koruna na Václavském náměstí, autor architektonického řešení Šalounova pomníku Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí a tvůrce několika pražských

¹⁹² ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 4041.

¹⁹³ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 250/III.

¹⁹⁴ ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 4041.

¹⁹⁵ Manželé Žertovi měly dvě děti - Bedřicha a Olgu. S jejich dcerou, Olgou Voldánovou rozenou Žertovou, jsem se několikrát setkal a pocházejí od ní i psané vzpomínky, které uvádím. Viz VOLDÁNOVÁ-ŽERTO VÁ, Olga. *Rodina Žertova a její zásluha o rozvoj průmyslu v Kolíně*. Nevydáno. Dále VOLDÁNOVÁ-ŽERTO VÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

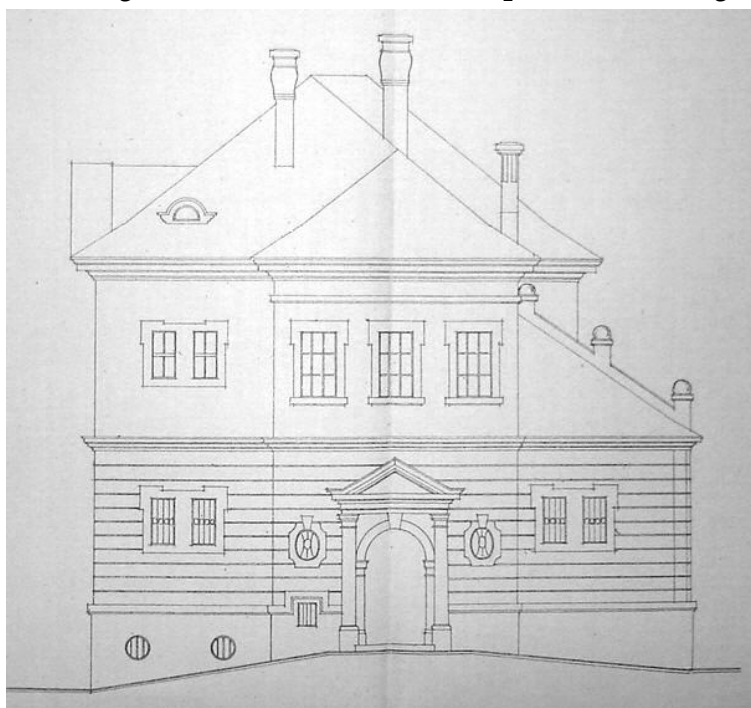
vil (např. v Bubenči nebo Střešovicích).¹⁹⁶ Žertovu vilu architekt Pfeiffer řešil jako trojpodlažní reprezentativní budovu se zvýšeným přízemím, jež svou vizáží upomínala k historismu, respektive klasicismu minulého století. Některé rysy, jako symetrický půdorys, portál s iónskými sloupy předstoupený před vchodem ze severní strany či velký tympanon umístěný ve štítě východního průčelí směrem do Čechových sadů jasně odkazují ke klasickému kánonu antické architektury, ba dokonce k oživení „palladiánskému“ stylu vily. Proč Antonín Pfeiffer tento slohový styl zvolil v pokročilých 20. letech, se můžeme jen domnívat. Mohlo zde hrát roli osobní přání a volba stavebníků, či Pfeifferovo oslnění návratem k antickému stylu. Sám se domnívám, že v tom hrály roli i obecnější urbanisticko-estetické faktory – Pfeiffer zkrátka umístil budovu do celkového stylového kontextu všech vil v linii Čechových sadů, šetrně zasadil budovu do jejího okolí, aby s ním co nejvíce splynula. Je třeba říct, že záměr naplnil, jak je z dochovaných fotografií patrné (viz např. obr. 29).

O vnitřním uspořádání domu a o tom, jak se v něm bydlelo, se na mou prosbu rozšafně rozepsala paní Olga Voldánová, rozená Žertová. Proto nechám promluvit její vzpomínky, které vyčerpávajícím způsobem popisují vnitřek jejich vily, a to i s důležitými detaily každodenního života: *„vilu řešil (Pfeiffer, pozn. autora) impozantním vchodem s jónskými sloupy, přes vestibul do vstupní haly ve zvýšeném přízemí. Z haly po pravé straně vede schodiště do I. patra. Po levé straně byla (...) šatna pro hosty i členy rodiny oddělená sametovým závěsem od haly a ukončená zimní zahradou s velkým oknem. Z šatny vedou dveře na toaletu oddělenou předsíní. Rovnou proti vchodu do haly vedly dveře do jídelny, vpravo do přípravný jídel a do kuchyně. Levé dveře z haly vedly do osobní kanceláře majitele domu - tzv. přijímací, modrý pokoj (...). Odtud vedly dvoukřídlé dveře do pánského pokoje (...), z kterého se vcházelo do tzv. salonu. Pánský pokoj byl dvoukřídlými dveřmi propojen s jídelnou. Jídlna byla na jižní straně ukončena lodžii, která měla výhled do krásné zahrady. Kuchyň byla řešena jako samostatný celek **s vlastním schodištěm** přímo ze vstupního vestibulu. Tudy se nosil nákup a byl zde prostor pro velkou*

¹⁹⁶ KOL. AUTORŮ. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha : Academia, 2004. s. 500.

lednici. Kuchyň byla prostorná, světlá a vzdušná, se třemi okny, které vedly do zahrady. U kuchyně byla spížírna také pokoj pro kuchařku a pokojskou. Celá hala v přízemí je obložena modřínovým dřevem, i na stropě jsou přiznané dřevěné trámy. Schodiště do I. patra je dřevěné, modřínové včetně zábradlí, které je vyřezávané. V I. patře je opět prostorná hala, z které se vchází do ložnic a dětského pokoje. Po levé straně je z haly vchod do tzv. hostinského pokoje. Vedle je vchod na toaletu s před síní. Za ložnicemi je koupelna a **tělocvična** - speciální přání majitele domu. Z haly vedou dveře na schodiště na prostornou půdu a do úklidové místnosti. Další dveře vedly na velkou terasu. Hala v I. patře byla řešena jako obytný prostor, s nábytkem na posezení, včetně malého tzv. dámského psacího stolku. V přízemí domu (...) byl byt domovníka, Domovník byl plně využit pro práce v domě a na zahradě a jeho žena prováděla běžný úklid v domě. Pokojská prováděla jen tzv. lepší úklid a kuchařka výhradně vařila. Potom se počítalo se slečnou k dětem, která zároveň měla učit děti cizím řečem od malička (...). V přízemí byla garáž pro osobní auto s výjezdem do prostoru dvora. Byla zde prádelna koupelna a WC pro kuchařku a pokojskou. Dále zde byla kotelna na koks, sklep na brambory, zeleninu a ovocný sklep a sklípek na víno.¹⁹⁷

Z předešlého popisu je patrné, že vnitřní dispozice a půdorysné uspořádání Žertovy vily si v něčem sice udržely souvislost s minulou dobou, zejména existencí pánského salónu či italskou lodžii. Celková koncepce ovšem jednoznačně ukazuje, že Pfeiffer v sobě nemohl zapřít

32. Pohled na severní část vily se vchodem

¹⁹⁷ VOLDÁNOVÁ-ŽERTOVÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

Kotěrova žáka a vliv moderny. Rovněž nároky na bydlení samotných stavebníků se od počátku 20. století změnily. Vila je vnitřním uspořádáním a způsobem bydlení typicky moderní – s dvěma patry spojenými schodišťovou halou, která funkčně a účelně propojuje (a zároveň odděluje) veřejné a soukromé prostory v domě;¹⁹⁸ existencí odděleného dětského pokoje, tělocvičny, či svěbytných a oddělených provozních prostorů pro služebnictvo, včetně menšího schodiště (viz příloha, obr. 13, 14). Program moderny měl předobraz v anglických vzorech bydlení, inspirující byla pro ni především funkčnost, a to jako reakce na přežívající rudimenty naprosto nepraktických reprezentativních prostor, jako byly rozdrobené salóanky. Moderna aspirovala na ucelenost a komplexnost vnitřní plochy – symbolem v tomto ohledu byla zmiňovaná obytná schodišťová hala. Ucelování prostor v domě souvisí i se společenskými změnami. Vzrůstá role ženy jako středobodu domácnosti a záruky domácího rodinného komfortu. Tento „obrat“ k rodině lze pozorovat i na významové proměně toho, jak je označováno rodinné obydlí. Od výrazu vila se pomalu upouští, a to směrem k výrazu „rodinný dům“.¹⁹⁹ V dochovaných plánech k Žertově vile od Antonína Pfeiffera název „rodinný dům“ najdeme.²⁰⁰

Ráz moderního života v rámci vnitřního uspořádání vily vyslovil v programové stati tohoto typu obydlí Zdeněk Wirth: *„Naše doba vlivem již zmíněných pokroků v hygieně, v domácím hospodářství a vyvinutým sklonem k individualismu zavedla bydlení oddělené, rozdělila ložnice od garderob, dětské pokoje od pracoven, přípravnu pokrmů od jídelny, z humanitních ohledů vynutila oddělené pokoje pro služebnictvo, zaopatřila byt hojností vody a neustálým zdrojem stejnoměrného, mírného tepla. Přehodnocení bývalých zbytků kultury pološlechtické a poloměšťanské, odstranění zbytečných salonů*

¹⁹⁸ „V první řadě jako novum přichází do větší moderní villy veliká síň (hall), jakési centrum ve vile, kde se jinak oddělené proudy intimního života rodinného a obcování společenského stýkají.“

WIRTH, Zdeněk. Villa. In *Styl : Časopis pro architekturu, umělecká řemesla a úpravu měst.* roč. 2, č. 1. Praha : Mánes, 1910. s. V.

¹⁹⁹ Celé HANZLOVÁ, Marie. *Typologie vil v českých zemích v období historismu.* Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění. s. 16-18.

²⁰⁰ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 250/III.

*a boudoirů vede k vytváření nových prostor, v nichž se rozvíjí moderní život svým způsobem.*²⁰¹ Modernímu způsobu života v Žertově vile odpovídá i nejbližší okolí domu – zahrada (viz obr. 33). Zahradu nechal Bedřich Žert podle vzpomínek jeho dcery zhotovit od specializované pražské firmy a sestávala z části společenské, užitkové a „zábavní“. Její velkou část zabíral bazén s lekníny a nad ním, na menší uměle navýšené skalce, stával bílý altán. Na zahradě nechybělo posezení či „dětské hřiště“ s houpačkou, kruhy, bradly a pingpongovým stolem. Zbylý prostor zaujímaly užitkové plodiny, ovocné stromy a okrasné keře a květiny.²⁰²

33. Fotografie zachycující zahradu Žertovy vily

²⁰¹ Tamtéž. s. V.

²⁰² VOLDÁNOVÁ-ŽERTO VÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

Čechovy sady a druhá světová válka, konec idyly

Druhá světová válka znamenala zásadní „bod obratu“ ve vývoji českých zemí. Obyvatelstvo porobené rozpínavostí Hitlerovi říše bylo nuceno bránit se hrůzám války a bestialitě s ní spojené. Za šest let války byly naprosto „přeorány“ a zničeny hodnoty, sociální skladba, přerušen politický a státní vývoj, a i socio–kulturní vazby, které byly základem předchozích epoch. Válečný otřes zasáhl všechny vrstvy lidské kultury a nenapravitelně zdeformoval lidskou mentalitu. Hrůzu, nesmyslnost a zvrácenost války lze sledovat i na proměnách každodenního života v Čechách. Němci se snažili zamezit jakýmkoliv snahám o odvetu a tvrdě potlačovali veškerý odpor. Po násilné okupaci v březnu 1939, začali Němci vytvářet v Čechách jejich správní systém. Nástrojem byl rozvětvený represivní aparát představovaný nejrůznějšími speciálními institucemi, jako byla např. Státní tajná policie, tzv. gestapo. V Kolíně bylo zřízeno jedno ze správních středisek, tzv. oberlandrát, který byl v Kolíně až do Heydrichových reforem v r. 1942. Pochopitelně se v Kolíně usídlily i pobočky dalších nacistických institucí.²⁰³

Německá okupace se přímo dotkla i každodenního života vil v Čechových sadech. Většina nacistických organizací vyhledávala reprezentativní a honosné stavby, a okolí Čechových sadů bylo tedy přímo vybízející. Blízkou budovu Obchodní akademie obsadila pobočka „Hitlerjugend“ a protilehlý objekt Krátkého vily č. p. 159, tehdy již v majetku židovské rodiny Krausovi, byl z rasových důvodů v červnu 1940 zabaven a obyvatelé vystěhováni. A to se netýkalo „pouze“ Krausů, ale i rodiny Krátkých, jimž zde byl i po prodeji v r. 1919 ponechán byt. Následně byla budova vily přizpůsobena stavitelem Františkem Anderlem podle plánů z října 1940 na sídlo místní nacistické strany (NSDAP), (viz příloha, obr. 15).²⁰⁴ Celá rodina Krausova (manželé Robert a Berta s dětmi Jiřím a Věrou) byla později zařazena do třetího kolínského transportu židovských obyvatel z 13. června 1942 pod názvem „AAd“. V transportu, který pokračoval dále na

²⁰³ JELÍNEK, Zdeněk; HELFERT, Zdeněk. Kolínsko. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990.

²⁰⁴ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.

východ na „neznámé místo“, všichni příslušníci této rodiny zahynuli.²⁰⁵ O tom co se odehrávalo v Krausově vile po jejím obsazení nacistickou stranou, se lze jen domnívat – částečně by mohl napovídat případ z konce války, kdy v revolučních dnech května 1945 byla ve vile nalezena mrtvola Oldřicha Krásky (viz obr. 34).²⁰⁶

34. V revolučních dnech května 1945 byla v objektu vily č. p. 159 nalezena mrtvola Oldřicha Krásky

I ostatních vil a jejich obyvatel v Čechových sadech se dotkly válečné útrapy. V této souvislosti musím připomenout incident, který se odehrál blízce v Grégrově ulici, kolmé na Čechovy sady. Vilu č. p. 181 vlastnila od r. 1934²⁰⁷ rodina MuDr. Františka Dvořáka, červenepečeckého lékaře a nadšeného archeologa. Dr. Dvořák se krátce po začátku války zapojil do místní odbojové organizace tzv. „prstýnkářů“ (říkali si tak podle pražské odbojové skupiny, na kterou byli napojeni). V rámci své činnosti organizovali např. přechody do ciziny, tisk letáků či shromažďování zbraní. Odbojáři se dokonce scházeli v prostorách místního muzea, jehož byl Dvořák ředitelem.

²⁰⁵ <http://www.holocaust.cz/cz/victims/>

²⁰⁶ Fotografie mám od historika RSDr. Ladislava Jouzy z RMK (Regionální muzeum v Kolíně).

²⁰⁷ ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 3251.

Gestapo se však dostalo na jejich stopu.²⁰⁸ Samotný Dvořák byl za dramatických okolností zatčen právě ve vile č. p. 181, kde se před Němci ukrýval v jakési nevypátrané místnosti. Němci ovšem dům obsadili, Dvořák byl nucen úkryt opustit a následně byl zadržen.²⁰⁹ Soudním rozhodnutím ze 14. ledna 1943 byl odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán v Drážďanech v červnu toho roku.²¹⁰

Co se týče každodenního života v Čechových sadech, byla doba německé okupace koncem poklidných let. Ve sklepích některých vil vznikají v průběhu války, s rostoucím počtem spojeneckých náletů, protiletecké kryty.²¹¹ I běžný život lidí byl zasažen. Paní Olga Voldánová-Žertová např. vzpomíná, že její se její otec Bedřich s bratrem Rudolfem se rozhodují uzavřít rodinnou cihelnu a soustřeďují se pouze na stabilizaci rodinného statku, aby byli schopni rodinám alespoň zajistit základní přísun potravin. Jejím otci rovněž okupační správa zabavila automobil. Paní Voldánová dále vzpomíná, že po velkém bombardování kolínských továren v r. 1944 „si vzali k nám do vily vdovu s dcerou ze Zálabí, jejíž dům byl srovnán (...) se zemí. Bydleli zdarma u nás v bývalém pánském pokoji a saloně. Do bývalé kanceláře otce nám příkazem z města a z Obrlandrátu nastěhovali úředníka – Němce. Ten byl ale slušný (...). To už u nás bydlela trvale naše domácí švadlena (...). Ta bydlela v hostinském pokoji v I. patře. Potom protektorátní vláda zakázala, aby rodina měla dvě pomocné síly. Všichni museli do Německa (...) na tzv. totální nasazení, a tak od nás musela odejít kuchařka Růženka, která vlastně už patřila k rodině. Na štěstí do Německa nemusela, můj otec ji zajistil místo v jedné známé rodině a tak ji zachránil. Bylo velké štěstí, že naše maminka měla Vyšší dívčí školu a tudíž uměla výborně vařit a vést domácnost.“²¹²

²⁰⁸ Viz JOUZA, Ladislav. Mudr. František Dvořák. In *Archeologické rozhledy XLVIII*, č. 4, 1996. s. 550-558.

²⁰⁹ Informace pocházejí z protokolu gestapa. Ten mi byl poskytnut opět místním historikem, RSDr. Ladislavem Jouzou, za což mu patří velký dík.

²¹⁰ Viz JOUZA, Ladislav. Mudr. František Dvořák. In *Archeologické rozhledy XLVIII*, č. 4, 1996. s. 550-558.

²¹¹ Konkrétně to bylo ve vile č. p. 166, a v Žertově vile č. p. 250. Viz MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 166, 250/III.

²¹² Celé VOLDÁNOVÁ-ŽERTO VÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

Konec války byl pro obyvatele Čechových sadů vyvrcholením předchozích útrap. V únoru 1945 se ustupující německá armáda stahovala po prohraných bitvách přes území Čech. Kolín si za své dočasné stanoviště zvolil německý armádní velitel Ferdinand Schörner²¹³ s jeho generálním štábem. Proto museli všichni obyvatelé vil v linii Čechových sadů v rámci vojenských účelů německé armády, a ubytování důstojníků a ostatních příslušníků velitelského štábu, do tří dnů opustit své vily.²¹⁴ Podrobnosti zachytila opět paní Voldánová, která líčí, že její otec dostal ještě tvrdší ultimátum, když vilu měla rodina i s nájemníky opustit v následujících 12-ti hodinách od oznámení a vzít sebou jen to nejnnutnější...: *„Otec žádal prodloužení termínu, že má nemocnou manželku (maminka měla zrovna chřipku), ale nic nebylo platné! Když se vrátil do vily, stáli již u dveří ozbrojení němečtí vojáci. Pospolitost slušných Čechů se vždy ukáže, když jsou zlé časy. Zpráva o našem vystěhování se roznesla bleskově po Kolíně. Auto měl v té době málokdo. Přesto přijeli s autem nám pomoci stěhovat: mlynář ing. Radimský, Wagenknechtovi (sklenářství), pekaři od firmy Hankovec, pracovníci od firmy Erhart a další, které si nepamatuji. Náhradní bydlení nám bylo určeno jednak u tety, pí. Zdenky Žertové, naproti v Legerově ulici č. p. 148. Potom asi za měsíc nám bylo určeno náhradní bydlení v části bytu ředitele Kouřimského cukrovaru ing. Kostky, který v té době byl v koncentračním táboře.“*²¹⁵

Po návratu ovšem obyvatele vil čekal nemilý pohled – rozbité interiéry, poničené základní vybavení a celkové zpustošení jejich domů. To zachycují mnozí ve svých vzpomínkách. Např. nájemnice v bytě ing. Hlaváčka, č. p. 166, učitelka paní Helena Zikmundová, se zmiňuje, že po opuštění vily okupanty musela dát opravit zanesený bojler, vyřezané rámy v oknech kvůli radiovým kabelům, zničené dveře, vytrhané rolety a poztrácené klíče.²¹⁶ Podobně líčí válečné škody i majitel vily „Šárky“ č. p. 168, Augustin Mrázek –

²¹³ Doposud se stále spekuluje, kde samotný Schörner v Kolíně přebýval. Je velice pravděpodobné, že v Čechových sadech, když většina zdejších vil byla německou armádou obývána.

²¹⁴ VOLDÁNOVÁ-ŽERTOVÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 166/III.

německá armáda v jeho domě nechala po sobě zničené koupelny, prádelnu, poškozené záchody a kanalizaci. Dokonce byl Mrázek povinen za dané období uhradit odebranou vodu!²¹⁷ I básník Otakar Palán zachytil svůj poválečný návrat do jeho vily v jedné ze svých básní: „*Je nutno, abychom se návrátili/a sbohem dali Bečvárům,/neb jinak by se z naší vily/stal brzy průchodící dům.//Vždyť stále zůstal nezamčen/a odneseno, co má ceny,/v pokoji každém střepů jen,/nábytku trosky rozházeny.//Vodovod samá kaluž rozlité,/kol proudí vláha, nevláha,/násilně všude okna rozbita/a vylámaná podlaha.//Na místo dveří pouze díra/trpělo jednáním vše krutým/Na stole mém kus ještě od sýra/tu hosty čeká s nožem zabodnutým.//Tak rychle komnata má opuštěna,/jak sledního kdy soudu trouby dují,/když náhle zpráva byla rozhlášena,/že k městu bolševisté postupují.*“²¹⁸ O tom, že za zpusťšenými vilami nemuseli stát ani tak narychlo prchající němečtí vojáci, jako spíše tzv. revoluční gardy, uvažuje na základě svých paměti pí. Olga Voldánová: „*Otec se dostal do vily brzy po květnové revoluci. Tehdy zjistil, že Němci prchali velmi rychle. Nic sebou nevzali. My jsme se směli vrátit do vily až po prohlídce pyrotechniků. Mezitím, ale byla vila vykradená a mnoho věcí poničeno. Bylo to sváděno na Ruské vojáky, v armádě se ale zlodějina trestala zastřelením, byli to spíš naši zloději.*“²¹⁹

Vily v době nemilosti, kolektivismus v architektuře

Ačkoliv se poválečná léta v Čechách a na Slovensku snažila zpočátku navázat na éru předválečné První republiky, celkový kurz proměn se nedal zastavit. V Evropě, která byla hlavním válečným kolbištěm a odnesla poválečné rozdělení asi nejvíce ze všech kontinentů, byla natažena od Terstu až po Balt tzv. „železná opona“. Toto „bipolární“ rozdělení planety trvalo až do pádu Berlínské zdi na konci r. 1989. Poválečné Československo spadlo na základě dohody vítězných světových velmocí o rozdělení sfér jejich vlivu pod

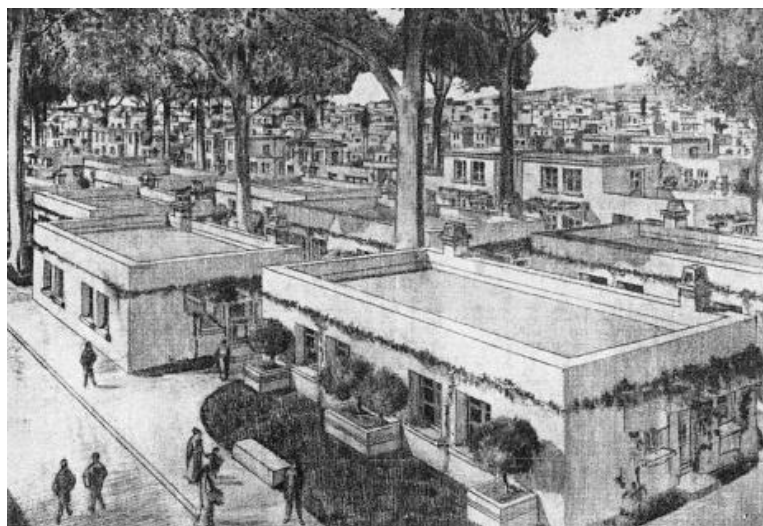
²¹⁷ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 168/III.

²¹⁸ PALÁN, Otakar. *Vítězné hlaholy*. Milevsko : Bursík, 1946. s. 51.

²¹⁹ VOLDÁNOVÁ-ŽERTOVÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

křídla Sovětského svazu. Znamenalo to, že se muselo přizpůsobit jeho hospodářskému systému, politice, společenským představám, zájmům, ideologii a výkladu světa. Dotvrzením příklonu k Sovětskému svazu byl komunistický převrat v únoru 1948. Ten ještě radikálněji nasměroval Československo směrem k sovětskému ideologickému modelu, kdy bylo potřeba naplnit sny o beztřídní společnosti v praxi. Násilné znárodnění, kolektivizace zemědělství, plánované hospodářství, vypořádání se třídními nepříteli a naprostá nadvláda socialistické ideologie a kultury – to byly prostředky k uskutečnění konečného cíle. O tom, že se sen o „světlych zítřcích“, kde se budou mít dobře všichni lidé bez rozdílu, změnil v nevídanou tyranii a manipulaci s člověkem, byly oprávněně popsány již stohy stránek.

V kontextu architektury a bydlení v rámci poválečného vývoje, byl celkový příklon ke kolektivismu a centralismu odstartován již krátce po druhé světové válce. To zejména v souvislosti s novou výstavbou a obnovou zničených měst, průmyslu a výrobních center. Po komunistickém

Obr. 35. Obytná část Garnierova „Průmyslového města“

převratu ovšem vše striktně podle ideologickým a programovým nárokům socialismu a architektura zde nebyla výjimkou. Vilová architektura se jako představitel minulé, kapitalistické éry, dostala do hledáčku komunistického režimu. Nesplňovala základní ideologická kritéria kladená na socialistickou architekturu – samotná vila byla symbolem „třídní“ společnosti a kapitalistického individualismu a bohatství, symbolem útlaku „proletariátu“ majetnickými vrstvami, **symbolem osobního vlastnictví.**²²⁰ Proto byla

²²⁰ HERMANOVÁ, Hana; PODRAZIL, Jiří; ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Praha : Foibos, 2010. 232-236.

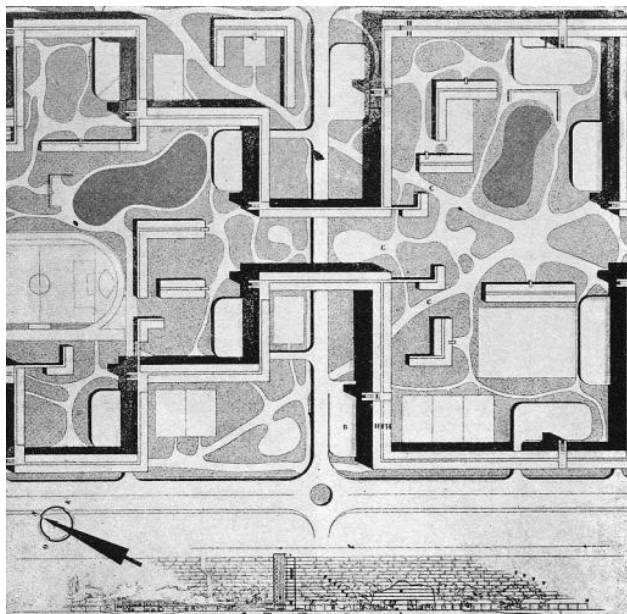
naprosto ideologicky nevyhovujícím typem architektury odsouzeným k zániku a nemajícím v budoucím „beztržním“ světě místo. Socialismus ve svém programu a pojetí architektury a urbanismu v podstatě navazoval na myšlenky předválečné avantgardy, které ovšem pokrřivil a modifikoval k obrazu svému.

Už od 19. století můžeme pozorovat protichůdné náhledy na to, jakým způsobem se mají ubírat urbanistické koncepce měst a bydlení v průmyslovém světě. První koncepcí je ta, kterou představovala většina této práce – snaha o decentralizaci přehusťených městských center směrem na periferii, růst do šířky vyznačující se „návratem“ k venkovu a přírodě, koncepce, která je spojena především s hnutím zahradních měst, s občanským, individuálním a rodinným bydlením. Ovšem již v 19. století se rodí i pojetí, které proti individuálním formám bydlení staví snahy o celkové řešení bytové otázky způsobem kolektivního urbanismu.²²¹ Je příznačné, že snad ve všech případech jsou kolektivní urbanistické koncepce spojeny s vizemi nového společenského řádu, kde nebude soukromého vlastnictví a „třídních“ rozdílů. Přechodem mezi novodobými utopiemi a vizí zahradních měst byly např. návrhy francouzského architekta, Tony Garniera. Jeho tzv. „Průmyslové město“ pro 35 000 lidí mělo být obrovskou kolonií rodinných domů usazených v pásech zeleně a veřejných zahrad bez plotů a zdí. Obytná zóna tak zde vypadá jako jeden velký sad či park, v němž jsou umístěny jednotlivé domky (viz obr. 35). Na rozdíl od hnutí zahradních měst, v jeho vizi není místo právě pro soukromé vlastnictví.²²² Moderní utopické koncepty kolektivistického bydlení, které později přejal socialismus, ovšem pocházejí od francouzského architektonického a urbanistického průkopníka, Le Corbusiera. Jeho pojetí ostře vystupuje proti decentralizačním tendencím měst, kdy se město, které zbořilo své hradby, volně rozlívá na periferii. Jak to příkladně vyjadřuje Karel Teige: *„Kdyby větší část městského obyvatelstva bydlila v zahradních osadách za obvodem měst a průmyslových center, uprostřed zdravé přírody, byla by opravdová příroda záhy vyhlazena ze*

²²¹ Jiří Musil správně poznamenává, že oba polární pohledy na řešení problémů průmyslových měst jsou jen lidským konstruktem. Celé viz MUSIL, Jiří. Jak se formovala sociologie bydlení. In *Sociologický časopis*, 2005, Roč. 41, č. 2. s. 211.

²²² TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932. s. 134-135.

světa."²²³ Nejen, že tato koncepce, je podle zastánců kolektivních forem bydlení, lživým návratem k bydlení v přírodě, protože samotnou přírodu ničí a vytlačuje, rovněž nezohledňuje sociální problémy; rozprostřením města do šířek kolem centra totiž jen posiluje společenské a třídní rozdíly. Ve městech se tak tvoří monofunkční a uzavřené sociální celky. Le Corbusierovi návrhy,

36. Projekt Le Corbusierova „Zářícího města“

jako např. jeho projekt „Zářícího města“ (viz obr. 36), chtěly celý problém řešit zhuštěním zástavby, koncentrací městských obytných budov a celých čtvrt tím, že je vyženou co nejvíce do výšky. Konkrétně jeho „Zářící město“, které sestávalo z obrovských obytných věžáků (všimněme si podoby s budoucími panelovými domy), bylo ještě umístěno na pilotech takovým způsobem, aby na zemi bylo místo pouze pro zeleň a

parky, hřiště a jiná rekreační a veřejná zařízení.²²⁴ V Čechách byla hlavním zastáncem socialistické a kolektivistické vize urbanismu meziválečná avantgarda, jako hlavního teoretického představitele jmenujme již několikrát zmíněného Karla Teigeho.²²⁵

Z uvedených informací vyplývá, že v levicových a kolektivisticky orientovaných náhledech na budoucnost architektury a bydlení, neměla vilová architektura příliš manévrovacího prostoru. Podle nich přímo vyjadřovala a odrážela sociální a bytové problémy měst průmyslové éry, a jak jsem nastínil již výše, byla symbolem „třídního útlaku“.²²⁶ Po tom, co se

²²³ TEIGE, Karel. Předmluva o architektuře a přírodě. In ŽÁK, Ladislav. *Obytná krajina*. Praha : Svoboda, 1947. s. 9.

²²⁴ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932. s. 135-143.

²²⁵ O východiscích meziválečné avantgardy u nás, jako předchůdců socialistických forem bydlení pojednává např. MUSIL, Jiří. *Lidé a sídliště*. Praha : Svoboda, 1985. s. 26-36.

²²⁶ „Bydlení v rodinných, třebaš co nejskromnějších domcích se zahrádkou, třebaš co nejmenší, rozlilo by statisícová a miliónová velkoměsta potopou, která by zaplavila

v „poúnorovém“ Československu socialistický kolektivismus stal ideologickým programem, byla vila chápána, co by ideologicky nevyhovující architektonický typ. S ní byli často pronásledováni a perzekuováni i její obyvatelé, což souviselo s „třídním bojem“ a eliminací tzv. buržoazních vrstev obyvatelstva a zrušením soukromého vlastnictví. To vše si komunistická moc ale potřebovala právně a legislativně ukotvit do mezí platných zákonů. Mnohé vily majetnických vrstev tak byly podle nejrůznějších socialistických legislativních vyhlášek, např. o znárodnění a konfiskacích²²⁷, buď přímo zabaveny, a využívány jako sídla nejrůznějších státních či veřejných institucí, nebo byly v „lepší“ případě v rámci rušení soukromého majetku a nakládání s ním rozděleny do bytových jednotek, a dřívějším majitelům byly přidělovány nájemníci.²²⁸ Soukromá výstavba rodinných domů každopádně v éře socialismu neskončila, spíše se minimalizovala, a posléze, po vyčpění největšího ideologického radikalismu, přerodila k tolerovanému, ale nikterak závratně podporovanému svépomocnému stavitelství. Symbolickým soumrakem vilové architektury období socialismu byl i konec používání samotného názvu „vila“. Ten vymizel a využívalo se pojmenování „domek“ či „rodinný dům“.²²⁹

bezmála celou plochu hustě osídlených zemí; připočteme-li k tomu, že touha po vlastním domě s vlastní zahrádkou zpravidla jde ruku v ruce s touhou po letním domku či weekendové chatě pro přechodný pobyt, nezbude než rozparcelovat většinu plošné výměry našeho kontinentu. Většina obyvatelstva, především proletariát a pracující inteligence, vrstvy existenčního minima, odsouzené žít v nehygienických domech odpuzujících městských a předměstských ulic, snadno uvěří, že by vlastní zahradní domek byl vysvobozen z bytové bída. Kolonie buržoazních moderních vil se stinnými, poměrně rozsáhlými zahradami a baseny, vodotrysky, altány a tenisovými kurty, zdá se být těm, kdož jsou ubytováni a vlastně uskladněni v nájemných kasárnách jako sardinky v krabičkách, ideálem dokonalého bydlení." TEIGE, Karel. Předmluva o architektuře a přírodě. In ŽÁK, Ladislav. *Obytná krajina*. Praha : Svoboda, 1947. s. 10.

²²⁷ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo : Od znárodnění k privatizaci-státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha : Auditorium, 2010. s. 317.

²²⁸ V této souvislosti připomeňme např. zákon č. 71/1959 sb. „O opatřeních týkajících se některého soukromého domovního majetku“ nebo vládní nařízení č. 15/1959 sb. „O opatřeních týkajících se některých věcí užívaných organizacemi socialistického sektoru“. Viz Tamtéž.

²²⁹ HERMANOVÁ, Hana; PODRAZIL, Jiří; ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Praha : Foibos, 2010. s. 232-236.

Čechovy sady v době socialismu

I vilám v Čechových sadech přinesla éra poválečná mnoho nesnází. Období po 2. světové válce a následného socialismu je dobou jejich funkčního tápání, které bylo výsledkem změny ideologických nároků a představ, jež byly popsány výše. Ačkoliv každá z vil měla až do zbytečného zbourání na konci sedmdesátých let svůj specifický osud, obecného rámce a modelu ideologicky „nevyhovujícího“ typu architektury se objekty vyhnout nemohly.²³⁰ Svěbytný vývoj zažila zejména tzv. Krausova vila, č. p. 159, původně vystavěná fotografem a malířem Františkem Krátkým. Po tom, co

37. Vila č. p. 159 v období socialismu

její majitelé, manželé Krausovi s rodinou, zahynuly při holocaustu, a dům byl po prohrané válce opuštěn nacisty, byla vila konfiskována státem a o dalším naložení s ní rozhodovala Národní správa. Přimo v poválečných měsících byla ve vile umístěna část kolínské vojenské

posádky, po jejímž odchodu, někdy na přelomu r. 1945 a 1946, byl objekt značně zdemolován. Vina se pochopitelně svedla na německé okupanty.²³¹ V té době se jedná mezi nevyššími státními instancemi (konkrétně ministerstvy školství a zahraničního obchodu), co bude s vilou dál. Po odchodu vojenské posádky je v části vily (s nádechem jisté absurdity)

²³⁰ O poválečných osudech vilové architektury zatím nebylo napsáno mnoho. O tom, že vily často sloužily úřady, školky, zdravotnická zařízení, internáty, či byly zabavovány, a stát a úřady do nich vnucovaly nájemníky, se zaobírá krátká stať v knize HERMANOVÁ, Hana; PODRAZIL, Jiří; ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Praha : Foibos, 2010. s. 232-236.

²³¹ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.

umístěna mateřská školka, která je zde minimálně do r. 1950.²³² O něco později než mateřská školka, je zde zřízen i internát pro studenty hospodářské školy. Kvůli tomu musí být prostory upraveny a objekt nezbytně opraven – nahrazují se krovy a střešní krytina, nastavuje se první patro, a pokládá se izolace v podlahách suterénu proti pronikající vlhkosti.²³³ Od roku 1956 spravuje objekt místní Národní výbor. Zřejmě zhruba od této doby je do objektu umístěna „Lidová škola umění Františka Kmocha“, která zde bude až do zboření vily na konci sedmdesátých let (viz obr. 37). Po celou poválečnou éru byly snahy realizovat ve vile ústřední topení, jeden z hlavních problémů obyvatelnosti a provozu ve vnitřních prostorách. Paradoxně bylo ústřední topení zbudováno až v letech 1970–1975, tedy několik let před zbořením.²³⁴

Další vilou, jejíž poválečný osud se oproti ostatním vyjímal, byla vila rodiny Žertů č. p. 250. Rok 1948 znamenal pro tuto podnikatelskou rodinu skutečnou pohromu. Jako „třídnímu nepříteli“ jim byl zestátněn majetek, především pak cihelna, do které koupili jen rok před Únorem 1948 nový cihlářský lis.²³⁵ Hrozilo, že hlava rodiny, Bedřich Žert, bude poslán do komunistického pracovního tábora. Před tím ho uchránil jen půlroční pobyt v poděbradských lázních, kam ho „uklidil“ jeho známý lékař. Rodina sice ve vile směla dál bydlet, ale byli jí tam přiděleni nájemníci.²³⁶ Nakonec byla rodina Žertova vystěhována v r. 1954 a objekt propadl Vojenské správě. Z písemných záznamů katastrálního úřadu, které jsou obsaženy v knihovně vložce k domu č. p. 250, vyplývá, že komunistické úřady vystěhovaly rodinu, protože ji mimo zákon postavila neschopnost splácet půjčky na dům.²³⁷ Vojenská správa pak kupodivu dům příliš neadaptovala, jen několik

²³² Tamtéž.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Problém s topením byl pro Lidovou školu skutečně ožehavý, protože, jak dokládají dokumenty, v zimních měsících promrzaly hudební nástroje, nedalo se na ně hrát kvůli neustálému ladění, nehledě na promrznutí hudebníků. Celé Tamtéž.

²³⁵ VOLDÁNOVÁ-ŽERTOVÁ, Olga. *Rodina Žertova a její zásluha o rozvoj průmyslu v Kolíně*. Nevydáno.

²³⁶ Vše podle vzpomínek pí. Olgy Voldánové-Žertové.

²³⁷ ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 4041.

místností ve zvýšeném přízemí rozdělila příčkami.²³⁸ Proto se ve vile intaktně zachovalo mnoho stavebních prvků a detailů – nádherné je například vyřezávané schodišťové zábradlí. To, že vila nebyla jako všechny ostatní zbořena, je právě dáno skutečností, že zde sídlila vojenská správa, která převyšovala kompetence a pravomoci, které měly na konci sedmdesátých let 20. století místní orgány činné v zabavování a bourání.

Jestliže předchozí dvě vily se staly sídly institucí, tak na zbylých vilách se ideologické a politické změny promítnuté do fungování objektů projeví i jinak – rozdělením domů na více bytových jednotek a přidělováním nájemníků.²³⁹ Parcelace objektů sebou přinesla pochopitelně problémy. Majitelé často neměli prostředky²⁴⁰ a ani vůli k zajištění obyvatelnosti jednotlivých interiérů, a nájemníci museli na vlastní náklady byty udržovat a opravovat, ačkoliv by to v tomto směru měla být záležitost majitele. Toto

38. Čechovy sady v šedesátých letech 20. století

²³⁸ Bylo to v r. 1970. Viz MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 250/III.

²³⁹ Zajímavý příspěvek o získávání a vztahu lidí k bydlení za éry komunismu zpracovala na základě orálně-historických pramenů PELIKÁNOVÁ, Hana. Bydlení jako norma a jako životní strategie v normalizačním Československu. In VANĚK, Miroslav. (Ed.). *Obyčejní lidé?! : Pohled do života tzv. mlčící většiny, životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha : Academia, 2009.

²⁴⁰ O tom vypovídá vzpomínka Augustina Mrázka, majitele domu č. p. 168. Výše nájemného mu nepostačovala ani na provoz, a rozpočet domu byl tak ztrátový. Viz MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 168/III.

napětí mezi vlastníky, kteří byli do dané situace vmanipulováni státem (respektive jeho místními orgány) a ostatními nájemníky bylo důvodem nejrůznějších třenic a nedorozumění. Příkladem jsou např. stížnosti na dědice vily stavitelů Hlaváčka a Třešňáka, kdy si několik obyvatelů stěžuje na nedostatečné a chátrající vybavení, které museli na vlastní náklady pořídit a opravit.²⁴¹ Mnohdy také byly nájemníkům přidělovány byty v suterénech, které původně sloužily k ubytování domovníka, nebo jako prádelna či skladiště. Jejich prostory ovšem velmi trpěly přízemní vlhkostí a nedostatečným zaizolováním. A lidé, kterým byl tento byt přidělen, pak žádaly orgány o prozkoumání obyvatelnosti. S postupujícími léty (zejména na konci let šedesátých a na začátku sedmdesátých) se tyto problémy stupňovaly, majitelé neměly prostředky na celkovou rekonstrukci, a tyto byty se stávaly skutečně neúnosnými. To je případ více vil v Čechových sadech, jmenujme dům č. p. 167²⁴², od r. v majetku manželů Dvořákových²⁴³; či Mrázkovu vilu „Šárku“ č. p. 168.

I další problémy souvisely se změněnými poměry a nároky na bydlení. Vily byly původně vystavěny jako rodinné, jenže tím jak se změnil způsob jejich obývání, přišly potíže „sociálního“ rázu – s využíváním veřejných a provozních prostorů, které nebyly přizpůsobené nastalým změnám. Jedni z nájemníků ve zmíněné vile „Šárce“ si např. oficiálně stěžovali na nedůstojnost obývání jejich bytu, protože museli s několika ostatními nájemníky stejného podlaží sdílet jen jednu koupelnu, jejíž výbava byla ještě podle jejich názoru naprosto nedostačující.²⁴⁴ Z dochovaných pramenů nelze přesně vyčíst, jak se vyvíjel počet bytů v jednotlivých domech. Hrubou představu si však lze udělat z dokumentů z doby před bouráním, kdy byli obyvatelé nuceně vystěhováni, na základě jednoho z ustanovení zákona č. 41/64 sb. s výstižným názvem „Zrušení práva užívání bytu z důvodu obecného zájmu“²⁴⁵. Z těchto listin je patrné, že v průběhu éry socialismu se

²⁴¹ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 166/III.

²⁴² Tamtéž. 167/III.

²⁴³ ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 2830.

²⁴⁴ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 168/III.

²⁴⁵ V tomto ustanovení § 39 se píše: „Místní národní výbor může zrušit právo užívat byt, je-li třeba naložit s bytem nebo domem tak, že byt nelze dále užívat zejména (...) má-li

rodinné vily postupně rozdělily na velký počet malých bytů. Domy tak byly obývány skutečně velkým počtem rodin – např. vilu „Vlastu“ č. p. 171, kterou zdědila po úmrtí profesora Palána v r. 1954 jeho mladá žena Emilie, byla rozdělena do 5-ti bytů²⁴⁶, které kromě paní Palánové obývalo ještě dalších 9 lidí. Mrázkova „vila“ Šárka č. p. 168 byla rozdělena dokonce na 8 bytů.²⁴⁷

Čechovy sady – epilog

„Dokážeme-li dnes účelně a zároveň esteticky provázat nová města rychlými komunikacemi, moderní obchodní sítě, pásy zeleně, odpočinku i zábavy, proč bychom měli nechávat lidi žít v brlozích? Z úcty k minulosti?“²⁴⁸

Období po r. 1948 je ve jménu výstavby velkých sídlištních komplexů, kde jsou realizovány „dobové představy o výtvarném výrazu architektury socialistického realismu.“²⁴⁹ Od šedesátých let se pak naplňuje masové zprůmyslnění výstavby, kdy jsou budovány obrovské monofunkční areály, které se odvracejí od jakýchkoliv architektonicko – uměleckých požadavků a soustřeďují se na prosté racionální zajištění základních potřeb rostoucí populace. A i když výstavba těchto architektonických celků vlastně navazovala na myšlenky předválečné avantgardy, od jejich základních tezí se zásadně vzdálila. Slepá rezignace na estetiku architektury ve jménu čistého účelu a funkce totiž přinesla neočekávané důsledky na psychiku lidí, a kulturu a společenské vazby těchto velkých sídlištních komplexů.²⁵⁰ Život v nich se nestal ideálním, jak to vykřikovala dobová hesla o „světlych zítřcích“. Spíše naopak – pěkně to vyjadřuje jeden z monologů z Havlovy

se domu použít zcela nebo zčásti k uskutečnění územního plánu nebo územního rozhodnutí nebo k provedení asanace anebo v naléhavém zájmu socialistické výstavby státu k jiným účelům než k bydlení...“ Zákon č. 41/64 sb.

²⁴⁶ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 171/III.

²⁴⁷ Tamtéž. 168/III.

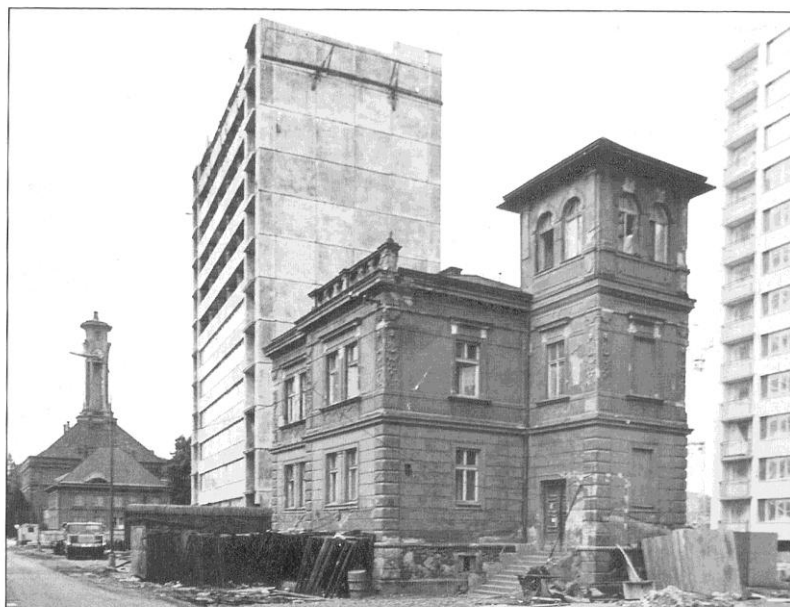
²⁴⁸ Z Havlovy hry Asanace. Viz HAVEL, Václav. *Hry : Soubor her z let 1963 – 1988*. Praha : Lidové noviny, 1992. s. 445.

²⁴⁹ KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999. s. 46.

²⁵⁰ Sociologii sídlišť se jako jeden z prvních u nás zabýval MUSIL, Jiří. *Lidé a sídliště*. Praha : Svoboda, 1985.

absurdní hry „Asanace“, která je psána přímo v tehdejších dobových okolnostech: „Vždyť ta ošklivá sídliště, která oni znají – a zničený kraj kolem nich – to není jen nějaké nedopatření! Svým způsobem – ne výhradně, to samozřejmě ne – ale svým způsobem to je vlastně docela logický produkt domýšlivosti architektů, kteří si mysleli, že pochopili, jak funguje život. Podle mého názoru není vůbec náhoda, že ze snu o ideálním městě budoucnosti zbyl nakonec jen ideální kurník!“²⁵¹

V druhé polovině 20. století zažil i Kolín architektonické a urbanistické změny spojené s „vítězstvím“ socialismu. Pod záštitou státní bytové výstavby vznikají celé čtvrtě obytných domů, a to zejména v místech mezi pražským a štitarským předměstím na jihozápadním okraji města. Růst populace v šedesátých a sedmdesátých letech, a nutnost chránit ornou půdu v rámci „samozásobitelství“ pak ještě více umocňují potřebu co nejvíce koncentrovat obyvatelstvo do velkých obytných souborů s vysoko-podlažními panelovými domy. Proto jsou mnohé objekty uvnitř i na obvodu měst bourány, aby uvolnily místo plánovaným sídlištím, či jiným masivním budovatelským projektům. V Kolíně je to případ několika území na jižním předměstí (lokality U Jána, Žižkova ulice nebo samotné Čechovy sady) či blíže městskému centru (např. dnešní Náměstí republiky, anebo oblast u dnešního Komenského parku, kde byla vystavěna zasedací budova zdejšího Ústředního

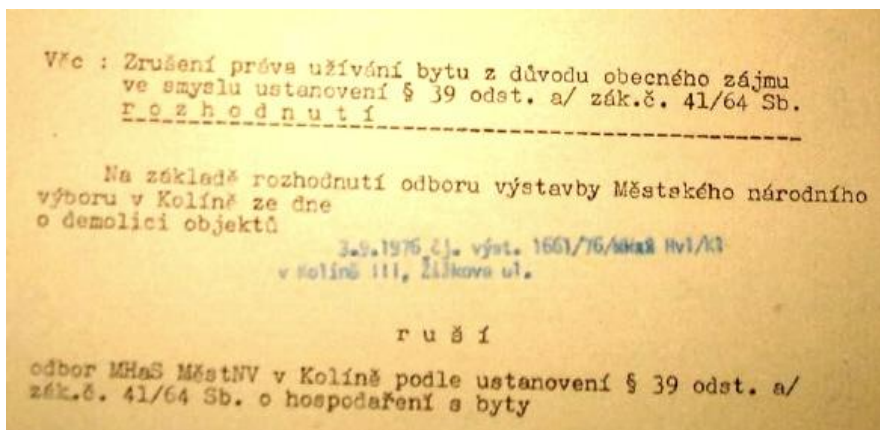

39. Poslední stojící vila č. p. 167 se krčí mezi rozestavěnými panelovými domy

²⁵¹ HAVEL, Václav. *Hry : Soubor her z let 1963 – 1988*. Praha : Lidové noviny, 1992. s. 446.

výboru, dnes tzv. Poliklinika).²⁵² O tom, že byly tyto „asanace“ velice nešetrné a mnohdy zbytečné, není třeba hovořit. Necitelných zásahů nebyl v éře socialismu ušetřen ani kolínský komunikační systém. Velice nešťastně byl řešen průtah městem, který místo aby vedl zcela mimo městské části, byl veden nezastavěnými plochami nedaleko centra, mimo jiné i v přímé blízkosti Čechových sadů kolem vily č. p. 250 (o tom se zmiňuji již v úvodu). Nejen, že nevyřešil dopravní problémy a přinesl do budoucna i komplikace spojené s hygienou a hlukem.²⁵³

Likvidace vilové čtvrti Čechovy sady se začíná naplňovat od poloviny sedmdesátých let, kdy začínají probíhat právní manévry, jak vystěhovat a přesídlit velký počet rodin a obyvatel těchto vil. I když je snažení místního Stavebního odboru fakticky a právně stvrzeno již zmíněným uplatněním ustanovení § 39 pod názvem „Zrušení práva užívání bytu z důvodu obecného zájmu“ zákona č. 41/64 sb.²⁵⁴ (viz obr. 40), někteří majitelé se nehodlají

s bouráním svých nemovitostí smířit. Emílie Palánová a Augustin Mrázek se brání upozorněním na nízké ceny výkupu objektů,²⁵⁵ a paní Palánová si

dokonce prý, podle vzpomínek paní Voldánové-Žertové, stěžuje formou dopisů a návštěv u tehdejšího prezidenta Gustava Husáka.²⁵⁶ Nic naplat, obyvatelé byly vystěhováni a vily po totální devastaci a institucionálním

²⁵² KRONUS, Jaroslav. *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*. díl V., část 2. *Proměny náměstí, ulic a budov*. Kolín : tiskárna Typo, 2005.

²⁵³ O Poválečném urbanistickém vývoji Kolína ve stručnosti viz KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl 3., KOLÍ – MIRO. Praha : Libri, 1998. s. 42-43.

²⁵⁴ MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv.

²⁵⁵ Tamtéž. 171, 168/III.

²⁵⁶ VOLDÁNOVÁ-ŽERTO VÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

„vyrabování“ byly zbořeny v druhé polovině r. 1978.²⁵⁷ O důvodech místních orgánů k bourání a celkových souvislostech se zaznamenal projev tehdejšího předsedy MNV Josefa Jirsíka: *„Je třeba vědět, tak, jak se zabírala orná půda, že do nekonečna to tak možné není. Nebudeme rozebírat, že máme 37 arů na jednoho občana a kolik všeho musíme dovážet. Je v platnosti zákon na ochranu půdního fondu, to znamená, že se musí to staré, přežívající zbourat, a v těchto lokalitách stavět nové, moderní. Občané, kteří bydlí v Žižkově ulici, dají za pravdu, že se nikomu ze starého nechtělo. A kdyby se jim dnes položila otázka, kdo by chtěl z bytu 1. kategorie se vrátit do toho starého, asi by se nenašel žádný. A totéž se bude opakovat v etapě Čechových sadů, kde byla provedena demolice starých nevyhovujících vil.“*²⁵⁸ Jenže o tom, že zde zdejší socialistické orgány provozovaly určité „temné“ praktiky, předseda MNV pochopitelně pomlčel. O nich naopak vypráví vzpomínky bratří Kamarýtů: *„Likvidace nádherných secesních vil v Čechových sadech a jejich okolí v sedmdesátých letech podtrhly i rozsáhlé rozkrádačky cenných zařízení, soch, zábradlí, uměleckých kování i mříží a vitráží, které byly určeny k prodeji pro snížení bouracích nákladů v desetikorunových částkách. Mezi vedoucími soudruhy tam došlo k inzultacím a nám to jen dokreslovalo celou situaci.“*²⁵⁹ Namísto vil byla naplánována výstavba sídliště, které mělo obsahovat celkem 552 bytů.²⁶⁰ V r. 1979 již probíhala realizace 8 bloků panelových bloků, která však měla dle stanoveného plánu pololetní zpoždění.²⁶¹ V r. 1980 bylo novým obyvatelům předáno do užívání 360 bytů.²⁶² Je zajímavé, že v době stavby sídliště ještě dvě vily, které byly určeny rovněž ke zbourání, stály. Byla to jednak vila č. p 159, bývalá Krátkého či Krausova vila. Sídlila zde hudební škola, která neměla v době asanace připravené náhradní prostory. Vila tak byla zbourána až po vyklizení, které proběhlo nejdéle v listopadu

²⁵⁷ Přesněji někdy po 31. 8. 1978, kdy byly vyklizené vily předány Průmstavu. Viz SOKA Kolín, f. MNV Kolín, bez inv. č., Zasedání pléna MNV 1978.

²⁵⁸ SOKA Kolín, f. AM Kolína, bez inv. č., Kronika města Kolína, 1978.

²⁵⁹ KAMARÝT, Jan; KAMARÝT, Ladislav. *Zmizelý Kolín*. Havlíčkův Brod : Tiskárny Havlíčkův brod, 1998. s. 15.

²⁶⁰ SOKA Kolín, f. AM Kolína, bez inv. č., Kronika města Kolína, 1978.

²⁶¹ Tamtéž, 1979, s. 5.

²⁶² Tamtéž. 1980, s. 62.

1979.²⁶³ Dokonce o pár let déle zůstala stát vila č. p. 167. Ta totiž po dobu výstavby sídliště sloužila jako šatna pro dělníky, jídelna a sklad (viz obr. 39, 41).²⁶⁴ Byla zbourána až v r. 1984.²⁶⁵ Do dnešních dnů tak stojí vila, kde v době asanace byla vojenská správa. Vilu po Sametové revoluci dostali zpět v restituci dědici původních majitelů, sourozenci Bedřich Žert a Olga Voldánová.

41. Jiný pohled na poslední vilu č. p. 167, v pozadí již rostoucí panelový dům

²⁶³ SOkA Kolín, f. MNV Kolín, bez inv. č., Zasedání pléna MNV 1979.

²⁶⁴ KRONUS, Jaroslav. *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*. díl V., část 2. *Proměny náměstí, ulic a budov*. Kolín : tiskárna Typo, 2005. s. 146.

²⁶⁵ SOkA Kolín, f. AM Kolína, bez inv. č., Kronika města Kolína, 1984, s. 73.

Závěr

„Kde se zničí místo, tam se zničí i kultura, následuje sociální i osobní znehodnocení.“²⁶⁶

Téměř čtyřicetiletá vláda komunismu v Československu zanechala hluboké stopy a šrámy na všech aspektech lidské kultury – ekonomice, politice, umění, společnosti atd. Protože se komunismus snažil o naplnění své utopie beztřídní společnosti, v které se budou mít dobře všichni bez rozdílu, musel se radikálním způsobem vypořádat s tehdejší „řádem“ a také minulostí, která k danému stavu vedla, a která ho stvrzovala. Pro komunismus byla minulost vždy zbarvená vlajícími rudými prapory, a proto až hysterickým způsobem ničil a potlačoval symboly minulosti, které se jeho výkladu a „zbarvení“ vyjímali – ať už to bylo formou likvidace svých úhlavních nepřátel, zničených památek, vymazaných postav z fotografií či vytrhaných portrétů ze školních učebnic. Avšak rozchod s minulostí se projevil i v architektuře a bydlení. Karel Teige to univerzálně vystihl: „*Struktura architektonického díla, stavební forma a půdorysné řešení jsou v přímé závislosti na stávající společnosti, jejím způsobu života a její ideologii.*“²⁶⁷ Komunismus, a jeho institucionální podoba v praxi, socialismus, v rámci své ideologie tvrdě prosazovali ideje kolektivismu, masovosti a účelnosti. A mnohé stavební typy, které byly pevně svázány s individuální a občanskou společností, byly odsouzeny k zániku, jak se to stalo v případě vilové architektury. V lingvistické rovině se to ukázalo i v násilném a postupném vymizení samotného pojmu „vila“ z obecného povědomí. Současné nesprávné označování všech soukromých obydlí rodinného typu slovem „vila“ je jen symptomem celkového zmatení, které je právě způsobeno dlouhým obdobím ideologického potlačování tohoto druhu stavby.²⁶⁸

²⁶⁶ DAY, Christopher. *Duch & místo*. Brno : ERA, 2004. s. 18.

²⁶⁷ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932. s. 35.

²⁶⁸ Dlužno poznamenat, že i během socialismu se projevovala lidská touha „bydlení ve vlastním“, která by se dala označit za jednu ze základních přirozeností člověka. Ani

Předkládaná práce chtěla na příkladu vilové čtvrti Čechovy sady osvětlit fakt, že zlom ve vývoji vilové architektury způsobený nástupem komunismu, měl hluboké příčiny tkvící ve společenských, ekonomických, politických, ideologických a kulturně-hodnotových změnách, které se pak následně promítly i do vývoje architektury a způsobu bydlení. Autor se domnívá, že v rámci dějinných zvrátů a historického vývoje se to má s jednotlivými dimenzemi lidské kultury jako s obrazem v zrcadlovém bludišti – zrcadlení nekonečného počtu zobrazení a pohledů je jen variací jednoho pevného „námetu“. Jinak řečeno, určitá doba se v rámci synchronicity událostí projevuje v nejrůznějších podobách, na první pohled zdánlivě bez kauzality a souvislosti. Jak s oblibou tvrdí Stanislav Komárek, je na každém, co si v „samoobsluze“ jevů světa vybere. Předkládaná práce se pokusila hlubší sondou do života konkrétních lidí prokázat úzké sepětí vilové architektury, jejího stylu a podoby, s individualistickými a občanskými hodnotami, které byly pilířem společnosti první poloviny 20. století, a jejichž základy lze hledat ve zrodu průmyslové a kapitalistické společnosti předešlého století. Právě prostřednictvím přiblížení života vybraných osobností a jejich vil (ať už to byl malíř a fotograf František Krátký; profesor gymnázia a básník Otakar Palán; urbanista a stavitel Antonín Hlaváček či podnikatelská rodina Žertova) aspiruje práce na **odhalení souvislostí a vztahů mezi jejich životními osudy, společenským postavením (s projevem v hodnotách, každodenních stereotypech a kulturních vzorcích) a hmotným prostředím (architekturou a bydlením), kterým se obklopovaly**, a které jsem zjednodušeně nazval „místem“. Domnívám se, že mezi popsanými lidmi a osudem celého „místa“ je zde odhalitelná „provázanost“. Zmíněná „provázanost“ a „nedělitelnost“ se totiž rozpustila spolu se změnami souvisejícími s etablováním socialistického výkladu světa, který se opíral o kolektivismus, masovost a centralismus, a kdy nastal pro existující vilovou architekturu a některé jedince, kteří ji představovali, čas nejistoty a tápaní. A to mělo i výraz v hledání nových způsobů animace a

komunismus s tím nedokázal bojovat a došlo tak ke kompromisům ve formě rodinných domků, jejichž výstavba byla značně legislativně okleštěna. O tom blíže HERMANOVÁ, Hana; PODRAZIL, Jiří; ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Praha : Foibos, 2010. s. 232-236.

funkčního využití, které ovšem byly jen špatnou „náhražkou“ dřívějšího stavu. A v těchto marnivých kořenech tkví i trochu extrémní (a symbolický) příklad zbourání vilové čtvrti Čechových sadů na konci sedmdesátých let a výstavba panelového sídliště na jeho místě.

Zdroje, literatura a prameny

Prameny archivní povahy

Katastrální úřad Kolín

- ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 2778.
- ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 2977.
- ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 4041.
- ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 3251.
- ČÚZK, Katastrální pracoviště Kolín, Pozemková kniha, knih. vložka č. 2830.

Regionální muzeum Kolín

- RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.

Státní okresní archiv Kolín

- SOkA Kolín, f. Okrašlovací spolek Kolín, inv. č. 1.
- SOkA Kolín, f. Literární spolek Kolín, inv. č. 3, 4.
- SOkA Kolín, f. Sbírka fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.
- SOkA Kolín, f. AM Kolína, bez inv. č., Kronika města Kolína, 1978, 1984.
- SOkA Kolín, f. MNV Kolín, bez inv. č., Zasedání pléna MNV, 1978, 1979.

Stavební archiv, Odbor výstavby Kolín

- MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.
- MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 171/III.
- MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 167/III.

- MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 166/III.
- MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 168/III.
- MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 250/III.

Nevydané prameny

VOLDÁNOVÁ-ŽERTOVÁ, Olga. *Rodina Žertova a její zásluha o rozvoj průmyslu v Kolíně*. Nevydáno.

VOLDÁNOVÁ-ŽERTOVÁ, Olga. *Rodinné vily v Kolíně III, Žižkova ulice*. Osobní vzpomínky. Nevydáno.

Závěrečné práce

HANZLOVÁ, Marie. *Typologie vil v českých zemích v období historismu*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění.

HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin.

KUČEROVÁ, Hana. *Stavební vývoj města Kolína jako prostředek realizace ambic městských elit v letech 1918–1939 na příkladu stavby spořitelny, divadla, obchodní akademie a sboru Církve československé*. Praha, 2009. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin.

ŠOURKOVÁ, Dita. *Veřejně a literárně činní učitelé na Kolínsku 1848–1948*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

ZUBÍKOVÁ, Klára. *Architektura a urbanismus města Kolína 1850 - 1950*. Olomouc, 2004. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění.

Encyklopedie, slovníky a kompendia

KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999.

KOL. AUTORŮ. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha : Academia, 2004.

KOL. AUTORŮ. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. díl 3.(M-Ř), Sv. II (P-Ř). Praha : Academia, 2000.

KOL. AUTORŮ. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. díl 1.(A-G). Praha : Academia, 1985.

KOL. AUTORŮ. *Ottův slovník naučný*. díl XXVI, Praha : J. Otto, 1907.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl 3., KOLÍ – MIRO. Praha : Libri, 1998.

PETRUSEK, Miloslav. (Ed.). *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996.

ŘÍHA, Jan. *Křížkův slovník latinsko-český*. Praha : I. L. Kober, 1889.

Články v periodikách, sbornících či knihách

ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar. Arnoldova vila nad Lužánkami. K první vilové kolonii v Brně. In ČERMÁKOVÁ, Jana; ČERVENÁ, Radana; JORDÁNKOVÁ, Hana; LOSKOTSKÁ, Irena; ŠIBÍČKOVÁ, Jitka. (ed.). *A VŮBEC... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. Narozeninám*. Brno : Statutární město Brno a Archiv města Brna, 2010. s. 394-427.

JOUZA, Ladislav. Mudr. František Dvořák. In *Archeologické rozhledy XLVIII*, č. 4, 1996. s. 550-558.

LEGER, Karel. Naše ulice. In *Věstník Klubu československých turistů*. č. 7, ročník VII. Kolín : Odbor Klubu československých turistů, 1930.

MUSIL, Jiří. Jak se formovala sociologie bydlení. In *Sociologický časopis*, 2005, Roč. 41, č. 2. s. 207-225.

PELIKÁNOVÁ, Hana. Bydlení jako norma a jako životní strategie v normalizačním Československu. In VANĚK, Miroslav. (Ed.). *Obyčejní lidé?! : Pohled do života tzv. mlčící většiny, životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha : Academia, 2009.

PETRÁŇ Josef. Mikrohistorie aneb o nedějinách. In *Dějiny ve věku nejistot : Sborník k příležitosti 70.narozenin Dušana Třeštíka*. Praha : Lidové noviny, 2003. s. 201-208.

TEIGE, Karel. Předmluva o architektuře a přírodě. In ŽÁK, Ladislav. *Obytná krajina*. Praha : Svoboda, 1947.

WIRTH, Zdeněk. Villa. In *Styl : Časopis pro architekturu, umělecká řemesla a úpravu měst*. roč. 2, č. 1. Praha : Mánes, 1910. s. III-VI.

ZELENKOVÁ, Marie. Naše parky a aleje. In *Věstník Klubu československých turistů*. č. 3-4, ročník IX. Kolín : Odbor Klubu československých turistů, 1932.

Literatura

BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Mílka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994.

BECHER, Ursula A. J. *Geschichte des modernen Lebensstils : Essen, Wohnen, Freizeit, Reisen*. München : C. H. Beck, 1990.

BENEDICTOVÁ, Ruth. *Kulturní vzorce*. Praha : Argo, 1999.

BURKE, Peter. *Co je kulturní historie?*. Praha : Dokořán, 2011.

DAY, Christopher. *Duch & místo*. Brno : ERA, 2004.

DEN, Petr. *Město*. Praha : Kovalam, 1997.

DEN, Petr; FUNKE, Jaromír. *Pětkrát můj Kolín : Můj Kolín*. Praha : Aventinum, 1947.

DUFEK, Antonín. *Jaromír Funke*. Praha : Torst, 2003.

DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie : Vývoj, problémy, úkoly*. Praha : Dokořán, 2002.

HAVEL, Václav. *Hry : Soubor her z let 1963 – 1988*. Praha : Lidové noviny, 1992. s. 433-486.

HERMANOVÁ, Hana; PODRAZIL, Jiří; ŠVÁCHA, Rostislav. *Slavné vily Středočeského kraje*. Praha : Foibos, 2010.

- HORATIUS, Q. Flaccus. *Vavřín a réva : Ódy, Epódy, Satiry, Listy*. Praha : Odeon, 1972.
- HORSKÁ, Pavla; MAUR, Eduard; MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta : Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha : Paseka, 2002.
- HOWARD, Ebenezer. *Garden cities of Tomorrow*. Londn : S. Sonnenschein & Co., 1902.
- JELÍNEK, Zdeněk; HELFERT, Zdeněk. Kolínsko. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990.
- JIRÁNEK, Tomáš; LENDEROVÁ, Milena; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti : Život v 19. století*. Praha : Karolinum, 2009. 387-412
- JIRÁSKOVÁ, Jiřina. *Ludmila Dvořáková*. Praha : Supraphon, 1978.
- KAMARÝT, Jan; KAMARÝT, Ladislav. *Zmizelý Kolín*. Havlíčkův Brod : Tiskárny Havlíčkův brod, 1998.
- KRONUS, Jaroslav. *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*. díl V., část 2. *Proměny náměstí, ulic a budov*. Kolín : tiskárna Typo, 2005.
- KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo : Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha : Auditorium, 2010.
- MUSIL, Jiří. *Lidé a sídliště*. Praha : Svoboda, 1985.
- PALÁN, Otakar. *Co život dal*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938.
- PALÁN, Otakar. *Liber tristium*. Kolín : František Roušavý vdova, 1937.
- PALÁN, Otakar. *Na křídle nejkrajnějším*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937.
- PALÁN, Otakar. *Ohlasy z Horáce*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1935.
- PALÁN, Otakar. *Ohlasy z Vergilia*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1936.
- PALÁN, Otakar. *Pod mečem Damoklovým*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938.
- PALÁN, Otakar. *Sonety pokory a smíru*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937.

- PALÁN, Otakar. *Tristium colonia*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937.
- PALÁN, Otakar. *Ultima thule*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1937.
- PALÁN, Otakar. *V předtuše jara*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938.
- PALÁN, Otakar. *Vítězné hlaholy*. Milevsko : Bursík, 1946.
- PALÁN, Otakar. *Znělková všehochuť*. Kolín: Literární kruh v Moravské Ostravě, 1938.
- PALÁN, Otakar. *Mé vzpomínky*. Kolín : Literární kruh v Moravské Ostravě, 1939.
- PANOCH, Pavel. (ed.). *Slavné vily Pardubického kraje*. Praha : Foibos, 2009.
- RAPOPORT, Amos. *House form and culture*. Prentice-Hall : Englewood cliffs, 1969.
- SCHEUFLER, Pavel. *František Krátký : Czech photographer 100 years ago*. Praha : Baset, 2004.
- SOUČEK, Ludvík. *Jaromír Funke : Fotografie*. Praha : Odeon, 1970.
- SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie*. Praha : Karolinum, 2005.
- SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha : Portál, 2000.
- ŠTORCH-MARIEN, Otakar. *Sladko je žít : Paměti nakladatele Aventina I*. Praha : Československý spisovatel, 1966.
- TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Myslití dějiny*. Praha : Paseka, 1999.
- TYČ, Miroslav. *Náhledy na kolínskou literaturu : 1901-2001*. Kutná hora : Polabská kulturní nadace, 2002.
- VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem : Oddělení druhé od roku 1618 až po naše časy*. Kolín : Bayer, 1888.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. *Rozličné poznámky*. Praha : Mladá fronta, 1993.

Seznam vyobrazení

Vyobrazení v textu

Obr. 1. Čechovy sady v sedmdesátých letech 20. století (SOkA Kolín, f. Sbíрка fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.)

Obr. 2. Čechovy sady v sedmdesátých letech 20. století (2) (SOkA Kolín, f. Sbíрка fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.)

Obr. 3. Secesní dekor na jedn z vil v Čechových sadech (KRONUS, Jaroslav. *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*. díl V., část 2. *Proměny náměstí, ulic a budov*. Kolín : tiskárna Typo, 2005. s. 116)

Obr. 4. Ideální schéma zahradního města podle Ebenezer Howarda (HOWARD, Ebenezer. *Garden cities of Tomorrow*. Londn : S. Sonnenschein & Co., 1902.)

Obr. 5. Lannova vila v pražské Bubenči (BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994. s. 91)

Obr. 6. Schubertova vila v Praze-Liboci (BAŽANT, Jan. *Pražské vily pod křídly Milka : eseje o české renesanci druhé poloviny 19. století*. Praha : Ústav pro klasická studia Akademie věd ČR, 1994. s. 89)

Obr. 7. Kolínská vila „Děkanka“
(<http://www.fotokolín.cz/album/kourimske-predmesti1/dekanka-600-jpg1/>)

Obr. 8. Zobrazení kouřimského předměstí z Potůčkovy Městské kroniky. V místech velké zahrady vlevo dole bude stát vilová čtvrť Čechových sadů. (SOkA Kolín)

Obr. 9. Nejstarší snímek místa, které bude nazváno Čechovy sady (zřejmě 1900-1901). Zhotovil ho fotograf František Krátký z věže své vily, jež zde stála jako první (KAMARÝT, Jan; KAMARÝT, Ladislav. *Zmizelý Kolín*. Havlíčkův Brod : Tiskárny Havlíčkův brod, 1998. s. 137)

Obr. 10. Podpis stavitele Zdeňka Koudelky (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv)

Obr. 11. Portrét Františka Krátkého (<http://www.fotokolín.cz/historicke-snimky/frantisek-kratky/#!>)

- Obr. 12. Krátkého vila č. p. 159 (SCHEUFLER, Pavel. *František Krátký : Czech photographer 100 years ago*. Praha : Baset, 2004. s. 22)
- Obr. 13. Sgrafita na štítě Krátkého vily (výsek z pohlednice, <http://www.fotokolín.cz/historicke-snimky-i/kourimske-predmesti/>)
- Obr. 14. Otakar Palán (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)
- Obr. 15. Palánova vila č. p. 171 „Vlasta“ (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)
- Obr. 16. Interiér Palánovy vily, zřejmě salón (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)
- Obr. 17. Interiér Palánovy vily, zřejmě salón (2) (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)
- Obr. 18. Detail věže Palánovy vily (SOkA Kolín, f. Sbírnka fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.)
- Obr. 19. „Vlasta“ na fotografii Jaromíra Funkeho (SOUČEK, Ludvík. *Jaromír Funke : Fotografie*. Praha : Odeon, 1970.)
- Obr. 20. Osazenstvo Palánovy vily (http://www.fotokolín.cz/historicke-snimky/frantisek-kratky/photogallerycbm_961987/36/)
- Obr. 21. Palán jako rytíř – filolog (?) (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)
- Obr. 22. První auto v Kolíně (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)
- Obr. 23. Ing. Antonín Hlaváček. (HOLOVSKÝ, Jan. *Kolín 1850-1914 : Hospodářský a urbanistický vývoj*. Praha, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin. s. 156)
- Obr. 24. Vizitka firmy Hlaváček a Třešňák (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 166/III.)
- Obr. 25. Hlaváčkova budova městských lázní (KOL. AUTORŮ. *100 let kolínské architektury : 1900-1999*. Kolín : Decibel, 1999. s. 31)
- Obr. 26. Vila č. p. 166 společníků Hlaváčka a Třešňáka (SOkA Kolín, f. Sbírnka fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.)
- Obr. 27. Grafika na téma Čechových sadů (*Věstník Klubu československých turistů*. ročník IX. Kolín : Odbor Klubu československých turistů, 1932.)

Obr. 28. Kresba uhlém od Zdeňka Rykra (MAREK, Robert. (Ed.). *Město Kolín*. Kolín: Odbor Klubu československých turistů, 1927.)

Obr. 29. Čechovy sady na fotografii Jaromíra Funkeho (<http://www.fotokolín.cz/historicke-snimky/jaromir-funke/>)

Obr. 30. Inzerát na výrobky cihelny bratří Žertů (SOkA)

Obr. 31. Východní průčelí vily rodiny Žertů. Vyobrazení z plánů Antonína Pfeiffera (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 250/III.)

Obr. 32. Severní průčelí vily rodiny Žertů. Vyobrazení z plánů Antonína Pfeiffera (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 250/III.)

Obr. 33. Fotografie zachycující zahradu Žertovy vily (osobní pozůstalost pí. Olgy Voldánové-Žertové)

Obr. 34. V revolučních dnech května 1945 byla v objektu vily č. p. 159 nalezena mrtvola Oldřicha Krásy (viz RSDr. Ladislav Jouza)

Obr. 35. Zobrazení obytné části Garnierova „Průmyslového města“ (TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932. s. 142)

Obr. 36. Projekt Le Corbusierova „Zářícího města“ (TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha : Václav Petr, 1932. s. 149)

Obr. 37. Vila č. p. 159 v období socialismu. Autor Jaroslav Kronus (SOkA Kolín, f. Sbírká fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.)

Obr. 38. Čechovy sady v šedesátých letech 20. století. Autor František Farský (KAMARÝT, Jan; KAMARÝT, Ladislav. *Zmizelý Kolín*. Havlíčkův Brod : Tiskárna Havlíčkův brod, 1998. s. 140)

Obr. 39. Poslední stojící vila č. p. 167 se krčí mezi rozestavěnými panelovými domy (KRONUS, Jaroslav. *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*. díl V., část 2. *Proměny náměstí, ulic a budov*. Kolín : tiskárna Typo, 2005. s. 146)

Obr. 40. § 39 zákona č. 41/64 sb. využitý při zabavování vil (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv.)

Obr. 41. Poslední stojící vila č. p. 167 se krčí mezi rozestavěnými panelovými domy (2) (SOkA Kolín, f. Sbírká fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.)

Obrazová příloha

Obr. 1. Vila č. p. 167 (SOkA Kolín, f. Sbírká fotografií okresu Kolín (Kronus), sig. 3. 1. 109, 3. 1. 55.)

Obr. 2. Vila č. p. 168 „Šárka“ (KRONUS, Jaroslav. *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*. díl V., část 2. *Proměny náměstí, ulic a budov*. Kolín : tiskárna Typo, 2005.)

Obr. 3. Plán přestavby vily č. p. 159 na výrobu léků, autor Zdeněk Koudelka (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 171/III.)

Obr. 4. Půdorysný plán vily č. p. 168 „Šárky“ (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 168/III.)

Obr. 5. Reliéf na věži Palánovy vily „Vlasty“ (KRONUS, Jaroslav. *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*. díl V., část 2. *Proměny náměstí, ulic a budov*. Kolín : tiskárna Typo, 2005. s. 117)

Obr. 6. Nástěnná malba na verandě Palánovy vily (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)

Obr. 7. Otakar Palán ve své ložii (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)

Obr. 8. Posezení u zahradního altánu (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)

Obr. 9. Otakar Palán jako sběratel stavebních článků historických budov (RMK, f. Otakar Palán, doprovodná dokumentace.)

Obr. 10. Mapka města Kolína. Dole je viditelné budoucí rozvržení do šachovnicové sítě ulic (*Věstník Klubu československých turistů*. Ročník III. Kolín : Odbor Klubu československých turistů, 1926.)

Obr. 11. Půdorysný plán vily č. p. 166 (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 166/III.)

Obr. 12. Okraj Čechových sadů z věže Obchodní akademie. Z kolínského cyklu Jaromíra Funkeho, 1934 (DEN, Petr. *Město*. Praha : Kovalam, 1997.)

Obr. 13. Půdorysný plán Žertovy vily. Architekt Antonín Pfeiffer (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 250/III.)

Obr. 14. Půdorysný plán Žertovy vily (2). Architekt Antonín Pfeiffer (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 250/III.)

Obr. 15. Plán přestavby vily č. p. 159 k účelům NSADP (MÚ Kolín, Odbor výstavby - Stavební archiv, 159/III.)